Il-Ħajja f'Għawdex

Nru. 834

Diċembru 2001

Il-Milied fin-Nadur

This book / booklet was donated to the Cathedral Library by ANTON FARRUGIA in October 2007.

GAD 13 2187

Code & Prog. No.

Kotba oħra fis-sensiela
"ORIZZONTI BIBLIĊI"
maħruġa mil-
LUMEN CHRISTI PUBLICATIONS

1. *"Mixja mas-Sena tal-Knisja"*
minn Mons. Lawrenz Sciberras
(L-Ewwel Edizzjoni, 1996), pp. 290, Lm 3.00

Ġabra ta' 52 riflessjoni biblika, imqassma skond iż-żminijiet tas-Sena Liturġika tal-Knisja, b'tagħrif dettaljat dwar personaġġi, postijiet, festi u ċirkostanzi bibliċi, inkwadrati f'dawl spiritwali.

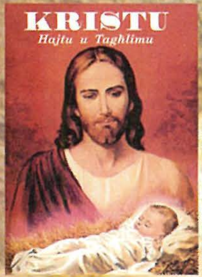

2. *"Kristu - Ħajtu u Tagħlimu"*
minn Dun Piet Sammut
(L-Ewwel Edizzjoni, 1997), pp. 350, Lm 3.50

Adattament fil-qosor tal-ktieb famuż "Life of Christ" ta' l-Isqof Amerikan, Fulton J. Sheen, bi 58 meditazzjoni, fuq bażi biblika u b'riflessjonijiet spiritwali, fuq il-misteri prinċipali tal-ħajja ta' Ġesù.

3. *"Pawlu - Ragħaj għall-Komunitajiet ta' Żminijietna"*
minn Kevin J. Hanlon, trad. Geoffrey G. Attard
(L-Ewwel Edizzjoni, 2001), pp. 96, Lm 2.00

Applikazzjoni ta' l-Ittri ta' San Pawl, imqassma f'14 il-tema, adattati għall-ħtiġijiet pastorali tal-lum. Ktieb utli ħafna fil-qasam ta' l-apostolat tal-lajċi.

4. *"L-Aħħar Ġimgħa ta' Ġesù"*
minn Mons. Lawrenz Sciberras
(It-Tielet Edizzjoni, 2001), pp. 172, Lm 3.00

Deskrizzjoni dettaljata, b'tagħrif bibliku uniku, dwar x'ġara sewwa minn Ħadd il-Palm sa Ħadd il-Għid, fl-ikbar ġimgħa fl-istorja ta' l-umanità. It-tielet edizzjoni tal-ktieb hija prova tal-popolarità li kiseb.

LUMEN CHRISTI PUBLICATIONS

IT-TAMA FIL-MESSIJA

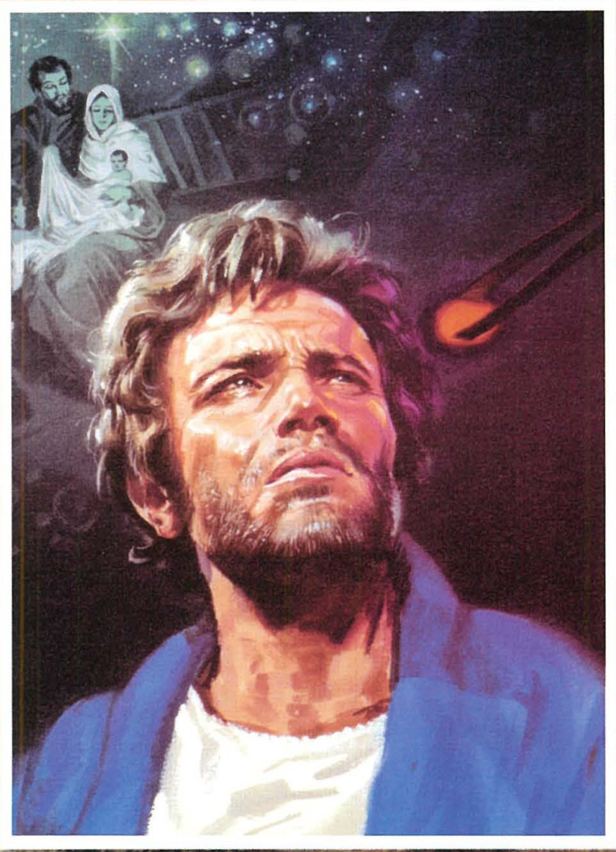

Guido Schembri, ofm

f'din il-ħarġa

Editorjal • 3
Il-Ħajja fid-Djoċesi • 4
X'ġara dan l-aħħar • 6
Għawdex 300 sena ilu – Il-Broxka
għall-għoti tas-Sinjali miċ-Ċittadella • 9
Id-Dinja ta' Ċikku l-Għawdxi • 10
L-Intervista
- Il-Milied fil-MUSEUM tan-Nadur • 12
Milied 2001:
Id-Dawl jiddi fid-Dlam • 16
Il-Misteru tal-Milied • 18
Betlem qabel u wara
t-Twelid ta' Ġesu` • 20
Bookmark • 22
Mill-Knisja fid-Dinja • 23
Poeżija - Milied 2001 • 24
Karmni Grima • 25
Drawwiet Missirijietna –
Il-Biedja f'Għawdex (2) • 26
Wirt Gżiritna –
Il-Mużew tal-Istorja Naturali (3) • 30
Stress Skolastiku • 34
Għawdex Sportiv • 36
Kurżitajiet minn madwar id-dinja • 38
Werrej • 39

IL-ĦAJJA f'Għawdex

Imwaqqfa Ġunju 1945
Ħarġa nru. 834

Maħruġa mid-Djoċesi ta' Għawdex

***Amministrazzjoni*:**
Lumen Christi Media Centre
Triq Fortunato Mizzi,
Victoria - Għawdex VCT 111
Tel. 560496/7 Fax. 561860
***e-mail*: lumenchristi@vol.net.mt**
***homepage*:**
www.gozodirect.com/lumenchristi

Abbonament: Lm3 Sostenitur: Lm 5

Issettjata: ***Lumen Christi Media Centre***
Stampata: ***"Gozo Press" Għajnsielem, Għawdex***
Din il-ħarġa ngħalqet għall-istampa fil-15 ta' Novembru 2001.
Il-fehmiet li jistqarru l-kittieba m'humiex neċessarjament dawk tal-Bord Editorjali.

Ritratt tal-Qoxra:
Il-Milied fil-MUSEUM tan-Nadur
(ara l-intervista f'paġni 12-15)

EDITORJAL

Milied 2001

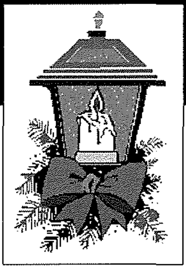

Qed joqrob il-Milied. Festa kbira li torbot magħha ħafna ġranet ta' ċelebrazzjonijiet, *parties* u kull xorta ta' divertiment. Jiddispjaċina li għalkemm din il-festa tgħinna nifhmu kemm Alla jfittex jersaq lejna l-bnedmin, bosta huma dawk li jieħdu l-okkażjoni biex joħonqu l-vuċi t'Alla fix-xalar u konsum bla rażan.

Il-ġranet tal-Milied mingħajr il-preżenza ta' Ġesù Kristu jsiru karnival. Meta norganizzaw il-*parties* għat-tfal ma rridux inwarrbu x-xbieha ta' Ġesù. Taħt forma jew oħra, fil-post tal-laqgħa għandna nżommu figura, stampa jew xbieha tal-Bambin biex inħossu li Huwa jġibilna l-veru ferħ.

L-istess kull familja, jekk trid tiċċelebra Milied Nisrani għandna tara li ma jintilifx l-aspett storiku tal-ġrajja kbira li qed titfakkar, jiġifieri t-twelid ta' l-Iben t'Alla magħmul bniedem għalina, dak spiritwali tal-messaġġ ta' paċi bejn il-bnedmin ta' rieda tajba, u dak folkloristiku bil-preżenza tal-presepju, kartolini u rigali b'sinjal ta' awguri sbieħ. Bosta familji qed iżejnu djarhom b'siġra tal-Milied mimlija rigali, xi *Father Christmas* sabiħ u żigarelli kuluriti, waqt li ħallew barra l-presepju jew maxtura b'Ġesù Bambin, il-Madonna u San Ġużepp. Saru moderni f'dinja materjalista li twarrab dak kollu li hu spiritwali u reliġjuż.

L-iktar li jiddispjaċina għaż-żgħażagħ. F'dawn il-ġranet isoffulhom is-sold li jkunu qalgħu u jqabbduhom it-triq tax-xalar bla rażan. Uħud qed jistgħanew bis-sħiħ minn fuq daharhom. Tara żgħażagħ, ġuvintur u tfajliet, mitlufin fi dwal u daqq bla sens fi swali fejn it-tipjip u x-xorb jiddominaw flimkien ma' l-ekstasi jew drogi oħra. Dawk il-jiem ta' xalar jikxfu r-realtà kiebja tas-soċjetà żagħżugħa mitlufa f'dinja konsumistika li ma toffri ebda futur sabiħ.

Min ser jiddomina l-Milied li ġej: Il-Ħajja jew il-Mewt? il-Virtù jew il-Vizzju? Ġesù jew ix-Xalar?

Nawguraw Milied Qaddis lill-qarrejja tagħna.

Seminarista Geoffrey G. Attard

Seminar tal-Kappillani

Bejn l-24 u l-25 ta' Settembru 2001, fil-Kunvent ta' Sant'Wistin, Victoria, ġie organizzat seminar tal-kappillani li jsir għalihom ta' kull sena. It-tema magħżula għal dan is-seminar kienet dik tal-lajċi.

Il-ġurnata kienet tibda bit-talba ta' nofs il-jum. Fl-ewwel ġurnata saret laqgħa li ssir ta' kull xahar għall-kulleġġ tal-kappillani li fiha ġew diskussi diversi problemi kurrenti. Nhar it-Tlieta, 25 ta' Settembru, is-seminar fetaħ bid-diskors mill-Kan. Dun Mikiel Galea S.Th.L., dwar *Il-Lajċi fil-Pjan Pastorali Kwinkwennali*. Dan id-diskors deher ukoll fl-Atti tal-Kurja Djoċesana ta' Għawdex, 226 Novembru 2001, 3-8. It-tieni diskors sar mill-Isqof Mons. Nikol Ġ. Cauchi, bis-suġġett *L-Apostolat tal-Lajċi u t-Tħejjija għalih*. Wara saret diskussjoni li kellha x'taqsam mas-suġġett trattat.

Bħala għeluq tas-seminar, fil-11.30 a.m. tmexxiet konċelebrazzjoni minn Mons. Isqof bis-sehem tal-kappillani.

Festa ta' San Liborju fix-Xagħra

Dan l-aħħar fil-knisja tax-Xagħra, Mons. Fortunato Mizzi, Fundatur tal-MAS, mexxa ċelebrazzjoni fl-okkażjoni tal-festa ta' San Liborju. Fl-omelija, Mons. Mizzi tkellem dwar il-ħtieġa li nkunu promoturi tal-paċi bejn persuni ndividwali, familji u parroċċi.

Saċerdoti jibdew ħidma pastorali barra minn xtutna

Is-sitt saċerdoti l-ġodda li ġew ordnati f'Ġunju ta' din is-sena 2001, bdew il-ħidma pastorali tagħhom f'parroċċi barra minn Malta. Fr. Joseph Cardona u Fr. Joseph Grech it-tnejn mill-Parroċċa tan-Nadur bdew il-ħidma tagħhom fil-parroċċa ta' *Saint Mary Parish*

Church fi Stirling fl-Iskozja u fil-parroċċa ta' Santa Maria del Buon Consiglio fuq il-Via Tuscolana f'Ruma rispettivament. Fr. Joseph Sultana u Fr. Jesmond Gauci mill-parroċċa tax-Xagħra bdew il-ħidma tagħhom fil-Parroċċa tan-Nativitā u fil-Parroċċa ta' *San Krisogono* f'Ruma rispettivament. Fr. Roberto Gauci jinsab fil-Parroċċa ta' *Santi Mario e Compagni Martiri* fuq il-*Via Ponte delle Settemiglia* f'Ruma u Fr. Anthony Mario Saliba beda l-ħidma pastorali tiegħu fil-Parroċċa ta' Santa Luċija f'Ruma.

Għotja ta' LM500 lid-Dar Djoċesana tal-Kleru

Fl-4 ta' Novembru 2001 Mons. Isqof mexxa konċelebrazzjoni fil-Kappella tas-Seminarju Maġġuri lill-komunitā ta' l-Ingliżi f'pajjiżna. Matul din il-konċelebrazzjoni l-Kunsill tal-Komunitā ta' l-Ingliżi offewlu s-somma ta' Lm 500 għad-Dar tal-Kleru djoċesan fiċ-Ċentru Pastorali Ragħaj it-Tajjeb. Assistew lill-Isqof fil-Konċelebrazzjoni Dun Manwel Magro u Dun Anton Refalo, tnejn mill-assistenti responsabbli għall-komunitā Ingliża fil-gżira Għawdxija.

Għeluq il-Viżta Pastorali

Nhar il-Ħamis 1 ta' Novembru 2001, Mons. Isqof Nikol Ġ. Cauchi temm il-viżta pastorali tiegħu għad-djoċesi b'konċelebrazzjoni solenni fil-Knisja Katidrali li bdiet fis-6.00 p.m.

Fl-omelija tiegħu Mons. Isqof għamel riferenza għall-ħidma li twettqet fil-parroċċi tagħna permezz tal-viżta pastorali u semma wkoll xi punti prinċipali li ġew diskussi matul is-sinodu ta' l-isqfijiet f'Ruma. Għal din il-quddiesa kienu preżenti l-membri tal-kapitlu tal-katidral u għadd sabiħ ta' saċerdoti oħra.

Mons. Isqof iżur lis-saċerdoti li jinsabu Ruma

Matul ix-xahar ta' Ottubru Mons. Isqof kien Ruma biex jieħu sehem fis-Sinodu ta' l-Isqfijiet. Huwa ħa l-okkażjoni biex jiltaqa' mas-saċerdoti li qegħdin jistudjaw u jaħdmu f'parroċċi ta' Ruma. Il-Ħadd 30 ta' Settembru Mons. Isqof kien mistieden flimkien mas-Segretarju tiegħu Dun Renato Borg biex jattendi għal-laqgħa li ssir mis-saċerdoti Għawdxin ta' kull xahar fil-Parroċċa ta' San Injazju t'Antijokja li għandha bħala kappillan tagħha lil Mons. Ġużeppi Attard. Għal din il-laqgħa attendew is-saċerdoti kollha.

Mons. Isqof ħa sehem ukoll f'konċelebrazzjoni mmexxija mill-Kardinal Ġermaniż Johannes Joachim Degenhardt tad-djoċesi ta' Paderborn, fil-Parroċċa ta' San Liborju li għandha bħala kappillan tagħha lil Dun Pawl Cardona. L-okkażjoni kienet il-pussess tal-kardinal tal-parroċċa ta' San Liborju. Mons. Isqof mexxa wkoll konċelebrazzjoni nhar l-Erbgħa 17 t'Ottubru fil-parroċċa ta' San Injazju t'Antijokja fis-6.00 p.m. fl-okkażjoni tal-festa ta' dan il-qaddis missier tal-knisja u l-ftuħ tas-sena kateketika fil-parroċċa. Fil-21 t'Ottubru fil-11.00 a.m. l-Isqof qaddes quddiesa fil-Parroċċa ta' Santa Luċija u ltaqa' mas-saċerdoti Għawdxin li jaħdmu f'din il-parroċċa. Mons. Isqof iltaqa' wkoll mal-Madre Generale tas-Sorijiet Franġiskani kif ukoll mas-sorijiet li qed jagħtu s-servizz tagħhom f'Ruma. Żar ukoll lis-Salesjani Fr. Fabio Attard S.D.B., D.D., professur tat-Teoloġija Morali fl-Universitā Pontifiċja Salesjana u l-istudent Jesmond Apap.

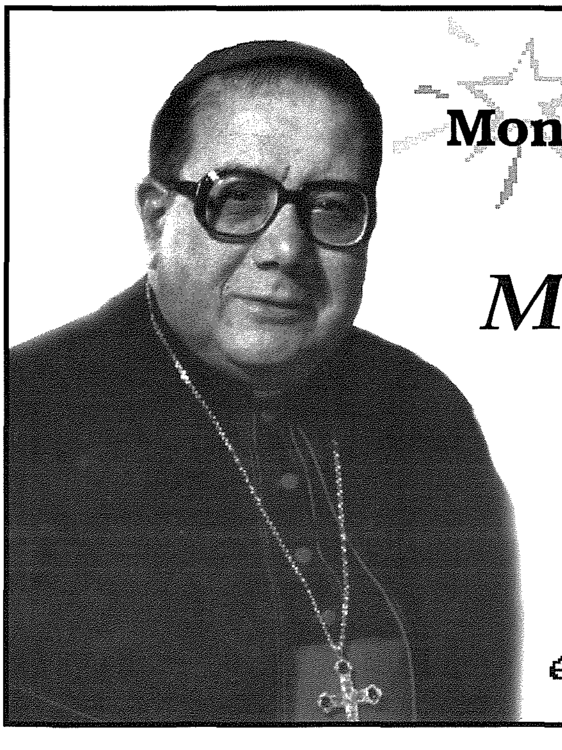

L-Eċċellenza Tiegħu

Mons. Nikol Ġ. Cauchi

Isqof ta' Għawdex

jawgura l-

Milied it-Tajjeb

u

Sena Ġdida 2002

mimlija bil-Barka t'Alla

lill-qarrejja kollha

ta' din ir-rivista

X'ġara dan l-aħħar

Lelio Spiteri

Jum it-Tifkira

Il-Ħadd 11 ta' Novembru filgħodu fi pjazza Indipendenza Victoria saret iċ-ċerimonja ta' dan il-jum. Gwardja ta' l-Unur mill-membri tal-Forzi Armati ta' Malta ħadet postha quddiem il-monument ta' Kristu Re. Charles Bezzina għamel il-messaġġ kommemorattiv. Sar qari ta' silta mill-Iskrittura Mqaddsa. Indaqq il-*last post*. Inżammu żewġ minuti silenzju. Indaqq ir-*Raveille* waqt li l-Ministru għal Għawdex, membri tal-Forzi Armati, il-Pulizija, *ex-servicemen*, sindki u oħrajn poġġew kuruni quddiem il-monument. Iċ-ċerimonja ntemmet bid-daqq ta' l-Innu Nazzjonali.

Premijiet

Il-Kunsilli Lokali tan-Nadur, tal-Qala u ta' Kerċem ġew fl-ewwel post f'diversi kategoriji fil-kompetizzjoni nazzjonali Sebbaħ Pajjiżek organizzata mid-Dipartiment tal-Kunsilli Lokali. Iż-żewġ kunsilli tal-Fontana u ta' Għajnsielem ġew fit-tieni post. Għotjiet ta' flus u ċertifikati ġew ippreżentati lis-Sindki rispettivi waqt ċerimonja li saret fi Ġnien is-Serenità f'Santa Luċija, Malta l-Ġimgħa 19 ta' Ottubru fil-ħdax ta' filgħodu.

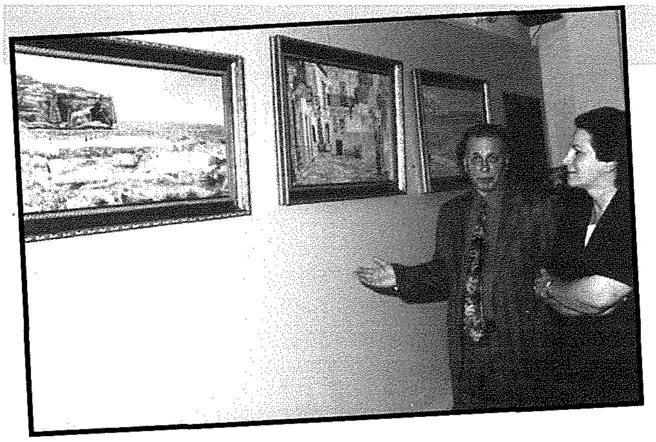

Wirja

Il-Ġimgħa 2 ta' Novembru, il-Ministru għal Għawdex inawgurat wirja bl-isem ta' *Movement and Colour Collection 2001* ta' l-artist Malti Joseph Carabott. Il-wirja li baqgħet miftuħa għall-pubbliku sa l-Erbgħa 14 ta' Novembru fis-sala tal-wirjiet fil-bini tal-Ministeru għal Għawdex kien fiha esebiti erbgħin biċċa pittura, fosthom xeni tar-Ramla l-Ħamra, il-Ġgantija, iċ-Ċittadella. Marsaxlokk, dgħajsa tal-latini, l-Imdina u l-bajja tad-Dwejra.

Sala b'isem

Is-sala terapewtika fl-*Arka Respite Centre* f'Għajnsielem ġiet iddedikata lill-kumpanija *Gozo Channel Ltd.* u dan minħabba s-sapport kontinwu li tat il-kumpanija b'risq dan il-proġett. Il-Ġimgħa 26 ta' Ottubru l-bord tad-diretturi ltaqa' fis-sala fejn s-sur John Sullivan, *chairman* tal-bord kixef lapida kommemorattiva. Din imbagħad tbierket minn Dun Manwel Curmi direttur tal-Fondazzjoni Arka. F'kelmtejn, is-Sur Sullivan qal li l-kumpanija *Gozo Channel* dejjem pruvat tgħin mill-aħjar li setgħet lil min hu tassew fil-bżonn, inkluż lil dan il-post li qed jaqdi funzjoni tassew importanti.

Kunċert

Il-Ġimgħa 26 ta' Ottubru, il-*Derbyshire City* u l-*County Youth Wind Band* taw kunċert fl-Oratorju Don Bosco ġewwa Victoria. Il-banda kienet taħt id-direzzjoni ta' Peter Lacey u David Curtiss filwaqt li Mro Joseph Grech kien is-surmast mistieden. Attendew għal dan il-kunċert fost l-oħrajn il-kummissarju għoli Ingliż Mr. Howard Pearce u s-Sindku tal-Belt Victoria, is-Sur Paul Cassar.

Tifkira ta' l-Għarqa

Il-Ħadd 28 ta' Ottubru ġie mfakkar it-tletin anniversarju mill-għarqa li kienet seħħet fit-30 ta' Ottubru, 1948. Saret quddiesa mill-kappillan taż-Żurrieq Fr Carmelo Farrugia quddiem il-monument fiż-Żewwieqa u wara ntefgħu kuruni tal-fjuri fil-baħar minn fuq il-katamaran *Victoria Express* fil-post fejn kienet seħħet l-għarqa. Fost dawk preżenti kien hemm il-Ministru għal Għawdex, l-*Ispeaker* tal-kamra tar-Rappreżentanti, iċ-*chairman* tal-*Gozo Channel* u l-qraba tal-vittmi.

Ftehim

Is-Sibt 13 ta' Ottubru, is-Sindku Noel Formosa, f'isem il-Kunsill Lokali San Lawrenz ġewwa St. James Cavalier, Valletta, iffirma kuntratt li permezz tiegħu tmintax-il tfajla minn dan ir-raħal ser jibbenifikaw minn fondi allokati mill-Unjoni Ewropea fil-programm Youth u ser jieħdu sehem fi skambju mal-lokalità ta' Colle Umberto, l-Italja bejn l-1 u t-8 ta' Diċembru, 2001, propju fil-lokal fejn il-Kunsill ta' San Lawrenz dalwaqt jiffirma ftehim ta' ġemelaġġ bejn iż-żewġ lokalitajiet. Dan l-iskambju mbagħad jiġi reċiprokat mill-grupp ta' Colle Umberto f'San Lawrenz bejn it-3 u l-10 ta' Frar, 2002.

Suċċess

Carmel Saliba għadu kemm temm b'suċċess *Post Graduate Diploma* fil-*Gerontology and Geriatrics* fl-Università ta' Malta. Din id-diploma titratta studju fil-qasam ta' l-anzjani. Bħala parti mix-xogħol, Saliba preżenta teżi bl-isem *Physical dependency of the older adult in a local institution* li titratta d-dipendenza fiżika fis-sala ta' l-anzjani rġiel fl-isptar Ġenerali ta' Għawdex. Kopja ta' dan ix-xogħol ġiet ppreżentata lill-Ministru għal Għawdex.

Imniedi kors

Fis-26 ta' Ottubru sar il-ftuħ tal-Fakultà ta' l-Edukazzjoni għal-*Learning Support Facilitators* fiċ-ċentru ta' l-Università f'Għawdex. Kemm il-Ministru għal Għawdex, il-Profs. Mark Borg id-dekan tal-Fakultà ta' l-Edukazzjoni u uffiċjali mid-diviżjoni ta' l-edukazzjoni u mill-Fakultà ta' l-Edukazzjoni ħadu sehem f'din iċ-ċerimonja. Din hija l-ewwel darba li kors ta' dan it-tip qed ikun organizzat Għawdex. Qed jieħdu sehem tlieta u tletin student.

Wirja

Il-Ħamis 25 ta' Ottubru, il-Ministru għal Għawdex inawgurat wirja dwar il-ħajja u x-xogħolijiet ta' Ġorġ Pisani. Fil-wirja ġew esebiti bosta xogħolijiet tal-poeta, manuskritti, kotba, ritratti, gażżetti u perjodiċi. Waqt iċ-ċerimonja ta' l-inawgurazzjoni sar diskors mis-Sur Ġorġ Borg uffiċjal inkarigat mil-libreriji pubbliċi li ta ħarsa dwar ir-rapport tal-libreriji pubbliċi li ġie ppreżentat fit-tielet sena ta' ħidma tal-gvern. Sar diskors ukoll mill-poeta Charles Bezzina. Inqrat poeżija tal-poeta. Sar diskors ukoll minn idejn bin il-poeta Dr. Paul G. Pisani fejn ippreżenta wkoll ritratt u biblijografija ta' Pisani. Apparti li saru diversi preżentazzjonijiet, il-Ministru għal Għawdex qabel inawgurat il-wirja, tkellmet dwar is-servizz tajjeb li qed jiġi offrut fil-libreriji u dwar il-wirt kbir li ħalla Ġorġ Pisani f'kitbietu.

Il-Kunsill Lokali tal-Qala mgħejjun

L-Unjoni Ewropea approvat u għaddiet is-somma ta' 68, 850 *euros* lil dan il-Kunsill Lokali sabiex iseħħ il-ftehim ta' ġemelaġġ li hemm bejn il-Qala u l-gżira ta' Salina. Bħala parti mill-ftehim milħuq bejn dawn iż-żewġ lokalitajiet ir-reġjun ta' Sqallija ser jgħin fir-restawr ta' graffiti li jinsabu mas-Santwarju Nazzjonali tal-Kunċizzjoni kif ukoll fir-restawr tal-fortizza ta' Sant'Anton, f'Ras il-Qala.

Artist Għawdxi onorat

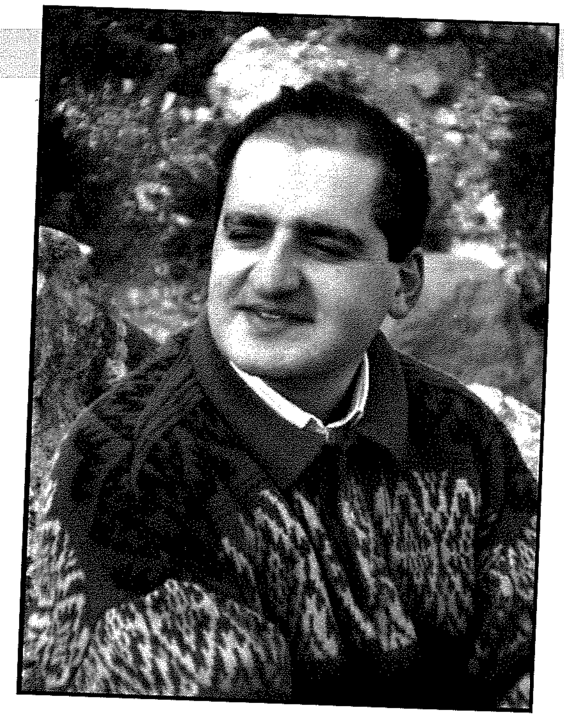

Mit-3 sad-9 ta' Novembru 2001, Godwin Cutajar mill-Fontana ħa sehem bi 3 kwadri astratti f'wirja kollettiva t'Arti Kontemporanja ġol-Gallerija ta' l-Arti Forum Interart ġo Ruma. Fil-ftuħ ta' din il-wirja Godwin ġie mogħti ġieħ internazzjonali "*il Gladiatore d'Oro*" mill-istess *Galleria* b'ħajr għall-ħidma pittorika tiegħu s'issa. Il-ħidma pittorika ta' Godwin ġo l-Italja dawn l-aħħar snin kienet qawwija, ħa sehem f'wirjiet kollettivi t'arti kontemporanja ġol-*Palazzo delle Esposizioni* u ġol-*Palazzo Barberini* ġo Ruma, u kellu ukoll wirja personali ta' pittura astratta "*Verso la luce*" ġol-*Galleria* ta' l-Arti *Giulio II* Ruma wkoll bejn April u Mejju 2000.

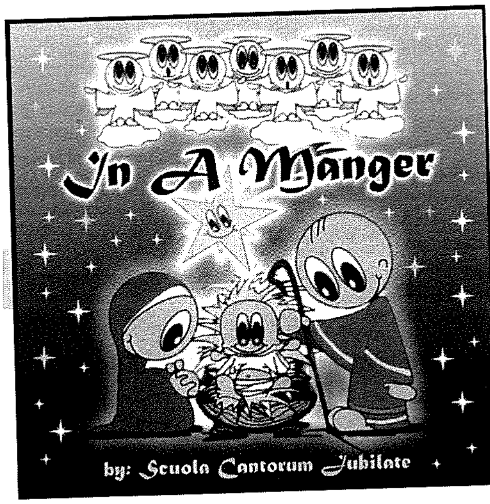

CD tal-Milied mill- "Scuola Cantorum Jubilate"

L-i*Scuola Cantorum Jubilate*" li hija orkestrina ma' kor mwaqqfa minn Fr. Jesmond Gauci u Stefan Attard f'Awissu tas-sena 2000, dan l-aħħar ħarġet CD b'kant tal-Milied. Is-CD jismu "*In a Manger*" u fih insibu għanjiet tradizzjonali tal-Milied. Kopji ta' dan is-CD jinkisbu minn Radju Bambina, Pjazza il-Vitorja, Xagħra.

IL-BROXKA GĦALL-GĦOTI TAS-SINJALI MIĊ-ĊITTADELLA

Dan hu l-mitt dokument li qegħdin nippublikaw f'din is-sensiela ta' paġni mill-Arkivju Nazzjonali ta' Għawdex. Din il-paġna dehret għall-ewwel darba f'Jannar 1992.

Dan il-mitt dokument hu dwar l-ispiża għall-akkwist tal-broxka biex ikunu jistgħu jingħataw sinjali bin-nar miċ-Ċittadella. Il-ħlas għall-akkwist tal-broxka jinsab reġistrat f'Diċembru 1701, fid-disa' volum ta' l-*Acta* ta' l-Universitas ta' Għawdex, l-enti amministrattiva tal-gżira fi żmien il-Kavallieri ta' San Ġwann (1530–1798), manetta (1701–1702), folju 20r (NAG, UG, *Acta*, 9/1701–1702, f. 20r).

Din hi transkrizzjoni tar-reġistrazzjoni:

Michele Agius, Procuratore di questa Università del Gozzo pagarete a Mastro Giuseppe Dalli, Capomastro, scudi quattro di moneta; se gli devono per prezzo di tanta brusca che si consumò nelli fani fatti in questo Castello dal primo maggio sino a San Martino primo passato, di che tirando nostra cautela ponerete a nostri conti, lì dicembre 1701.

Dan id-dokument hu dwar is-sinjali li kienu jingħataw bil-ħruq tan-nar minn fuq il-Kavalier ta' San Ġwann jew ta' San Martin miċ-Ċittadella ta' Għawdex.

Il-**broxka ta' Għawdex** (*Ononis natrix*, subspeċi *ramosissima*), bl-Ingliż *Bushy Restharrow*, hi arbuxell aromatiku bi friegħi u weraq folt li twarrad fir-Rebbiegħa. Il-weraq hu miksi b'pil li jwaħħal. Għandha fjuri sofor ġieli b'vini ħomor. Tikber fix-xagħri, speċjalment qrib il-baħar bħal fuq Ta' Ċenċ, id-Dabrani, il-Ħarrax, u l-Blat taż-Żlieq fl-inħawi tax-Xlendi. F'Għawdex hi iżjed frekwenti minn Malta. Kienet tinġabar ħafna għall-ħami, tant li l-Gran Mastru De Rohan kien ħareġ Bandu li jipprojbixxi l-ġbir tagħha qabel igħaddu ħmistax-il ġurnata minn wara l-festa ta' San Ġwann Battista. B'hekk kienet tilħaq ixxerred iż-żerriegħa. Illum hi skarsa ħafna.

Minħabba l-pil tagħha, il-pjanta hi mfittxija ħafna mill-għasafar biex ibejtu fiha. Għall-istess raġuni, in-nassaba jħobbu jaqtgħu minnha ħalli jpoġġuha fil-guvi fejn iżommu l-għasafar.

Il-broxka, skond dan id-dokument, kienet tintuża fil-*fani*, plural ta' *fanu*, kelma mill-Isqalli, li tfisser *fuoco che si accendeva per fare segnalazione*, jiġifieri il-ħruq tan-nar biex permess tiegħu jingħataw is-sinjali. Meta tingħata n-nar, din il-pjanta iddum ħafna taqbad u għalhekk kienet idejali għal dan l-iskop. Il-ħruq kien isir minn fuq il-Kavallier ta' San Ġwann jew il-Kavallier ta' San Martin, l-ogħla żewg postijiet taċ-Ċittadella.

L-ispiża ta' broxka għal sitt xhur — mill-ewwel ta' Mejju sa' l-ewwel ta' San Martin, ix-xahar ta' Novembru 1701 — telgħet għal erba' skuti.

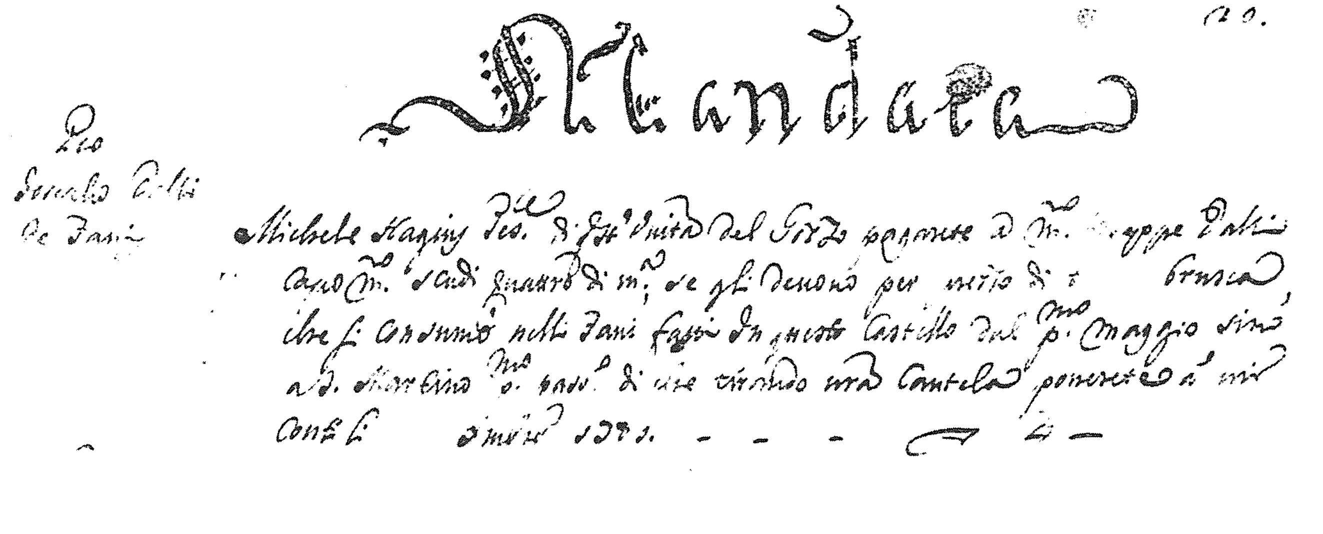

STOP PRESS!!

Għal min għandu widnejn u għajnejn

Kull min sema' d-diskors ta' l-Isqof Cauchi fil-festa ta' Kristu Re induna kemm bħalissa huwa nkwetat l-Isqof tagħna u miegħu d-Djoċesi t'Għawdex. U għandhom għaliex. L-Isqof semma' tliet problemi kbar li d-Djoċesi qed tħabbat wiċċha magħhom fil-preżent. Għalkemm fid-diskors tiegħu ma kienx espliċitu, kulħadd induna li l-Isqof kien qed jalludi għal problema li qiegħed isib dwar il-finanzjament għall-iskola sekondarja tal-bniet fil-Konservatorju ta' Għawdex. Dan minkejja illi hemm ftehim bejn is-Santa Sede u l-Gvern biex jirregolaw dan il-kamp. Bir-raġun li ħafna nies jistaqsu: mela għalfejn il-Gvern ħa dak ir-raba' kollu tal-Knisja, jekk mhux biex jiffinanzja l-iskejjel tal-Knisja?

It-tieni problema tirrigwardja l-indħil żejjed li l-Isqof iħoss illi ser jibda jsir f'dak li għandu x'jaqsam ma' l-opri sagri fil-knejjes tagħna. Dan wara abbozzi ta' liġijiet li qed jiġu diskussi fil-Parlament tagħna.

It-tielet problema tolqot lill-Fondazzjoni ARKA f'Għajnsielem, Għawdex. Minkejja li din l-organizazzjoni mmexxija b'ħeġġa kbira mid-Direttur tal-Caritas, Dun Manwel Curmi, ġiet imwegħda għajnuna fil-laqgħa tal-Kabinett li kienet saret f'Għawdex stess, s'issa kull ma tawha kienu ftit mijiet ta' liri. Dan meta organizazzjonijiet simili f'Malta, iżgħar ħafna fid-daqs u fis-servizzi li joffru, jingħataw eluf ta' liri mill-Ministeru tal-Politika Soċjali. Kull min għandu widnejn biex jisma' u għajnejn biex jara jaf li dan mhux sewwa. Nesiġu mill-Għawdxin kollha li qabel ma jkunu rappreżentanti ta' xi partit jew ta' xi organizazzjoni, jiftakru li għandhom jirrapreżentaw l-ewwel l-interessi ta' l-Għawdxin. Hekk għamel l-Isqof Cauchi nhar Kristu Re.

Is-Servizz Postali

Hija xewqa tal-pubbliku li s-servizz tal-posta jkun kemm jista jkun effiċjenti. Fil-Parlament Malti qed titħejja liġi li temenda l-Att dwar l-Uffiċċju tal-Posta bil-għan li s-servizz postali jkun liberalizżat kompletament b'mod li jista' jagħti l-każ li jkun hemm aktar minn operatur wieħed f'dan il-qasam.

Irridu niftakru li bħalissa l-posta lokali qed tiffaċċja kompetizzjoni kbira mill-mezzi ġodda tal-komunikazzjoni: *fax machines* u *e-mails*. Għaldaqstant il-posta tradizzjonali trid jew taġġorna lilha nnifisha għar-realtà tal-lum jew tonqos u tnin bil-mod il-mod sa ma tmut. Biex il-posta tradizzjonali żżid l-effiċjenza tagħha, il-pubbliku irid jgħin ukoll speċjalment b'żewġ modi. Il-pubbliku hemm bżonn juża iktar il-kodiċi postali. Bħalissa anqas minn 50% jagħmel dan. Il-pubbliku irid igħin ukoll billi kull dar ikollha kaxxa ta' l-ittri ta' daqs suffiċjenti. Jekk irridu li s-servizz postali jkun aktar effiċjenti m'għandniex nippretendu li l-pustier jaħli iż-żmien wara l-bieb jistenna lil min jiftaħlu.

Il-Miżbla tal-Qortin

Kull min għandu għal qalbu l-ambjent nadif fil-gżira t'Għawdex ħa pjaċir jinnota fir-rapport tal-Ministeru għal Għawdex li sa tmiem is-sena 2004 il-miżbla tal-Qortin fix-Xagħra se tkun ingħalqet. In-nies tax-Xagħra u anke ta' Marsalforn jinsabu mdejqin bid-dħahen u l-irwejjaħ li kontinwament, imma l-aktar meta jkun ċertu riħ, joħorġu minn din il-miżbla.

Fl-aħħar jiem ta' Settembru kif ukoll għal nofs ix-xahar ta' Ottubru li għadda, id-duħħan folt li ħareġ mill-miżbla kien xi ħaġa ta' l-għaġeb. In-nies tal-qrib kienu wisq preokkupati għal saħħithom. Korrispondent li kiteb fis-*Sunday Times* qal li d-duħħan kien tant qawwi li ma kienx jagħmel għajb għad-duħħan li ħareġ waqt il-ħruq tat-torrijiet ta' New York meta kkraxxjaw l-ajruplani ġo fihom.

Where there is a will there is way, igħidu l-Ingliżi. Ara l-problema tar-radam illegali fid-Dwejra donnha qed tiġi solvuta. S'issa diġa inġabru aktar minn 9000 metru kubu ta' materjal. U l-mira hi li fi ftit taż-żmien ieħor dan il-post tad-Dwejra ma jkunx

jingħaraf minn kif kien fl-istat oriġinali naturali tiegħu. Nisperaw u nittamaw li l-każ tal-miżbla tal-Qortin jkollha prijorità fl-istrateġija għall-immaniġġar ta' l-iskart solidu, u jsir sforz biex anke din il-miżbla tingħalaq qabel iż-żmien stipulat ta' tliet snin u nofs oħra.

Ir-Rapport tal-Ministeru għal Għawdex

Ftit ġimgħat ilu l-Ministeru għal Għawdex ppreżenta r-rapport tat-tielet sena tal-ħidma tiegħu għal Għawdex f'din il-leġislatura.

L-ikbar suċċess tiegħu jidher li kien fl-ospiżju tan-nisa li l-ispazju tiegħu ġie imkabbar b'25%. Għal dan it-tkabbir fir-residenza ta' l-anzjani nisa ntefqu kwart ta' miljun lira. Numru ta' swali ta' l-isptar ġew mgħammra bl-apparat ta' l-arja kundizzjonata.

Edukazzjoni: Tista tgħid li f'kull skola sar xogħol ta' infrastruttura u modernizzar. Ġew inawgurati laboratorji ġodda, twaqqaf il-Kunsill ta' l-Edukazzjoni għal Għawdex, żdiedu s-servizzi fil-libreriji pubbliċi t'Għawdex, u fuq kollox, ħaġa li tista tgħid li hi rari għal Għawdex, din is-sena ntlaħaq il-*full complement* ta' l-għalliema fl-iskejjel kollha t'Għawdex.

Infrastruttura u Trasport: Ħareġ il-permess għax-xogħol tat-*Terminal* fl-Imġarr, se jasal it-tielet vapur ġdid tal-Gozo Channel, sar xogħol importanti fi Triq Fortunato Mizzi dwar l-għarar tal-ilma. Barra minn dan sar xogħol regolari ta' asfaltar ta' toroq u *patching* f'diversi toroq u arterji tal-gzira.

Kultura u Sports: Tqassmu Lm11,000 lill-għaqdiet filarmoniċi u teatri. Fil-Ġgantija ġie introdott servizz ta' gwida permezz ta' apparat elettroniku. Ġiet mogħtija għajnuna finanzjarja lill-Iskola Sport. Ingħataw Lm38,000 f'sussidji għall-akkomodazzjoni soċjali. Żdiedu s-servizzi fid-*day-centres*. Tqassmu Lm16,000 f'għotjiet lil għaqdiet non-governattivi ta' Għawdex. L-industriji f'Għawdex ingħataw għajnuna li b'kollox twassal is-somma ta' Lm77,000.

L-investiment totali f'Għawdex ammonta għal Lm1,214,000 - l-akbar investiment kapitali li qatt sar f'sena waħda f'Għawdex jekk m'inhix sejjer żball! Madankollu, żgur li baqa' ħafna x'jista' jsir speċjalment fit-tiswija tat-toroq.

Nibżgħu għat-Turiżmu

Skond rapporti ppubblikati mill-Gvern, it-turiżmu f'Għawdex żdied kemm fin-numru tat-turisti li jżuruna bħala *day trippers*, kif ukoll fin-numru ta' *bookings* fil-lukandi, *farm houses* u appartamenti oħrajn. Fl-ewwel sitt xhur ta' din is-sena, mas-37,000 turist alloġġjaw fil-lukandi t'Għawdex. Dan ifisser madwar 14,000 persuna iżjed mqabbel ma' l-istess żmien fl-1998. Kif ġie li għidt minn dawn il-kolonni, t-turiżmu għal Għawdex hu l-papra li tbid bajd tad-deheb.

Imma t-turiżmu, għalkemm hu daqshekk importanti u jirrendi għalina l-Għawdxin, daqstant ieħor huwa fraġli. It-turist li jiġi Għawdex jikkummenta dwar l-istat tajjeb ta' indafa, iktar kwiet u ambjent aħjar meta mqabbel ma' Malta. Barra minn hekk jidher li l-gżira tagħna tħaddar ftit aktar ukoll.

Però hemm ukoll l-*imma*. Din ġejja mill-kritika li ssir minn xi turisti nfushom u li joħorġuha fil-beraħ fuq il-ġurnali. Kien hemm tgergir dwar prezzijiet esaġerati għal ċerti prodotti, qerq fl-awtentiċità tal-prodotti, per eżempju l-bizzilla t'Għawdex li m'hi xejn għajr imitazzjoni permezz tal-magni. Hemm imbagħad is-servizz kultant goff minn dawk li jaħdmu fit-trasport pubbliku u minn dawk li jaħdmu fl-industrija tas-servizzi. Kultant servizz mogħti bi tbissima u bl-edukazzjoni kollha jiswa daqs l-eluf ta' liri li nonfqu fir-reklamar għal gżiritna. Irridu inkunu kemm jista jkun professjonali fis-servizzi li noffru biex is-servizz lill-konsumatur, hu min hu, imma l-iktar jekk ikun barrani, ikun fl-ogħla grad.

BOGI AUTO LTD
■ Spare Parts
■ Batteries
■ Accessories
J.F. Kennedy Square, Victoria VCT 111, Gozo
Tel: 551 070 • Fax: 563 073

SWEET SENSATIONS
CONFECTIONERY
For Cakes, Gateau, Pastries & Confectionery
Jesmond & Maryanne Borg
55, St. Joseph Sqr., Qala, Gozo.
Tel: 565663
Home: 552277

L-INTERVISTA

Il-Milied fil-MUSEUM tan-Nadur

DUN EDDIE ZAMMIT JINTERVISTA LIL ANTON MERCIECA, RESPONSABBLI MILL-MUSEUM TAS-SUBIEN FIN-NADUR, DWAR IL-FESTI TAL-MILIED ORGANIZZATI MILL-MUSEUM TAS-SUBIEN

Anton, kif beda il-MUSEUM fin-Nadur?

Fin-Nadur il-MUSEUM tas-subien twaqqaf ftit wara l-gwerra eżattament fis-sena 1947, bil-ħidma tas-Superjur Emanuel Bianco mill-Ħamrun Malta. Dan is-Superjur kienu bagħtuh jaħdem fl-Isptar t'Għawdex matul il-gwerra u kien strumentali biex jinfetħu l-oqsma tal-MUSEUM tas-Subien fir-Rabat, fix-Xewkija, fil-Qala u anke hawn fin-Nadur. Is-Superjur Bianco kien jitla kuljum in-Nadur bir-rota u jlaqqa' lil dawk it-tfal u żgħażagħ li aċċettaw l-istedina tiegħu. Bħala l-ewwel Superjur is-soċjetà għażlet lil wieħed żagħżugħ ta' 27 sena mill-Qala Salvu Buttiġieġ. Kien jiġi kuljum sajf u xitwa. L-ewwel post li kellna bħala Mużew kien fi Triq il-Mitħna, kien post misluf mill-parroċċa tan-Nadur. Wara dan morna f'xi żewġ postijiet oħra sakemm fl-aħħar ġejna f'dan il-qasam li għandna llum. L-art li fuqu nbena l-qasam tal-lum ġiet mgħoddija lilna mill-parroċċa bil-ħidma ta' l-Arċipriet Mikiel Portelli. L-art kienet tagħmel tagħmel parti mill-prebenda tiegħu. Dan il-qasam li għandna illum infetaħ nhar il-Ħadd 8 t'Awissu 1965 mis-Superjur Ġenerali Ewġenju Borg u tbierek mill-Arċipriet tan-Nadur, Mons. Mikiel Portelli.

Meta bdiet issir il-purċissjoni bil-Bambin tal-Milied?

Il-purċissjoni bil-Bambin fin-Nadur bdiet issir sa mill-bidu tat-twaqqif tal-qasam, mis-sena 1947. Il-purċissjoni bil-Bambin tal-Milied f'Malta kien bdieha Dun Ġorġ Preca fl-ewwel snin tat-twaqqif tas-Soċjetà tal-MUSEUM f'Malta. Kull fejn twaqqaf qasam tal-Mużew tas-Subien bdiet issir ukoll din il-purċissjoni. Dan seħħ ukoll fir-raħal tagħna. Għall-bidu din il-purċissjoni kienet issir fil-ġurnata tal-Milied ħalli jiġu jgħinuna ukoll membri oħrajn tal-MUSEUM Għawdxin li jagħmlu l-purċissjoni tagħhom lejliet il-Milied. Dan l-aħħar però sar xi tibdil u l-purċissjoni qegħdin nagħmluha lejliet il-Milied.

Il-Milied għalikom jibda minn kmieni bit-tħejjija li jġib miegħu. X'tinvolvi din it-tħejjija?
Aħna nibdew naħsbu għall-Milied mix-xahar ta' Settembru. Kif għidt int, il-Milied għalina nibdew inħossuh kmieni. Irridu naħsbu għal diversi affarijiet. Nibdew nagħmlu l-istatwi tal-ġibs u l-grotti għal jum il-premjazzjoni, u naħsbu għal *play* marbuta ma' dawn il-ġranet. Barra mit-tfal u s-soċji, jiġu ukoll jagħtuna xi daqqa t'id xi *old boys* li kienu jiffrekwentaw il-Mużew fis-snin l-imgħoddija. Napprezzaw ħafna l-għajnuna tagħhom fiż-żebgħa ta' l-istatwi kif ukoll fit-tiżjin tal-klassijiet u f'għajnuna oħra li joffru.

Xi tħejjija spiritwali issir għal dawn il-festi fil-qasam?
Bħala tħejjija spiritwali għall-festa tal-Milied norganizzaw Novena tal-Milied fil-Qasam. Kull ġurnata tan-Novena nippruvaw norganizzawha differenti. Per eżempju nagħmlu *videos*, *features*, lezzjonijiet, u ma jistax jonqos il-kant ta' l-għanjiet tal-Milied. Nippruvaw nieħdu ukoll xi inizjattivi konkreti ta' karità adattati għat-tfal. Dan l-aħħar ġbarna għall-Missjoni ta' wieħed li kien soċju magħna u llum huwa saċerdot missjunarju fil-Peru: Fr. Raymond Portelli. It-tfal jiġu mistiedna joffru xi ħaġa żgħira mill-*pocket money* tagħhom.

Aħna l-kbar imbagħad għandna programm apposta miktub minn Dun Ġorġ Preca. Għandna sett ta' lezzjonijiet li jġibu l-isem "l-Iskola ta' Betlem". Dawn il-lezzjonijiet jistednuna nimitaw il-virtujiet li nsibu fit-tarbija Gesù fosthom il-virtù ta' l-ubbidjenza, faqar, manswetudini u l-bqija.

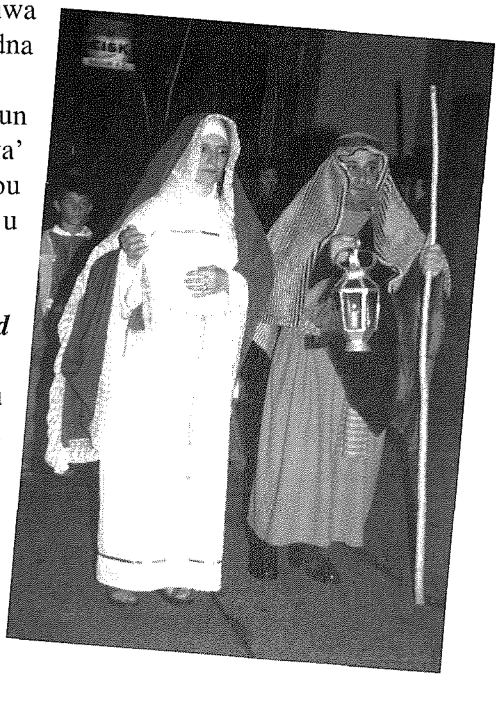

Il-qofol taċ-ċelebrazzjonijiet tal-Milied jibqgħu il-Purċissjoni tal-Milied u l-Programm fil-Knisja.
Mis-sena elfejn qegħdin nagħmlu l-purċissjoni lejliet il-Milied u l-programm fil-Knisja fil-ġurnata tal-Milied. Il-purċissjoni norganizzawha bl-istatwa ta' Ġesù Bambin u f'dawn l-aħħar snin jieħdu sehem magħna diversi persunaġġi li jippersonifikaw persuni bibliċi marbuta ma' l-istorja tas-salvazzjoni. Dan kien jirrekjedi ħafna ħsieb fil-ħjata tal-kostumi u fl-organizazzjoni tal-*pageant* innifsu. Magħna fil-purċissjoni jieħdu sehem il-banda tal-raħal tagħna Mnarja kif ukoll il-Kor tat-tfal tal-MUSEUM *"Ilħna fiż-Żerniq"*. Il-purċissjoni tagħlaq bil-priedka tat-tifel.

Dwar il-priedka tat-tifel. Din hi xi ħaġa tradizzjonali marbuta mal-MUSEUM. Għaliex jippriedka tifel?
Dun Ġorġ ried li l-messaġġ ta' l-umiltà u s-sempliċità marbut mat-tarbija ta' Betlem jitwassal b'mod effikaċi minn tifel. Fl-oqsma kollha tagħna nippruvaw nagħżlu tifel ħalli jwassal dan il-messaġġ. Fil-qasam tagħna nippruvaw nagħżlu tifel kull sena u niktbu priedka għalih li mbagħad jipprova jitgħallimha bl-amment biex jippriedkaha quddiem kulħadd. Din xi ħaġa li kulħadd ikun jistenna b'ferħ kbir. Il-familja tat-tifel magħżul tħossha xxurtjata flimkien mat-tifel tal-priedka li wieħed minn uliedha ikun ser jagħmel il-priedka tal-Milied.

F'hiex ikun jikkonsisti l-programm tal-Milied li tagħmlu fil-knisja?
Dan il-programm tal-Milied jieħdu sehem ukoll fih it-tfal u s-soċji tal-qasam tal-MUSEUM tal-Bniet tal-parroċċa tagħna. F'dan il-programm dan l-aħħar qed intellgħu *musical*. L-aħħar żewġ musicals kienu "*Scrooge*" u "*O Lejl ta' Skiet*". Dawn jinvolvu ħafna preparamenti: kitba ta' l-*iscript*, provi tal-kant, kostumi, xeni, u affarijiet oħra li jmorru ma rappreżentazzjonjiet simili. Fil-programm ikun hemm ukoll *features* oħrajn bħal kant u qari tal-poeżiji li kollha kemm huma jippruvaw iwasslu l-messaġġ tal-Milied.

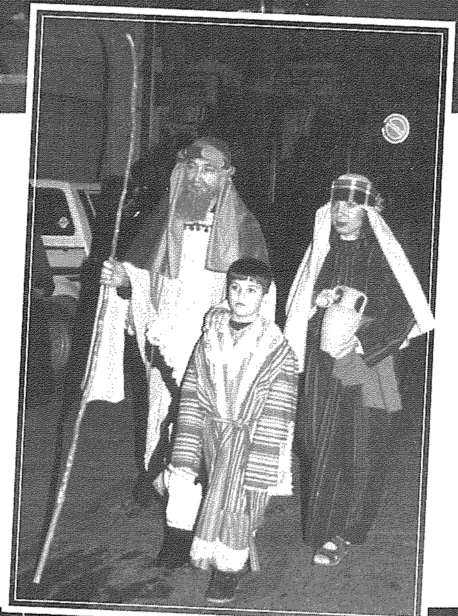

L-aktar jum mistenni għat-tfal nimmaġina li jkun Jum il-Premjazzjoni u l-party.
Jum il-Premjazzjoni ikun mistenni ħafna. Ir-rigali li nagħtu jikkonsistu fi statwi tal-ġibs maħduma minna stess kif ukoll grotti bil-pasturi tal-Milied. It-tfal u l-kbar japprezzawhom ħafna. Tant japprezzawhom li meta jikbru u jiffurmaw familja ikunu jridu

jieħdu dawn ir-rigali magħhom fil-dar l-ġdida tagħhom. Il-*party* li norganizzaw fil-qasam bil-għajnuna tal-*helpers* tagħna jgħin ħafna fit-tkabbir ta' l-ispirtu tal-ferħ u ta' l-għaqda fil-jiem tal-Milied.

Insomma, f'kelma waħda, ikun hemm attività sħiħa għaddejja. Kif jgħixuhom dawn il-mumenti t-tfal li jiġu għad-duttrina.

It-tfal li jiġu għad-duttrina jibqgħu għaddejjin bil-programm tagħhom. Dak kollu li nagħmlu nagħmluh biex nifmhu iżjed dak li ngħallmu dwaru: L-Iben t'Alla li sar bniedem u għadu jgħammar fostna. Il-Beatu Dun Ġorġ Preca kellu ħafna devozzjoni għal din il-verità kbira, u għalhekk ried li jiġu organizzati l-festi tal-Milied fl-oqsma tagħna. L-attivitajiet li jsiru fil-qasam tagħna bħal tiżjin tal-klassijiet jew tħejjijiet tal-kant jew oġġetti tal-premjazzjoni jsiru wara l-lezzjonijiet tad-duttrina jew wara l-laqgħat tagħna s-soċji. F'dawk iż-żminijiet ikun hawn atmosfera oħra fil-MUSEUM. Inħossu iżjed l-ispirtu ta' ferħ li jġibu magħhom, u tant insibuhom ta' għajnuna fil-ħidma tagħna.

X'messaġġ tixtieq twassal lill-qarrejja tar-rivista tagħna?

Ix-xewqa ta' Dun Ġorġ kienet li Ġesù ikun maħbub u magħruf. J'Alla li fl-organizazzjoni ta' dawn il-festi nagħrfu nispiritwalizzaw dan il-ferħ tal-Milied biex il-jiem tal-Milied ma jkunux biss għalina ikliet tajbin u tiżjin. Kollox għandu jwassalna għand it-tarbija ta' Betlem u nitgħallmu minnu il-paċi u s-sliem li jrid joffrilna. Ninqeda b'din l-okkażjoni biex nirringrazzja minn qalbi lill-benefatturi kollha tal-qasam tagħna, lill-ħbieb u lill-*old boys* għall-*musical* li f'dawn l-aħħar snin qegħdin intellgħu fil-programm tal-Knisja, għall-*items* l-oħra fl-istess programm, għall-*pageant* li qed joħroġ flimkien mal-purċissjoni tal-Bambin, għall-kant tal-*carols*, għat-tiżjin tal-klassijiet u fuq kollox għall-priedka tat-tifel.

Nagħti lil kulħadd l-awguri ta' Milied hieni.

Riflessjonijiet miġbura minn A.Ċ.M.

MILIED 2001

F'DINJA FI ID-DAWL

Fl-1833, iż-żagħżugħ John Henry Newman telaq minn Sqallija, u biex imur l-Ingilterra, qasam il-Baħar Mediterran fi triqtu għall-Marsilja. Iżda l-vapur iltaqa ma' ċpar sfiq. Ma setgħu jaraw xejn. Ċpar u dalma kullimkien. Il-vapur kellu bilfors jieqaf għall-ġimgħa sħiħa bejn Korsika u Sardinja fl-straits ta' Bonifacio. John Henry Newman ħassu waħdu, qalbu maqtugħa, moral baxx, mxabba u homesick. Fejn ser jagħti rasu? X'jaqbad jagħmel? Ħassu bla tama. Bla kuraġġ. Kien propju dakinhar, imdawwar minn dak iċ-ċpar u swied ta' dalma, li kiteb l-isbaħ poeżija tiegħu dwar Kristu, d-dawl tal-ħajja:

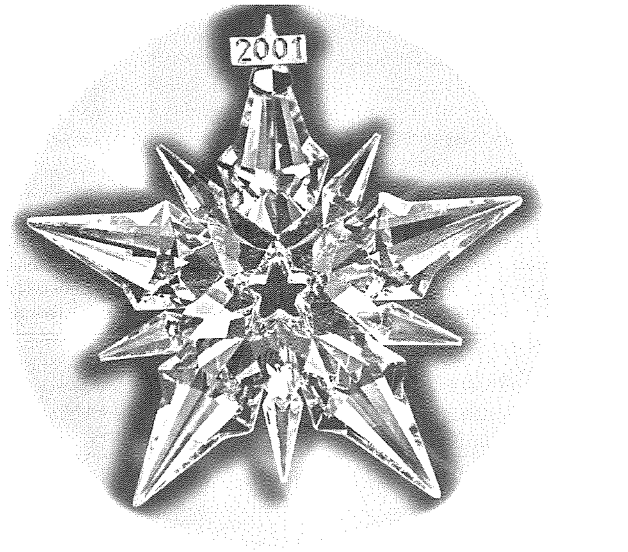

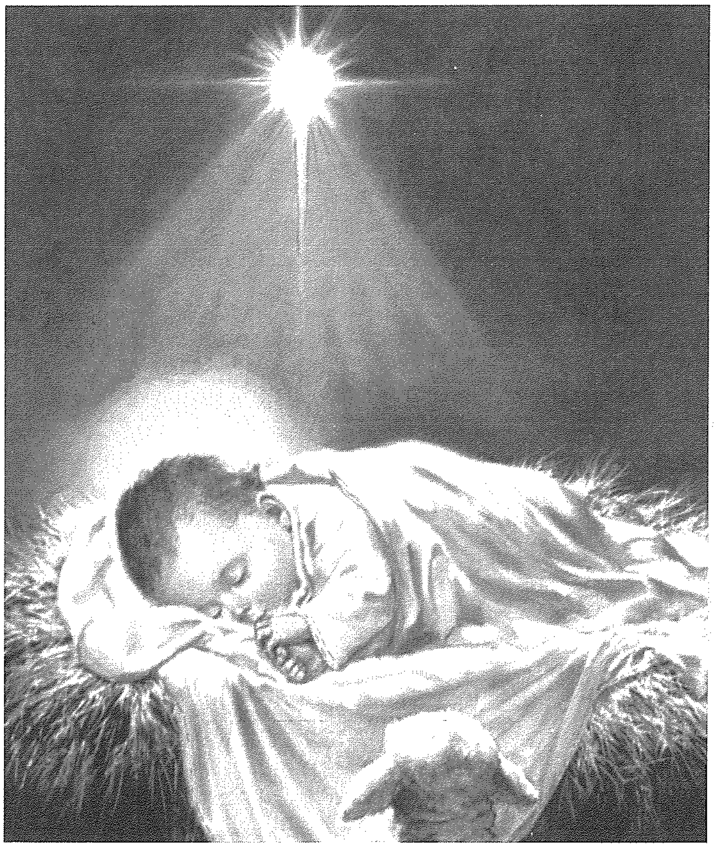

Lead kindly light

- Mexxini dawl ħlejju

Amid circling gloom

- Fost din id-dalma ta' madwari

Lead thou me

- Mexxini int 'l quddiem

The night is dark

- Il-lejl hu mudlam

And I am far from home

- U jien ninsab 'l bogħod minn dari

Lead thou me on

- Mexxini int 'l quddiem

Keep thou my feet

- Mexxili l-passi ta' riġlejja

I do not ask to see the distant scene

- Ma nitolbokx li nara fil-bogħod

One step enough for me

- Biżżejjed li nara kemm nagħmel pass wieħed
(Iżda pass wara l-ieħor naslu)

Tagħlima għal żmienna

Fid-dalma u ċ-ċpar ta' madwaru, John Henry Newman ħass il-**ĦTIEĠA TAD-DAWL** u **TAT-TAMA**.

*Bħalu, l-bnedmin tal-lum, fiż-żerniq tal-Millennju l-Ġdid, jinħtieġ li nħarsu lejn id-**DAWL u t-TAMA li ĦERĠIN MILL-MAXTURA TA' BETLEHEM.***

KRIŻI GLOBALI:
JIDDI FID-DLAM

Ġwanni, 1-5

DLAM...

X'ifisser dan id-dlam li semma Ġwanni l-Evanġelista?

Ifisser

- ***id-delitti li jbaxxu u jiddegradaw lill-umanità***
- ***il-vjolenza***
- ***is-serq***
- ***it-tradimenti***
- ***id-diżonestà***
- ***l-infedeltà***
- ***il-korruzzjoni***
- ***il-firdiet fis-soċjetà***
- ***il-konflitti***
- ***in-nuqqas ta' ftehim***
- ***il-gwerer***
- ***it-telfien tal-valuri għolja tal-ħajja***
- ***il-qtigħ ta' qalb***
- ***iċ-ċaħda ta' fidi fl-eternità...***

BIŻA'...

Il-bniedem modern sar dejjem beżgħan.

Biża'.....

Biża' mill-Aids;
Biża' mid-droga;
Biża' mir-radjuattività
Biża' mit-tniġġiż nukleari
Biża' min-nies
Biża' mill-ġirien
Biża' mill-barrani
Biża' mill-klandestini
Biża' mill-vjolenza
Biża' mis-serq
Biża' mit-terroriżmu
Biża' mill-gwerra bijokimika
Biża' minn xi diżastru nukleari
Biża' mill-qerda tad-dinja provokat minn armi nukleari jew batterjoloġiċi

....U DAWL

ID-DAWL JEGĦLEB ID-DLAM
Mnejn ser jiġini dan id-dawl?
KRISTU HUWA X-XEMX
TA' L-ISTORJA TA' L-UMANITA`
KRISTU HU X-XEMX LI
JFERREX ID-DAWL U JKEBBES
FINA S-SĦANA TA' L-IMĦABBA

Fil-lejl tal-Milied, Gesu Bambin jitwieled għalina

- *biex jiċċara ħajjitna*
- *biex ikebbes l-imħabba mitfija*
- *biex inissel fina t-tama u l-kuraġġ*
- *biex jagħmilna bnedmin ġodda bil-grazzja ta' l-Ispirtu tiegħu.*

LILL-BAMBIN TAL-PRESEPJU
AĦNA NIRRIKONOXXUH

- *bħala d-dawl tad-dinja ta' żmienna, u*
- *bħala l-ħajja li jagħti Tama liċ-ċiviltà marida li tinsab fil-periklu.*

(Kard. C. Maria Martini, *Il Natale pur nella tristezza dei tempi*).

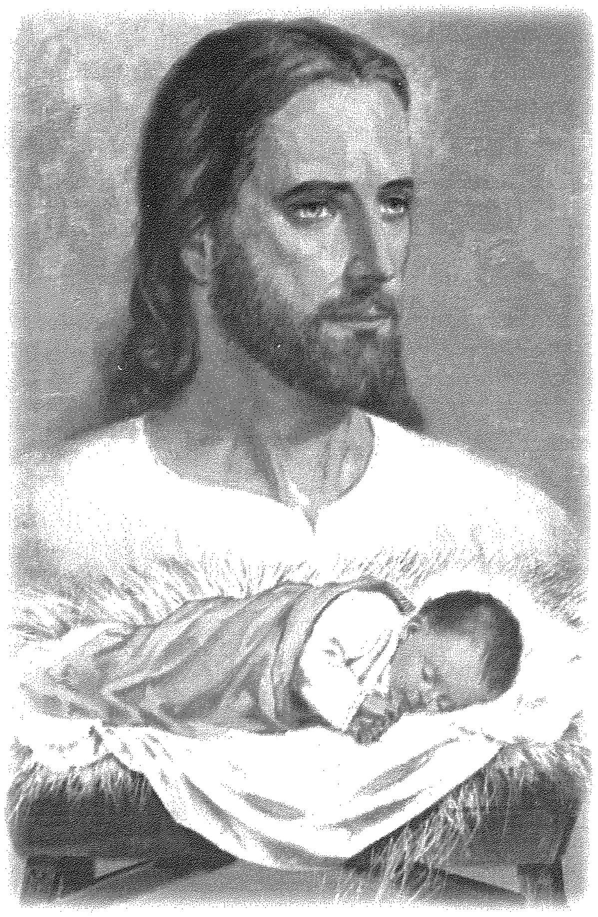

....U TAMA

Iżda fl-Avvent
nisimgħu tliet
kelmiet kontra
l-biża'

Il-Mulej permezz
tal-Liturġija
igħidilna:

- LA TIBŻAX
- QUM
- U ERFA' RASEK

Kun konvint li m'intix waħdek, il-Mulej jiġi biex igħinek.

(Don Tonino Bello, *Le mie notti insonne*).

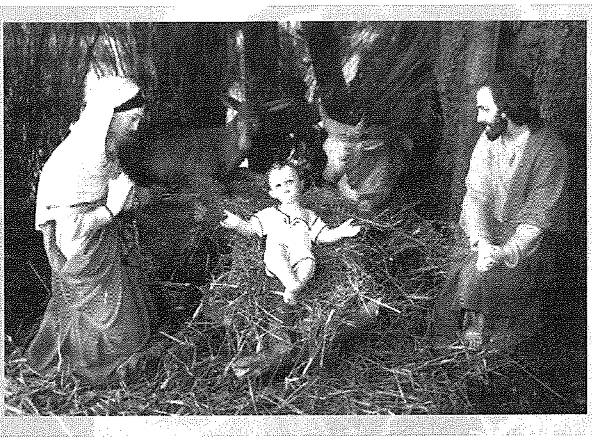

Il-Misteru tal-Milied

minn Mons. Isqof Nikol Ġ. Cauchi

Kif jaf kulħadd il-Milied hija festa liturġika li fiha nfakkru t-twelid tal-Feddej tagħna Ġesù Kristu. Din il-ġrajja nsibuha rakkontata fit-tielet Vanġelu, ċioè dak ta' San Luqa, bi kliem sempliċi u li jifhmu kulħadd. Din il-ġrajja għażiża hija mfakkra mhux biss fil-liturġija tal-Knisja, iżda wkoll fid-drawwiet popolari, u b'ħafna opri ta' l-arti kemm fil-pittura kif ukoll mużika, hekk li nistgħu ngħidu li saret parti mill-kultura tan-nazzjonijiet insara. Saħansitra fid-djar u f'postijiet oħra fejn jiltaqgħu l-kattoliċi, il-ġrajja tal-Milied hija mfakkra permezz tal-presepju, li bih tingħata qima lil Kristu, taħt ix-xbiha ta' tarbija żgħira.

X'tgħallem il-Knisja

Din il-ġrajja tal-Milied għad li hija rappreżentata minn elementi sempliċi, iżda taħbi fiha misteru kbir, il-misteru ta' l-Emanueli: ta' Alla li sar ħuna, sar wieħed minna, "bħalna f'kollox minbarra d-dnub" *(Lhud 4,15)* biex ikun jista' joffri ruħu għall-ħelsien tagħna. Il-misteru tat-twelid ta' Kristu huwa l-misteru ta' l-Inkarnazzjoni. Il-Knisja ssejjaħ "Inkarnazzjoni" il-fatt jew għemil li bih l-Iben t'Alla ħa n-natura tagħna l-bnedmin biex biha jtemm is-salvazzjoni tagħna *(Katekiżmu tal-Knisja Kattolika, 461)*.

Il-Knisja Kattolika tafferma li l-Iben Etern ta' Alla fil-milja taż-żmien ħa l-ġisem ta' bniedem mill-omm umana tiegħu Marija, u li għalhekk Kristu storiku huwa fl-istess ħin kollu kemm hu Alla u kollu hemm hu bniedem.

Il-Knisja tistqarr din il-verità sublimi fil-Kredu meta aħna ngħidu: "Niżel mis-smewwiet għalina l-bnedmin u għall-fidwa tagħna, u ħa l-ġisem bis-setgħa ta' l-Ispirtu s-Santu minn Marija Verġni u sar bniedem bħalna."

Huwa tagħlim tal-fidi mogħti f'diversi Konċilji Ekumeniċi kif ukoll mistqarr f'simboli tal-fidi li meta l-Verb ta' Alla sar bniedem fil-persuna tal-Verb li kienet minn dejjem, saret l-unjoni jew l-għaqda tan-natura divina man-natura umana. Din l-istess teżi tista' tiġi espressa taħt forma oħra inqas astratta u xjentifika iżda iktar konkreta u popolari kif ukoll iktar antika mill-oħra: "Ġesù Kristu huwa veru Alla u veru bniedem."

Din id-duttrina dwar l-Inkarnazzjoni ħadet is-sura klassika tagħha taħt l-influwenza tal-kontroversji Kristoloġiċi tar-4 u l-5 seklu, u ġiet definita b'mod formali fil-Konċilju ta' Kalċedonja (451). Dan il-Konċilju jgħallem li "Kristu għandu sustanza waħda mal-Missier bħala Alla, sustanza waħda magħna bħala bnedmin, f'kollox bħalna barra mid-dnub... Kristu wieħed u l-istess, Mulej u Iben Waħdieni, għandu żewġ naturi magħżulin minn xulxin iżda mhux mifrudin u ma jinbidlux, u li ż-żewġ naturi huma sħaħ iżda mhux żewġ persuni". It-tagħlim tal-Konċilju ta' Kalċedonja għall-inqas fl-elementi essenzjali tiegħu kien aċċettat mit-teoloġi nsara ta' l-iskejjel kollha matul is-sekli kollha saż-żminijiet moderni.

Il-Konċilju ta' Kostantinopli III (680) jafferma li "...l-istess Kristu Iben t'Alla waħdien għandu żewġ naturi li ma humiex diviżi, u fil-waqt li tibqa' sħiħa l-proprjetà ta' kull waħda min-naturi, jeżisti f'persuna waħda b'sussistenza waħda u mhux żewġ persuni."

Il-Papa Pawlu VI fil-*Kredu tal-Poplu tagħna* jagħtina iktar dawl dwar dan il-misteru fejn jgħidilna: "Indaqs, għalhekk mal-Missier skond id-divinità, inqas mill-Missier skond l-umanità, għal kollox wieħed mhux b'xi konfużjoni (li ma tistax issir) tas-sustanza, imma bl-unità tal-persuna". Kif fit-Trinità Mqaddsa hemm tliet Persuni: il-Missier, l-Iben u l-Ispirtu s-Santu, imma natura waħda divina, għaliex ma humiex tliet allat iżda Alla wieħed, hekk ukoll, fil-misteru ta' l-Inkarnazzjoni mfakkar fil-festa tal-Milied, aħna nistqarru persuna waħda u żewġ naturi, għaliex Kristu, li kien sa minn dejjem persuna divina, mat-tnissil u t-twelid tiegħu, hu fl-istess ħin veru Alla u veru bniedem.

Dan it-tagħlim huwa għal kollox kuntrarju għal ċerti teoriji li ħarġu bihom xi eretiċi u li xi wħud minnhom jinstabu f'reliġjonijiet oħra, ta' teofoniji ċioè l-manifestazzjoni ta' Alla jew d-dehra ta' Alla għal ftit ħin f'għamla ta' bniedem.

Opinjonijiet żbaljati

Matul il-kors ta' l-istorja kienu ħafna l-eretiċi li minn aspett jew ieħor ċaħdu d-domma ta' l-Inkarnazzjoni.

Xi wħud ċaħdu l-umanità ta' Kristu bħalma huma d-**Doċeti** li kienu jaħsbu li Kristu ma kellux ġisem veru iżda biss apparenza ta' ġisem, u l-**Appollinaristi** li kienu jgħidu li fi Kristu kienet nieqsa r-rieda umana, u kien hemm biss rieda waħda , dik divina.

Żbaljaw rigward id-divinità ta' Kristu l-**Ebjoniti** li mingħalihom Kristu kien biss bniedem, li kellu għaqda ma' Alla; iċ-**Ċerintjari** li jemmnu li Kristu kien wieħed mill-*eoni*: skond Pawlu ta' Somasata, Kristu huwa l-ewwel fost l-ulied adottati ta' Alla, iżda mhux veru l-Iben ta' Alla; u fuq kollox l-**Arjani,** li waqt li ċaħdu d-divinità ta' Kristu, kienu jinsistu li Kristu huwa biss krejatura, għad li l-aqwa waħda fost il-krejaturi.

Kien hemm oħrajn li spjegaw b'mod żbaljat l-unjoni jew l-għaqda taż-żewġ naturi, divina u umana fil-persuna tal-Verb li kien minn dejjem. Hekk in-**Nestorjani** kienu

jaħsbu li fi Kristu hemm żewġ persuni, u l-għaqda bejn l-umanità u d-divinità ta' Kristu hija biss waħda morali bħal dik li jkun hemm bejn żewġ ħbieb. L-**Ewtikjani** waqgħu fl-iżball oppost, u jaħsbu li fi Kristu mhux biss il-persuna hija waħda iżda wkoll in-natura, hekk li n-natura umana ġiet assorbita totalment min-natura divina bħal qatra ilma mitfugħa fil-baħar.

Fiż-żminijiet iktar moderni nsibu lir-**Razzjonalisti** li jaċċettaw dak biss li tasal għalih ir-raġuni u mhux id-data tar-rivelazzjoni. Dawn jaħsbu li Kristu kien profeta bħall-oħrajn. Il-**Protestanti liberali** jammettu li Kristu huwa wisq aqwa mill-profeti l-oħra, iżda jġibu fix-xejn id-divinità tiegħu. Ċerti **Modernisti** jinsistu li meta Kristu qal li huwa l-Iben ta' Alla, qal dan biss f'sens messjaniku, cioè li huwa mibgħut minn Alla. Iżda l-kuxjenza ta' l-ewlenin insara għaddiet biex tara fi Kristu mhux biss bniedem li għandu missjoni minn Alla, iżda li għandu wkoll id-divinità jew natura ta' Alla.

Xhieda tal-Vanġelu

It-tagħlim tal-Knisja dwar il-misteru tal-Milied huwa mibni fuq ix-xhieda tal-Vanġelu. Hekk San Luqa li aktarx irċieva dan it-tagħrif mingħand il-Verġni Imbierka stess, isemmi kemm it-tħabbira kif ukoll din il-ġrajja li twettqet f'Betlem: "L-Anġlu li deher lil Marija qalilha: 'Tibżax Marija, għax inti sibt grazzja quddiem Alla. Ara, inti se tnissel fil-ġuf u jkollok iben u ssemmih Ġesù. Hu jkun kbir u jkun jissejjaħ Bin l-Għoli. Il-Mulej Alla jagħtih it-tron ta' David missieru u jsaltan għal dejjem fuq dar Ġakobb, u ma jkunx hemm tmiem għas-saltna tiegħu'. Iżda Marija qalet lill-Anġlu: 'Kif ikun dan, ladarba ma nagħrafx raġel?' Wieġeb l-anġlu u qalilha: 'L-Ispirtu s-Santu jiġi fuqek, u l-qawwa ta' l-Għoli tixħet id-dell tagħha fuqek. U għalhekk dak li jitwieled minnek ikun qaddis, u jissejjaħ Bin Alla'" *(Lq 1,30-35)*. San Luqa fir-rakkont tat-twelid ta' Ġesù Kristu jikteb li "Marija għalqilha ż-żmien biex teħles, u wildet l-ewwel iben tagħha, fisqietu u medditu f'maxtura, għax ma kienx hemm post għalihom fil-lukanda" *(Lq 2, 6-7)*.

San Ġwann l-Evanġelista, jiġbor fi ftit kliem il-verità tal-misteru tal-Milied "Il-Verb sar bniedem u għammar fostna" *(Gw.1,14)*.

Żgur li fost l-opri ta' l-għaġeb imwettqa mit-Trinità Mqaddsa, din hija l-opra l-kbira li turi l-qawwa t'Alla infinita u l-imħabba tiegħu lejn il-bnedmin. Il-Verb Etern, l-Iben ta' Alla li kien minn dejjem u f'kollox indaqs mal-Missier Etern u ma' l-Ispirtu s-Santu, fil-milja taż-żminijiet għaqqad flimkien in-natura divina man-natura umana fil-persuna unika tiegħu, u sar bniedem billi ħa l-ġisem, u ġisem imnissel bil-qawwa ta' l-Ispirtu s-Santu fil-ħdan safi tal-Verġni Imbierka u twieled għalina f'Betlem, f'lejl il-Milied.

Persuna waħda u żewġ naturi

Il-Knisja tgħallem li l-għaqda tad-divinità u ta' l-umanità fil-Persuna ta' Kristu, l-Verb Divin cioè l-hekk imsejjħa "unjoni ipostatika", hija għaqda li bdiet mat-tnissil ta' Kristu fi ħdan ommu Marija. Hija għaqda li tibqa' għal dejjem, għaqda li fiha d-divinità u l-umanità ta' Kristu ma jitħalltux flimkien imma jibqgħu distinti minn xulxin, u l-ebda waħda minnhom ma titlef xejn minn dak li għandu jkollha. Tibqa' sħiħa u bla mittiefsa d-divinità tat-Tieni Persuna, kif ukoll hija sħiħa u bla ebda nuqqas l-umanità ta' Kristu.

Biex jitfgħu dawl fuq il-misteru ta' l-Inkarnazzjoni, it-teoloġi nsara sa minn żmien il-kontroversji kristoloġiċi użaw ta' spiss it-termini filosofiċi ta' "persuna", "natura" u "għaqda jew unjoni ipostatika".

Hekk per eżempju S. Ġwann Damaxxenu (*De Fede Orthodoxa, III, 3-5)* jgħidilna li fi Kristu aħna nagħrfu żewġ naturi, imma ipostasi u persuna waħda, it-tieni Persuna Divina.

Il-persuna tindika s-suġġett jew l-individwu li jeżisti u twieġeb għal mistoqsija "Min hu?", u t-tweġiba hija isem personali: "Pietru", "Karmnu". In-natura, essenza jew sustanza, dejjem f'sens filosofiku hija dik li biha l-ħaġa hi dik li hi u mhux ħaġa oħra, u twieġeb għall-mistoqsija "X'inhu?", bit-tweġiba tkun "hu bniedem, cioè għandu ġisem u ruħ."

Il-kelma "persuna", li minnha ġejja wkoll il-kelma "personalità" għandha storja twila ħafna li nistgħu ngħidu li bdiet fl-ewwel stqarrijiet tal-Konċilji Ekumeniċi tal-Knisja u kompliet fit-tagħlim ta' l-Iskolastika u tat-teoloġija Nisranija. Kollha jinqdew b'din l-espressjoni biex tingħata spjegazzjoni. Tintuża wkoll il-kelma "persuna" fil-psikoloġija u fix-xjenzi l-oħra moderni iżda għandha hawnhekk tifsira għal kollox differenti minn dik tat-teoloġija.

Meta ngħidu natura ta' bniedem nifhmu mhux biss li Kristu kellu ġisem uman, iżda wkoll ruħ spiritwali bħal tagħna l-bnedmin, bil-fakultajiet li għandha r-ruħ tagħna, cioè l-intelliġenza, l-memorja u r-rieda. Fi Kristu ma kienx hemm personalità umana, għaliex Kristu, anke bin-natura umana tiegħu kien jeżisti u jgħix bis-saħħa tal-personalità divina li ħadet u għaqqdet magħha l-umanità divina tiegħu. Fi Kristu, mela hemm duwalità ta' naturi kif ukoll duwalità ta' volontà, ir-rieda divina u r-rieda umana. Għalhekk fil-ġnien taż-żebbuġ seta' jgħid "Issir minni r-rieda tiegħek mhux tiegħi."

X'kien l-iskop preċiż li għalih Alla sar bniedem? Fi kliem ieħor, it-teoloġi jistaqsu wkoll jekk l-Iben ta' Alla kienx jinkarna jew le kieku Adam ma waqgħax fid-dnub u l-bnedmin ma kellhomx bżonn il-fidwa. It-Tomisti jżommu li kieku ma kienx hemm il-waqgħa tad-dnub ta' l-ewwel ġenituri, l-Iben ta' Alla ma kienx isir bniedem. L-iskop tal-misteru tal-Inkarnazzjoni għalihom huwa biss is-salvazzjoni tal-bniedem mill-jasar tad-dnub. Iżda l-Iskotisti jaħsbu li l-Inkarnazzjoni xorta kienet isseħħ kieku Adam ma dinibx, għax il-motiv ta' l-Inkarnazzjoni, iktar milli biex jeqred id-dnub, kien dak li tingħata glorja lill-Alla u tintwera aħjar l-imħabba infinita tiegħu lejn l-umanità.

Il-misteru tal-Milied u misteri oħra ta' Kristu

Il-misteru tat-twelid ta' Kristu huwa l-bidu ta' sensiela ta' misteri li twettqu fil-ħajja tiegħu u li jaslu għall-qofol tagħhom fil-misteru ta' l-Għid u bit-trijonf ta' Kristu rxoxtat li jitla' fis-sema u jigglorifika n-natura tagħna l-bniedem. Fl-enċiklika *Evangelium Vitae* tal-25 ta' Marzu 1995 il-Papa Ġwanni Pawlu II fin-numru 102 jsemmi l-misteru tat-twelid ta' Kristu u jurina r-rabta li hemm bejnu u bejn il-misteru tal-mewt tiegħu u tal-Fidwa tagħna: "Fil-misteru ta' dan it-twelid - jikteb il-Papa – isseħħ il-laqgħa ta' Alla mal-bniedem u tibda l-mixja ta' l-Iben ta' Alla fl-art, mixja li tintemm bir-rigal tal-ħajja fuq is-salib bil-mewt tiegħu fejn huwa jirbaħ il-mewt u jsir għall-umanità kollha, prinċipju ta' ħajja ġdida."

BETLEM

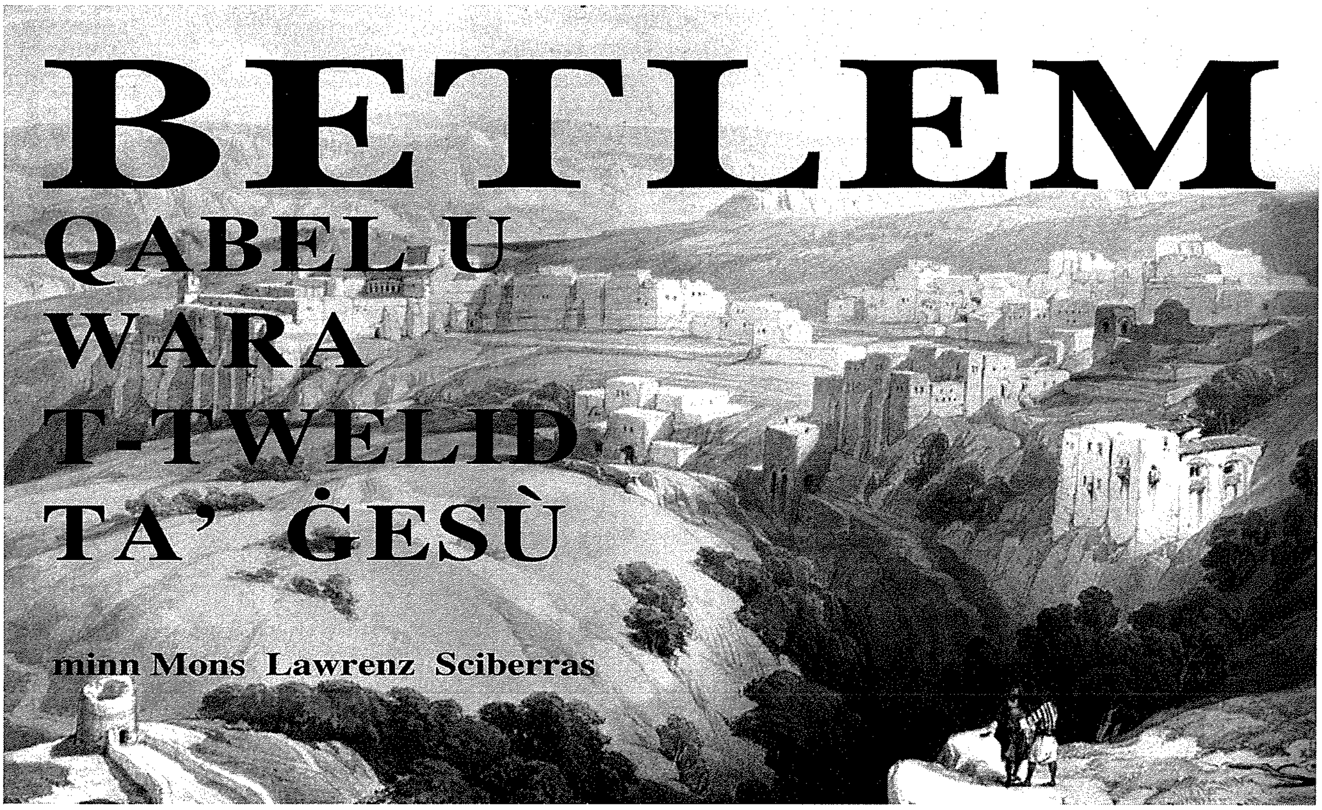

QABEL U WARA T-TWELID TA' ĠESÙ

minn Mons Lawrenz Sciberras

Mhux sewwa, jew forsi wkoll ma jagħmilx sens titkellem fuq il-Milied, u tipprova tibni kull forma u daqs ta' xi grotta, mingħajr ma taħseb ftit ukoll dwar l-imkien fejn ġara dan kollu. Meta wieħed jipprova jsib tweġiba għaliex it-twelid seħħ f'dan il-post, tweġiba fuq pjan naturali ma jsibx; imma jekk iqalleb il-paġni tat-Testment il-Qadim, jara' xibka ta' tħejjijiet li bil-mod il-mod ippreparaw u wittew it-triq għat-twelid ta' l-Emanweli.

Missirijiet il-Knisja, u fosthom l-aktar San Ġirolmu kienu persważi mill-importanza ta' Betlem, fejn jidħol dan it-twelid divin. U kien għalhekk li dan il-qaddis għal sitta u tletin sena sħaħ għaddihom f'kontemplazzjoni ntensa jgħix preċiż ħdejn il-għar qaddis ta' Betlem. Dan il-biblista magħruf, fil-kitbiet tiegħu llum miġburin fil-Patroloġija Latina, jikteb dwar il-għar qaddis u t-twelid li ġara ġo fih. Miegħu kien hemm qaddisin oħra li tkellmu dwar il-għar ta' Betlem, fosthom Oriġene, Santu Wistin, San Ċirillu ta' Ġerusalemm, l-isqof San Makarju u l-istoriku San Ewsebju.

Grazzi għat tagħrif li wasslulna dawn in-nies għorrief u okulari li llum nafu bi preċiżjoni fejn twieled l-Emanweli. Mhux ta' min jinsa li l-għar ta' Betlem ukoll għadda minn żmien ikraħ u tassew mudlam. Dan għaliex mis-sena 135, fi żmien l-imperatur Ruman Adrijanu, sas-sena 325 meta indaħlet Sant'Elena flimkien ma binha Kostantinu, dan il-għar qaddis kien mirdum. Adrijanu biex mingħalih jeqred kull tifkira ta' l-għar qaddis ħawwel bosk sagru b'tempju lil Adonis. Tebgħa tassew kerha fl-istorja tal-Kristjaneżimu, u l-aktar meta dan kien għadu fil-bidu tiegħu.

Il-mewt ta' Rakele

Ir-raħal ta' Betlem huwa madwar għaxar kilometri biss bogħod mill-kapitali Ġerusalemm. Il-ktieb sagru il-Ġenesi, li jsemmi l-mewt ta' Rakele, bħala redazzjoni finali sar wara l-eżilju ta' Babel, jiġifieri wara s-sena 536. Però din it-tradizzjoni tal-mewt ta' Rakele omm Benjamin, tasal sa żminijiet aktar 'il bogħod, fi żmien il-Patrijarki, u dan ifisser is-sekli 17 - 16 qabel Kristu.

"Rakel kellha ħlas diffiċli. Issa ġara li waqt li kienet se tmut semmiet lit-tifel tagħha Benomi fil-waqt li missieru semmieh Benjamin. Rakel mietet u ġiet midfuna fit-triq ta' Efrata, jiġifieri BETLEM" (Ġen 35,16-19).

Samwel u David

Għalkemm armla, però kienet fuq tagħha u sabiħa. Tant li Rut iltaqgħet mal-bieżel Boaż fi żmien il-ħsad; dawn ħabbew lil xulxin. Iżżewġu u tweldilhom tifel li semmewh Obed. Dan Obed kellu lil Ġesse li kien missier is-sultan David, il-proġenitu ta' l-Emanweli (Rut 4, 11-12).

Fuq l-amar ta' Jaħwe, il-qassis u profeta Samwel telaq minn Rama u mar Betlem għand il-familja ta' Ġesse, sabiex jagħmel id-debħa tiegħu lill-Mulej u jidlek sultan ta' Izrael lil David (1 Sam 16,13). Issa billi David twieled Betlem, u din id-dilka tant importanti saret wkoll f'Betlem, għalhekk dan kien argument ieħor favur ir-rabta ta' Betlem ma' l-Emanweli. Dan li qed ngħid ikompli jiġi konfermat mill-profezija l-oħra ta' Natan. Dan il-profeta ħabbar lis-sultan il-ġdid ta' Izrael, li mill-familja tiegħu għad joħroġ dak li jmexxi l-poplu magħżul (2 Sam 7,4-16).

Tliet neputijiet

Ġo Betlem ukoll twieldu t-tliet neputijiet tas-sultan David. Dawn kienu: il-qalbieni u ġeneral Ġoab, Abisaj, il-ħabib għażiż tal-qalb ta' David, u Asael, il-qalbieni li miet waqt il-gwerra.

Mingħajr l-iċken dubju, għalhekk, Betlem hija l-omm tal-qalbenin. Fiha twieldu David limimli qlubija u kuraġġ, bl-iżbandola tiegħu qatel lill-inċirkonċiż ġgant Gulija (1 Sam17,40-54), kif ukoll Elkana, li qatel lil Gad li hu wkoll kien ġgant ħu Golija.

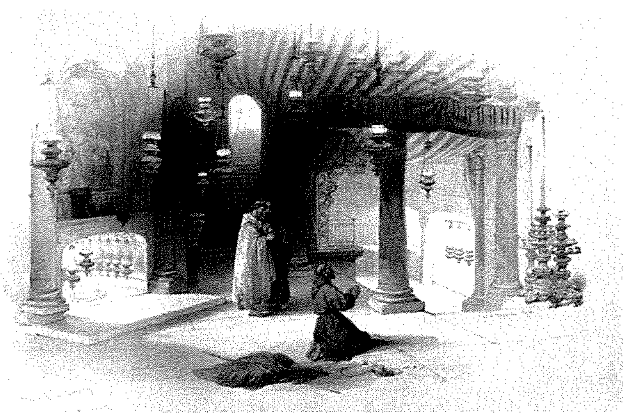

In-nebbieħ Mikea

It-test li min jaf kemm-il elf darba ġie kantat, studjat u mgħarbel mill-eseġeti, jitkellem b'mod l-aktar preċiż dwar ir-raħal ta' Betlem. Profezija li saret bejn is-snin 755 u 696 qabel Kristu: "Imma int, Betlem ta' Efrata, ċkejkna fost il-familji ta' Ġuda, minnek għad joħroġ dak li jkun prinċep f'Iżrael, hu għandu l-bidu tiegħu mill-qedem, sa minn dejjem ta' dejjem" (Mik 5,1). Din il-profezija xeħtet dawl qawwi tassew dwar fejn kellu jitwieled il-mexxej tagħhom. Issa il-perimetru qed dejjem ikompli jiċkien u jiffoka id-dawl tiegħu fuq belt żgħira, li forsi ftit kienet issemmiet matul il-mixja tas-snin.

Din il-profezija tkompli taqbel u tfisser il-profeziji l-oħra, fosthom din tax-Xebba Omm li saret minn Iżaija (7,14).

It-twelid f'Betlem

Waslet il-milja taż-żmenijiet. Skond il-pjan t'Alla, il-poplu Lhudi suppost li kien imħejji biżżejjed biex jilqa' l-Messija. Xejn ma jiġri addoċċ fil-pjan t'Alla, tant li din id-darba, dejjem biex iseħħu l-profeziji, Alla nqeda b'Ċesari Awgustu. Kien ċar l-amar: kulħadd kellu jinkiteb "fil-belt tiegħu". Ġużeppi il-kap tal-familja ta' Nażaret, li kien ġej "mid-dar u l-familja ta' David", ma kien fadallu ebda għażla x'jagħmel ħlief li jitlaq lejn Betlem biex jinkiteb hu flimkien ma' martu Marija li kienet tqila

Il-profezija ta' Mikea kienu jafuha sew il-kittieba u l-fissiera ta' Kotba Mqaddsa. Tant hu veru dan li meta il-maġi wara li raw is-sinjal li jbassar it-twelid tal-Messija seħħ, huma marru jistaqsu għand Erodi. Dan is-sultan li kien Idumew, xejn ma kien midħla tal-profeziji, aħseb u ara kemm kien qed jistenna il-Messija. It-tweġiba dwar l-imkien tat-twelid ta' din it-tarbija Erodi ħadha mingħand il-qassisin il-kbar u l-kittieba tal-poplu (Mt 2,4). U dawn it-talin imħarrġin sewwa fil-profeziji wieġbuh xott xott: f'Betlehem tal-Lhudija. U sabiex jissiġillaw it-tweġiba tagħhom, il-qassisin il-kbar ikkwotawlu preċiż x'kien ħabbar il-profeta Mikea: li jfisser li seta' joqgħod ċert minn dan kollu.

Erodi, bniedem ħajjien, din ta' Betlem niżżilha s'isfel nett fil-fond ta' qalbu, u dritt lagħab il-karta tal-malizja qerrieda tiegħu. Hu bagħat lill-Maġi f'Betlem, imma kompla jgħidilhom: "Morru, staqsu sewwa għat-tifel, u meta ssibuh ejjew għiduli, ħalli jien ukoll nqimu" (Mt 2,8). Meta ra li l-Maġi daħku bih, Erodi bagħat joqtol f'Betlem u fl-inħawi kollha tagħha lit-tfal subien kollha ta' minn sentejn l-isfel". Imma dejjem f'Betlem.

Il-ferħ ta' Betlehem

Wara r-rakkont krudil u mdemmi tal-qtil ta' l-innoċenti,ir-raħal ta' Betlem jispiċċa ħelu ħelu mix-xena ta' l-Iskrittura u jidħol b'saħħtu fl-istorja tad-dinja. Sewwa hawn li nagħmel riflessjoni. Fl-Evanġelju l-kittieba sagri jagħtuna bosta u bosta dettalji w ismijiet dwar fejn Ġesù wettaq il-missjoni qaddisa tiegħu. Nibdew mill-kapitali Ġerusalemm; hemm imbagħad il-Ġetsemani, Betanja, Betfaġe, Ġeriko, Emmaws, - dawn jiġu fil-parti t'isfel ta' l-Art Imqaddsa.

Prattikament Ġesù aktar għadda żmien fil-parti ta' fuq ta' l-Art Imqaddsa: Nażaret, Kana, Kafarnahum, il-Baħar tal-Galilija, il-muntanja Tabor, Ġerasa,ix-xmara Ġordan, u saħansitra wasal sa kważi sal-limiti, jiġifieri sa Ċesarija ta' Filippu. Kif imbagħad dan Ġesù li ġera daqstant, ma għamel qatt passiġġata qasira ta' tmien kilometri u mar sa fejn kien twieled: Betlem?

Mhux faċli li wieħed jagħti tweġiba għal dan. Imma naħseb li hija kwistjoni ta' paċi u ferħ. Kwistjoni tal-hena li tinbet ġo fik, hekk kif tibda riesaq lejn Betlem. L-Evanġelju jgħid li Ġesù bosta drabi kull fejn mar jgħallem dejjem sab oppożizzjoni ħarxa u qawwija kontra tiegħu. Il-Fariżej dejjem għassa fuqu biex jaqbduh mingħalihom f'xi ħaġa kontra il-liġi. L-Erodjani jonsbulu x-xibka biex jixluh. Is-Sadduċej jistaqsuh domandi tassew diffiċli; kull kif iwieġeb se jiżloq. Ghalhekk sabiex din it-tebgħa sewda marbuta ma' Betlem, ma tkunx hemm, isem Betlem tħalla barra u ma ssemma qatt iktar fil-ħajja ta' Ġesù. Biex ix-xena ta' Betlem ma tiġix imxellfa b'xi xena ta' ġlied u firda li setgħet ġrat kieku Ġesù mar Betlem fejn twieled.

Dan l-istess ferħ qaddis għandu jibqa' jinħass fina l-insara li minħabba dan it-twelid sirna ħolqien ġdid. Ġo l-għar qaddis ta' Betlem, is-sema u l-art tbewsu u ħaddnu fis-sliem lil xulxin. Dan l-istess sliem u hena għandu jkun ir-rigal veru tal-Milied.

BOOKMARK

Schembri Guido, "It-Tama fil-Messija"
Lumen Christi Publications, **Għawdex 2001, 48pp, Lm 1.**

Xuereb Angelo, "Quddiem Ġesu` Tarbija"
Lumen Christi Publications, **Għawdex 2001, 40pp, Lm 0.50ċ.**

ŻEWĠ KOTBA ĠODDA ADDATTATI GĦAL ŻMIEN L-AVVENT

Mit-titli ta' dawn iż-żewġ publikazzjonijiet wieħed mill-ewwel josserva r-rabta li hemm bejniethom għax il-mibdi jasal għat-tmiem, dak li ġie imħabbar deher fostna. Fl-ewwel librett insibu tagħrif profetiku dwar il-Messija waqt li bl-għajnuna tat-tieni wieħed nistgħu nersqu lejh, lilu nfaħħru u nitolbu ta' kull darba li niċċelebraw it-twelid tiegħu fil-Milied.

Il-qofol tal-kontenut kollu jinġabar f'kelma waħda: għandna storja vera, twila, kollha mħabba, bi stennija mimlija paċenzja min-naħa t'Alla. Hija opra għall-qalb t'Alla, fl-għerf u s-setgħa kbira tiegħu ta' importanza kbira għas-salvazzjoni tal-bniedem.

Patri Guido Schembri qassam ix-xogħol tiegħu fi 8 kapitli fejn joffri riflessjonijiet dwar xi tħabbar sa mill-bidu tal-ħolqien, tagħrif dwar id-dixxendenza tal-Messija, l-Omm Verġni, dettalji oħra persunali, il-missjoni tal-qaddej sofferenti u rebbieħ. Dan kollu miġbur flimkien mhux biss isaħħah il-verità dwar il-miġja tal-Messija iżda jikkonferma l-validità tar-reliġjon li ġiet imwaqqfa.

L-awtur idaħħal it-test ta' kull profezija, u bl-għajnuna ta' pittura ta' persunaġġi u xeni oħra l-librett joffri dik l-atmosfera li niġu familjari magħha fil-liturġija ta' l-Avvent. Kif jasal dan iż-żmien mibni fuq it-tama, in-nisrani jfittex is-serħan tal-qalb f'elf ħaġa iżda l-iktar kemm il-darba jpoġġi ruħu quddiem Ġesù tarbija. Għajnuna f'waqtha għal dan tinsab fit-tieni librett miktub minn Anġelo Xuereb li jikkonsisti fi ħsieb, f'talba u fi proponiment spiritwali għal kull ġurnata tan-Novena tal-Milied flimkien ma' kurunella lil Ġesu' Bambin.

Biż-żewġ kotba f'idejhom, il-katekisti għandhom dik l-għajnuna biex lit-tfal u lill-istudenti jwasslulhom messaġġ kristjan li jixraq lil festa nisranija li kulma jmur qed dejjem titbiegħed mill-veru sens tagħha. L-istess jista' jingħad għal kull ambjent ieħor fi ħdan il-parroċċi tagħna, fil-familji, waqt laqgħat liturġiċi fil-knejjes u kull fejn tinħass il-ħtieġa li noffru spirtu nistrani veru lill-Iben t'Alla li twieled għalina. Il-Milied jiġi u jmur, imma ikun dejjem skond kif nagħmluh aħna.

Mons. Salv Grima

John Portelli Ent. Ltd.
IATA
ACCREDITED AGENT
The Agent for all your Travel Needs!!
7, INDEPENDENCE SQUARE, VICTORIA VCT 103, GOZO.
TEL: 56 12 12 - 56 12 13 FAX: 56 01 33
108, ST. JOHN STREET, VALLETTA VLT 10, MALTA.
TEL: 23 57 72 - 24 70 16 FAX: 24 75 36

"Turris Eburnea"

Lil Ġwanni Pawlu II itteħdulu miljuni ta' ritratti tul it-23 sena ta' pontifikat, iżda qatt imdawwar minn mudelli tal-moda. Dan kien jgħodd sal-31 ta' Ottubru li għadda, dak in-nhar filgħodu, meta ltaqa' ma nisa żgħażagħ, mudelli ta' l-assoċjazzjoni "*Turris Eburnea*", li topera fid-dinja tad-divertiment mingħajr ma twarrab il-valuri nsara.

Il-grupp oriġina f'Turin l-Italja u hu ispirat mill-Madonna taħt it-titlu "Torri ta' l-Avorju". Il-membri jagħtu xhieda fil-*fashion parades* u fl-attivitajiet artistiċi. Fi tmiem l-udjenza ġenerali tal-31 t'Ottubru, il-Papa awgura lin-nisa għall-ħidma apostolika sinifikattiva mwettqa mill-assoċjazzjoni tagħhom favur il-formazzjoni taż-żgħażagħ. Tul il-*fashion shows*, dawn il-mudelli jippruvaw iwasslu l-idea li s-sbuħija esterna tal-mara hi rifless tad-dinjità nterna tagħha. "*Li tkun modern, li tkun chic, ma jmurx kontra t-tfittxija tagħha biex nikbru nternament*", qalet Elena, tfajla ta' 17 il-sena.

Teologa Musulmana

Shahrzad Houshmand Zadeh, teologa musulmana qalet li llum "*l-ispirtu t'Assisi*" hu meħtieġ aktar minn qatt qabel, għax qed ngħixu f'mument speċjali ta' l-istorja. "*Wara l-laqgħa msejħa mill-Papa f'Assisi rajna li l-laqgħat interreliġjużi għal għarfien reċiproku, saru aktar intensi*" qalet lir-Radju Vatikan. L-era ġdida ta' kuntatti hi magħrufa bħala l-"*Ispirtu t'Assisi*". Dan hu neċessarju b'mod speċjali wara l-attakki tal-11 ta' Settembru fuq l-Istati Uniti, qalet Zadeh.

Is-Suwiċidju assistit

L-*Osservatore Romano* innota li s-Senaturi Belġjani, b'vot ta' 44-33, approvaw proposta ta' liġi li tagħmel legali għat-tobba li jammistraw dożi mediċinali fatali lill-pazjenti tagħhom. Il-ġurnal tal-Vatikan osserva li jekk il-kamra l-oħra tal-parlament tapprova l-proposta ta' liġi, "*il-Belġju, il-pajjiż fejn ir-Re Baudouin ipprefera jissospendi s-sovranità tiegħu milli japprova l-abort, se jsir it-tieni stat Ewropew li jitlob mit-tobba mhux li jfejqu iżda li joqtlu*".

Dalwaqt iktar Musulmani minn Kattoliċi

Fil-Gran Brittanja, il-Musulmani, li jqimu regolarment fil-moskej dalwaqt ikunu aktar mill-Kattoliċi li jmorru l-quddiesa tal-Ħadd. *Christian Research*, l-organizazzjoni li tiġbor l-istatistiċi reliġjużi sabet li l-għadd ta' Musulmani prattikanti qed jikber ħafna. Fl-1995 kien hemm madwar 620 elf fil-Gran Brittanja, u skond analisi li saret hu stmat li fl-2005 se jkunu 750000. Jekk dawn ix-xejriet t'issa jkomplu, madwar is-sena 2013, se jkun hemm aktar Musulmani attivi minn Kattoliċi prattikanti, skond Dr. Peter Brierley, id-direttur esekuttiv tal-*Christian Research*. F'dik id-data hu bassar li se jkun hemm madwar 800 elf Musulman prattikant, ċioè daqs it-total ta' Anglikani fil-pajjiż li jmorru l-knisja nhar ta' Ħadd.

Juan Diego jista' jiġi kkanonizzat is-sena d-dieħla

Skond sorsi mhux uffiċċjali kwotati minn "*El Noticiero*" ta' Televisa, il-Papa se jipproklama lil Juan Diego, l-Indjan xhud tad-dehra tal-Madonna ta' Guadalupe f'Diċembru 1531, bħala qaddis fis-sena 2002. F'intervista, il-Kardinal Norberto Rivera Carrera, primat tal-Messiku, qal li l-proċess miexi tajjeb ħafna, iżda ma tax dati speċifiċi għall-kanonizazzjoni.

FUQ L-INTERNET

RADJU R.T.K. - 103 / 97.8 FM Stereo — **http://www.rtk.org.mt**

IL-ĦAJJA F'GĦAWDEX — **http://www.gozodirect.com/lumenchristi**

Letteratura Għawdxija

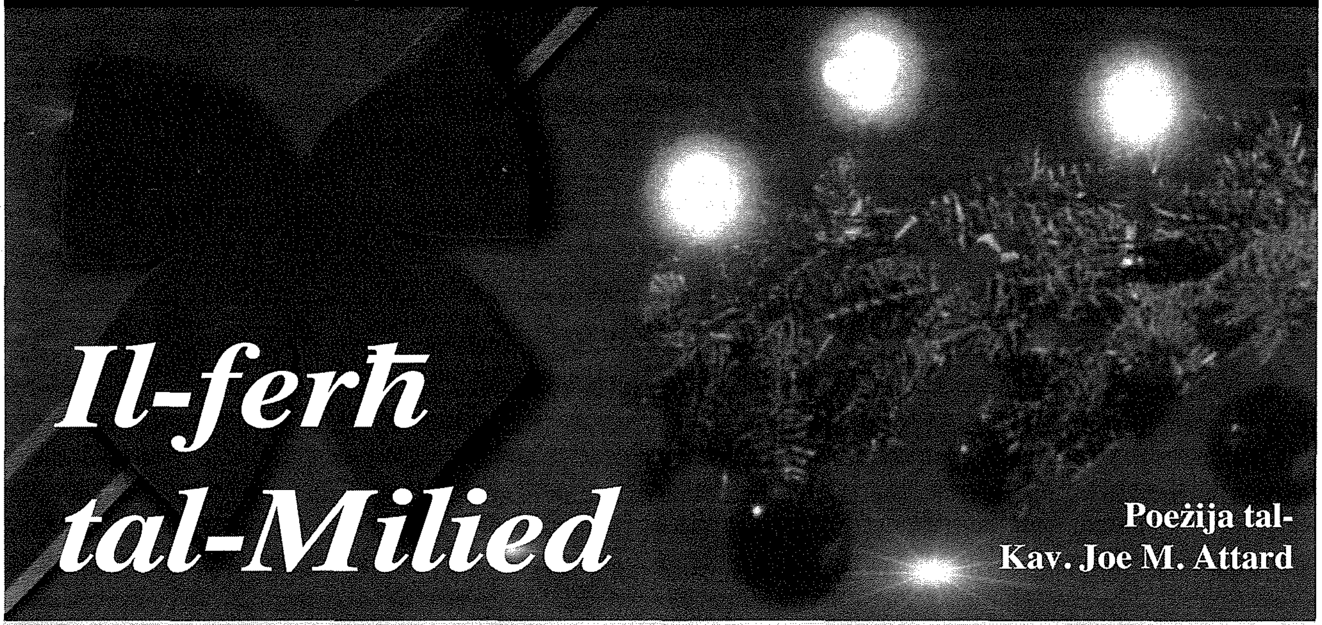

Il-ferħ tal-Milied

Poeżija tal-Kav. Joe M. Attard

Għal darb'oħra qiegħed nikteb
dawn il-versi għall-Milied;
Tempus fuggit! Iż-żmien jaħrab
U dil-festa wara l-bieb!

Din il-ġrajja mistennija
għax magħha ġġib ferħ kbir
illi jimla 'l-qub hienja
sew ta' l-għani, sew tal-fqir.

Sa minn kmieni l-familja
tibda tħejji għal din il-festa,
ta' qudiem tiġi n-Novena-
f'nofs id-dar il-grotta lesta!

Għaliex ħbieb niftħu għajnejna;
m'hemmx Milied mingħajr Bambin
u jekk spazju nsibu għalkollox
lilu l-ewwel nagħtu l-ħin

Għaddew tgerbu żewġ millenji
mit-twelid ta' Ġesu' f'Betlem,
iżda d-dinja, ma' Diċembru
sa minn kmieni lilu ssellem.

Għaliex tifhem li dil-ġrajja
ma kenitx waħda komuni;
quddiem dit-tarbija fqajra
rejjiet mielu, sinjuruni.

U inxteħtu għarkubtejhom
jaduraw u jagħtu qima;
deheb inċens, mirra offrewlha
bħala radd ta' ħajr u stima

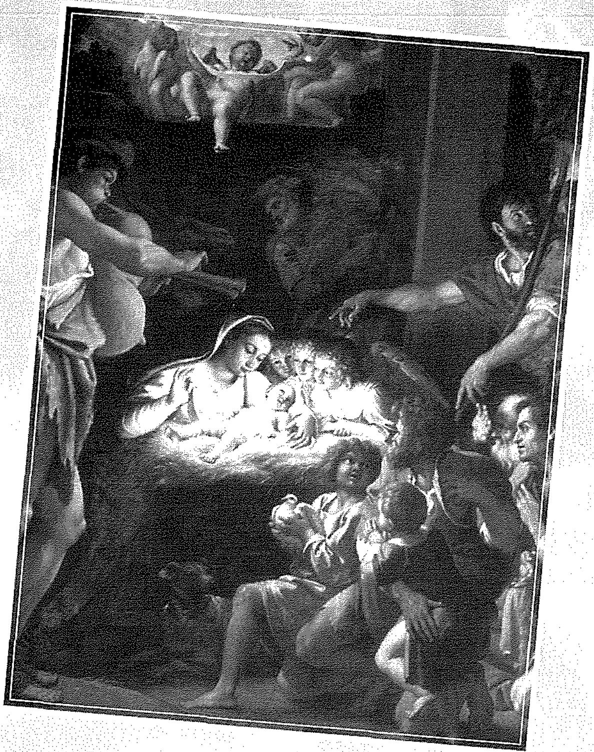

Jekk tassew tridu l-ferħ tħossu
li jġib miegħu l-Milied
ibdew ixbhu 'l dawk ir-ragħajja
illi dlonk telqu l-merħliet.

U ġrew lejn il-għar ta' Betlem
biex jifirħu bit-tarbija
illi mliet lil qalbhom twajba
b'hena, ferħ u armonija.

Bħal dal-ferħ, ħbieb nixteqilkom
f'dawn il-jiem sbieħ tal-Milied-
Jalla qalbkom tkun mimlija
Sliem u Paċi tas-smewwiet.

Karmni Grima - 3

Dehriet u Viżjonijiet fil-ħajja ta' Karmni Grima

jikteb Angelo Xuereb

Dun Anton Vella, Direttur Spiritwali ta' Karmni Grima

Lill-umli, Alla jżejjinhom b'bosta ħwejjeġ. Fil-ħajja ta' Karmni Grima nsibu li hija kellha bosta dehriet oħra tal-Madonna u ta' Kristu. Barra minn dawn id-dehriet ta' Ġesù u ta' Marija, Karmni Grima ġieli rat ukoll xi qaddisin bħalma huma Santa Tereża tal-Bambin Ġesù, San Vinċenz, San Ġwann Evanġelista u San Nikola minn Tolentino.

L-ewwel mistoqsija li tiġina meta naqraw dawn ir-rakkonti hija: ma setgħetx kienet suġġetta għal xi alluċinazzjoni? Infatti l-alluċinazzjoni, skond il-mediċina, hija meta wieħed ikun fi stat mentali anormali u jara xi ħaġa. Mistoqsija oħra hija: ma setgħux kienu għemil ix-xitan biex jirredikola l-ħwejjeġ t'Alla? Infatti t-teoloġija spiritwali tgħidilna li x-xitan għandu l-qawwa li jagħti lill-erwieħ dehriet ta' Kristu u tal-Madonna sabiex iwaqqa' l-veri dehriet għar-redikolu u għaċ-ċajt.

Iżda Karmni Grima kienet tgħid kollox lid-direttur spiritwali tagħha, Dun Anton Vella mir-Rabat t'Għawdex. Hija kellha fiduċja kbira fih. Infatti darba fid-29 ta' Lulju 1917, Karmni qaltlu dawn il-kelmiet "*Wara Alla inti biss dak li nafda fih u inti hekk sa mill-jum ta' l-Ewwel Quddiesa tiegħek*".

Dun Anton Vella ta' direttur spiritwali għaqli li kien, ried jivverifika jekk dawn id-dehriet kienux ġejjin minn Alla jew le. Għalhekk kiteb lil Dun Dolindo Ruotolo u talbu l-parir tiegħu. Dan il-qassis kien magħruf għall-qdusija u għall-istudju. Huwa wieġbu li skond l-opinjoni tiegħu dawn il-viżjonijiet kienu awtentiċi jiġifieri ġejjin minn Alla. Fil-15 ta' Ġunju 1914 Dun Anton għarraf lil Karmni Grima, u din ħadet gost ħafna filwaqt li neħħiet id-dubji kollha li seta' kellha. Dun Anton għarrafha li Alla jagħti dawn il-grazzji lil min irid mingħajr ebda mertu tagħha. Din il-grazzja tista' tingħata wkoll lil ruħ midinba. Għalhekk huwa taha l-parir biex tibqa umli.

Fil-minuti tas-27 ta' Settembru 1914, Dun Anton ikkonkluda "*F'kelma waħda, il-viżjonijiet huma daqshekk ċari u fi stat tant normali ta' Karmela, li hija mpossibbli l-alluċinazzjoni għaliex hija tinnota l-iċken differenza u kull ġest anke l-iċken wieħed.*" Dun Karm Cachia miż-Żebbuġ Għawdex kien ukoll ta' l-istess fehma.

Hekk dawn il-ġrajjiet fil-ħajja ta' Karmni Grima juruna kemm hija mportanti d-direzzjoni spiritwali li tgħinna nikxfu l-inganni, u sabiex nimxu fit-triq li jridna Alla.

IL FORNO DA MONTANARO
25, Marina Street, Marsalforn
- Tel. 2156 5140
Italian & Maltese Cuisine
Live Brasilian Guitar Music
(almost every night)

MARIO
DISPENSING OPTICIANS
57, MAIN GATE STREET, VICTORIA, GOZO.
Prop.: Mario P. Grech F.A.D.O. (Lond.).
Appointments for
EYE TESTING / EXAMINATION
by the Latest Computer Technology
and Eye Specialists
Telephone: 55 65 28 / 56 33 31

© Anton F. Attard

IL-BIEDJA F'GĦAWDEX

(It-Tieni Parti)

Kenn mill-Irjieħ

Ħafna raba' li jkun fil-għoli, inkella fil-miftuħ, ikun meħtieġ li jitkennen mill-irjieħ. Ir-riħ qawwi, l-aktar fix-xitwa meta tagħmel kesħa kbira, mhux biss inixxef ix-xitel, imma wkoll jaħraq l-uċuh. L-aktar riħ li jagħmel ħsara huwa r-riħ ***majjistral***. Dan jonfoħ minn bejn ir-riħ ***tramuntana*** u r-riħ ***punent***. Minħabba f'dan ir-riħ, ħafna siġar tal-ħarrub jidhru mżersqa lejn il-majjistral, li jaħarqilhom il-quċċata. Riħ majjistral kiesaħ fix-xitwa jaħraq l-aktar il-ful u l-patata.

Fis-sajf ukoll jagħmel riħ sħun li jaħraq l-uċuh. Dan hu l-***eħtrieq*** li jonfoħ l-aktar mix-xlokk u mil-lvant. L-eħtrieq jew ***riħ il-ħamsin*** jonfoħ minn fuq id-deżert u minħabba fih ix-xemx tinħass taħraq iżjed. Minħabba f'hekk, il-frott, l-aktar it-tadam, il-bettieħ u d-dulliegħ, jinħaraq bix-xemx. Iżda l-eħtrieq ma jagħmilx ħsara daqs il-majjistral fix-xitwa.

Għalhekk, il-bidwi jara li ħafna għelieqi jagħtu uċuh aħjar jekk ikunu mkenna mir-riħ majjistral. L-egħlieqi jistgħu jitkennu jew bil-***ħitan tas-sejjieħ***, jew ***bil-qanniċ*** imsejjaħ ukoll ***ħajt tal-qasab*** imwaħħal sewwa u marbut biex ma jinqalibx bir-riħ, inkella bil-***weraq ta' d'Indja***, jew ***pal tal-bajtar***. Għalhekk f'Għawdex naraw mhux biss għelieqi mdawwrin bil-weraq ta' d'Indja, imma wkoll ***ċanet***. ***Ċanta*** tkun parti minn għalqa mdawwra bil-weraq ta' d'Indja jew b'ħajt baxx.

L-Ilma għat-Tisqija

L-uċuh biex jikbru jeħtieġu l-ilma. Fil-każ tar-***raba' bagħli*** l-ilma jiġi mix-xita li ssaqqi l-***miżergħa*** u l-***wiċċ*** li mbagħad jikber waħdu. Imma fil-każ ta' ċerti uċuh, biex jaqbdu, ftit ilma għal waqt iż-***żriegħ*** jew it-***taħwil*** ikun tabilħaqq bżonnjuż. Insemmu l-qoton, il-bħajra u t-tadam bħala eżempji ta' wċuh li jkunu jridu ftit ilma fil-bidu biex inibbtu ż-żerriegħa jew iqabbdu x-xitla f'raba li fil-wiċċ ikun niexef qoxqox.

Fil-każ tar-***raba saqwi*** l-ilma jiġi mill-għajn ta' taħt l-art jew minn maħżna kbira ta' ilma.

Fir-raba l-ilma jista' jinħażen fil-***bir*** jew ***ċisterna***, li aktarx ikollu għamla ta' qanpiena, fil-***latimija***, li tkun barriera żgħira msaqqfa, ***ġibjun*** ta' taħt l-art li tkun barriera akbar imsaqqfa u f'xi ***ġiebja*** 'l fuq minn wiċċ l-art. F'xi bjar antiki kienu jitħaffru ***għerien*** ħalli l-bir jesa' aktar. Bjar ħdejn xulxin jistgħu jitniffdu ma' xulxin billi titħaffer ***mina*** fil-blat. Mina tkun bħal kuritur jew passaġġ maqtugħ fil-blat.

Il-bir li ma jkunx fih ilma ġieri jimtela mill-ilma tax-xita. L-ilma tax-xita jinġabar għal ġol-bir b'żewġ modi. Jew billi ssir ***sieqja*** nkella ***swieqi*** f'wiċċ il-għalqa fejn ikun qiegħed għal ġo ***qana*** jew speċi ta' ħofra ħdejn il-bir fejn l-ilma jissaffa mill-ħamrija qabel ma jaqbeż għal ġol-bir.

Inkella l-ilma tax-xita jiġi għal ġol-bir permezz ta' ***kanali*** mħaffra jew mibnija taħt l-art. L-ilma jinġabar fil-kanal permezz ta' xi sieqja jew swieqi f'wiċċ ir-raba, inkella mit-triq. Meta l-ilma jinġabar mit-triq, il-bdiewa ġieli jagħmlu xi ***maksar*** bi xkora jew bi ftit ħamrija u xi ġebel biex l-ilma ma jibqax għaddej, imma jinkiser jew jiġi devjat għal ġol-kanal. Dari, il-kanal tal-bir ġie li kien ikun jinfed mal-***gandott*** li kien ikun hemm fil-ġenb tat-triq, ħaġa li llum qegħdin narawha dejjem tonqos.

Issa l-ilma jġorr ħafna ***ħamla*** miegħu, jiġifieri ħamrija, naqal, ġebel, ramel u mbarazz ieħor. Biex dan ma jibqax nieżel fil-bir jew ġibjun, xi kanali kien ikollhom il-***milqa'*** jew ***milqa' t-trab***. Il-milqa' jkun ħofra ma' ġenb il-bir biex l-ilma qabel ma jidħol fil-bir jissaffa. Għall-bidwi jkun eħfef li jħammel il-milqa' milli jħammel il-bir.

Dari l-bidwi kien itella' l-ilma mill-bir jew ***bil-barmil***, ***bil-qolla*** inkella ***bil-qannata*** meta jkollu ftit xogħol, inkella ***bis-sienja***. Meta jkun se jtella' l-ilma b'idejh b'xi qolla, barmil jew landa, il-bidwi jinqeda bit-***taljola*** li tkun imdendla ma' ***menża*** mistrieħa fuq żewġ plieri msejjħin il-***plieri tal-bir*** jew ***grabja***. Il-grabja tista' wkoll tkun magħmula minn tliet seratizzi mwaħħlin flimkien in-naħa ta' fuq permezz ta' musmar twil tal-ħadid. It-taljola tkun imdendla ma' katina marbuta ma' dak il-musmar. Biex jitnaqqas il-periklu li wieħed jaqa' fil-bir, dari kull bir kien ikollu l-***ħerża*** li kienet tkun ħaġra tal-ġebel kbir u mtaqqba. In-naħa ta' isfel kienet tkun kwadra biex toqgħod fuq il-bokka tal-bir u n-naħa ta' fuq ġejja għat-tond billi fl-antik l-ilma kienu jtellgħuh bil-qolla jew bil-qannata li wkoll tkun ġejja għat-tond.

Is-sienja kienet tkun mibnija fuq il-bokka tal-bir u jkun fiha ħafna bramel apposta fuq xulxin li jinżlu battalin u jitilgħu mimlijin bid-dawrien ta' makkinarju apposta mħaddem minn bhima, ħmar, bagħal, żiemel jew xi gendus.

Biex l-ilma jitwassal fejn hemm bżonn minn ħdejn il-bir ġie li jkun hemm il-kanali tal-ġebel imwaħħlin fl-art u mgħaqqda bis-siment biex l-ilma ma jintilifx. L-ilma tas-sienja jinqaleb għal ġo ***qana*** jew bħal ***ħawt*** li jkun jinfed mal-kanali.

Wara s-***swieni***, li kien ilhom jintużaw mijiet tas-snin, daħlu l-***pompi*** jew ***imtieħen tar-riħ***. Dawn kienu jinġiebu mill-Amerika. Il-pompi tar-riħ ma kienx fihom spejjeż għax kemm tagħtihom xi ftit żejt, il-bqija jduru bir-riħ u jtellgħu l-ilma. Iżda billi r-riħ ma jiġix x'ħin trid int, allura l-bidwi kien jibni ġiebja kbira ħdejn il-mitħna biex meta jkun riħ tajjeb din timtela bl-ilma u l-bidwi hekk ikollu l-ilma li għandu bżonn fil-ġiebja ħalli jsaqqi l-uċuħ kumdita' tiegħu.

B'xorti ħażina llum anki dawn l-imtieħen tar-riħ qegħdin jiġu traskurati għax illum l-ilma jittella' permezz ta' ***pompa bil-mutur***. Dawn il-muturi huma aktar effiċjenti għaliex bihom tista' ttella' l-ilma x'ħin trid u kemm trid.

Fejn hemm l-ilma ġieri l-ilma jinħażen ukoll taħt l-art, kemm fl-***ispejjer*** kif ukoll fil-mini. ***L-ispiera*** titħaffer fejn aktarx jinsab l-ilma, ix-Xagħra, in-Nadur, il-Qala, Għajnsielem, u ż-Żebbuġ. Meta jinsab l-ilma jew it-tafal, titħaffer ukoll mina biex jinħażen l-ilma jew tinqabad xi miġra. B'xorti ħażina dawn l-ispejjer u dawn il-mini kienu l-kaġun li bosta għejjun antiki li kienu jissemmew fl-imgħoddi spiċċaw mingħajr ilma. L-ispejjer u l-mini kienu wkoll il-kawża ta' inkwiet bejn diversi sidien li kienu jippruvaw jieħdu l-ilma ta' xulxin. Ix-Xagħra u n-Nadur insibu wkoll mini taħt is-sisien li fihom għejjun kbar u antiki ta' l-ilma, x'uħud li kienu tħaffru saħansitra fi żmien ir-Rumani kif jixhdu xi kanali u katusi li hemm fil-qrib.

Ix-xogħol tar-raba

Il-ħamrija, biex tagħti għelejjel u wċuħ kotrana jeħtieġ li tinħadem. Issa s-sena tal-biedja tibda wara Santa Marija, festa li tiġi fil-15 ta' Awissu, għalhekk ix-xogħol tat-taqlib tal-ħamrija jibda fl-aħħar ġimgħat ta' Awissu. U l-ewwel wiċċ li jinżera' tkun is-silla. Is-silla tinżera' kmieni biex il-qoxra taż-żerriegħa tilħaq titherra bin-nida għax inkella ma tinbitx. Biex fil-każ li tagħmel ħafna xita ż-żerriegħa ma tinġarrx kollha ma' l-ilma, il-bidwi ***jħarbex*** il-għalqa, jiġifieri jaħrat raded imbegħdin bil-moħriet tal-bhima. Illum dan ix-xogħol qajla għadu jsir.

Għal uċuħ oħra r-raba jeħtieġ li jingħażaq jew jinħarat. Qabel ma jinħadem jeħtieġ ukoll li jingħata d-***demel***. Il-bidwi ***jdemmel*** ir-raba skond il-ħtieġa, u jagħżel demel minn ieħor skond liema wċuħ ikun se

jkabbar. Il-għażieq ma jkunx dejjem l-istess. Dari, biex ir-raba jithejja għaż-żrigħ il-bdiewa kienu ***jiksruh***, jiġifieri ***jgħażquh fil-fond*** u jaqilgħu ***tub*** kbir jew ċapep tal-ħamrija. Il-għażieq kien isir bil-***gorxin*** jew ***kruċ*** u fejn ir-raba jkun xi ftit iebes u żejtni, kien jingħażaq bil-***fiesa*** jew bil-***fies***. Il-bdiewa kienu jiltaqgħu flimkien, wieħed ma' ġenb wieħed u jiksru r-raba u hekk ihejjuh għall-ewwel xita.

Illum dan ix-xogħol isir bil-***moħriet tan-nar*** jew *tractor* li bis-sikka kbira tiegħu jaqleb il-ħamrija billi jaħrat il-għalqa ***fuq ġenb*** bil-ħsieb li dejjem jimbotta l-ħamrija għan-naħa ta' fuq.

Wara li tkun għamlet ix-xita, ħafna mit-tub kbir li jinqala' kien jinħall bl-ilma, imbagħad ikompli jitfarrak bil-għażiq. Il-bidwi kien ukoll ***ixattab*** il-għalqa biex l-art tkun lixxa kemm jista' jkun. Ix-***xatba*** kienet tkun ta' l-injam, għamla ta' trijanglu, u n-naħa ta' wara jkollha msiemer kbar biex ifarrku t-tub.

Xi raba li ma jkollux bżonn min jiksru, il-bidwi kien jaħartu bil-moħriet tal-bhima. Ġie li kien jagħtih żewġ ***mogħdijiet*** kontra xulxin u mbagħad ixattab il-għalqa ħalli jħejjiha għaż-żrigħ.

Raba' li ma jinħadimx jibqa' żdingat u jtella' ħafna ħaxix ħażin. Raba mhux maħdum u qisu mitluq għal kollox, kollu ħaxix ħażin, jissejjaħ ***ġmiem*** jew ***raba' ġmiem***.

Iż-żriegħ

Meta l-bidwi jiġi biex jiżra', dan jista' jiżra' l-għalqa kollha wiċċ wieħed, inkella jqassam il-għalqa tiegħu fi ***ħrieġi*** u f'kull ***ħarġa*** jkollu wiċċ differenti. Il-bidwi jista' wkoll jiżra' dawn il-għelieqi jew ħrieġi ***bin-newba***, jiġifieri jbiddel il-wiċċ kull darba u mhux jiżra' l-istess wiċċ sena wara l-oħra fl-istess għalqa jew ħarġa. Xi raba, flok fi ħrieġi, ikun imqassam f'ċanet, jiġifieri taqsimiet imdawrin jew b'ħajt baxx tas-sejjieħ, jew bil-weraq ta' d'Indja, inkella bil-qanniċ.

Iż-żriegħ ma jsirx dejjem l-istess. Uċuħ differenti jeħtieġu metodi ta' żriegħ differenti. Is-silla u ż-żergħa jinżergħu ***bil-keff***, jiġifieri l-bidwi jieħu ponn żerriegħa f'id u jxerridha mal-għalqa. Hawn il-bidwi jrid joqgħod attent li jagħti l-għalqa kollha għax fejn ma jiżrax ma jinbitx. Wiċċ li dari kien jinżera' hu dak tal-kemmun.

Meta ż-żriegħ ma jsirx bil-keff, imma b'modi oħra kif se naraw, dari ma kienx isir f'ringieli dritti għax il-bidwi kien igħaddi l-wiċċ bl-imgħażqa. Iżda llum, minħabba li jkun irid igħaddi l-wiċċ b'xi moħriet jew *cultivator*, iż-żriegħ u t-taħwil aktarx isiru f'ringieli ħalli jkun jista' jaħdem aħjar.

Il-ful jinżera' ***fil-ħofra***. Għalhekk il-bidwi jeħtieġlu li jħaffer, jitfa' l-fula fil-ħofra, u mbagħad jerġa' jordomha. Il-patata wkoll tista' tinżera' bil-ħofra. Dik ***tar-rebbiegħa***, li tinżera' bejn ***Sanpawlijiet*** - 25 ta' Jannar sal-10 ta' Frar - tinżera' biċċa f'kull ħofra. Ngħid biċċa għax iż-żerriegħa tal-patata li tiġi minn barra, aktarx mill-Irlanda, tinqasam fi bċejjeċ skond kemm-il ***għajn*** ikun fiha l-patata. Kull għajn tinbet f'xitla differenti. Il-patata tax-xitwa tinżera' f'Settembru u Ottubru, jew fir-radda, li ssir bil-moħriet tal-bhima, jew inkella moħriet modern imsejjaħ ***cultivator***, jew bil-ħofra. F'dan il-każ il-ħofra tkun kemmxejn wiesgħa u l-bidwi jiżra' bil-lexxuna tliet patatiet jew erbgħa madwar il-ħofra, u mbagħad isaqqi. L-għada taż-żriegħ jordom il-ħofra biex it-tisqija ma tinxifx. Malli l-patata tinbet, jerġa' jsaqqi.

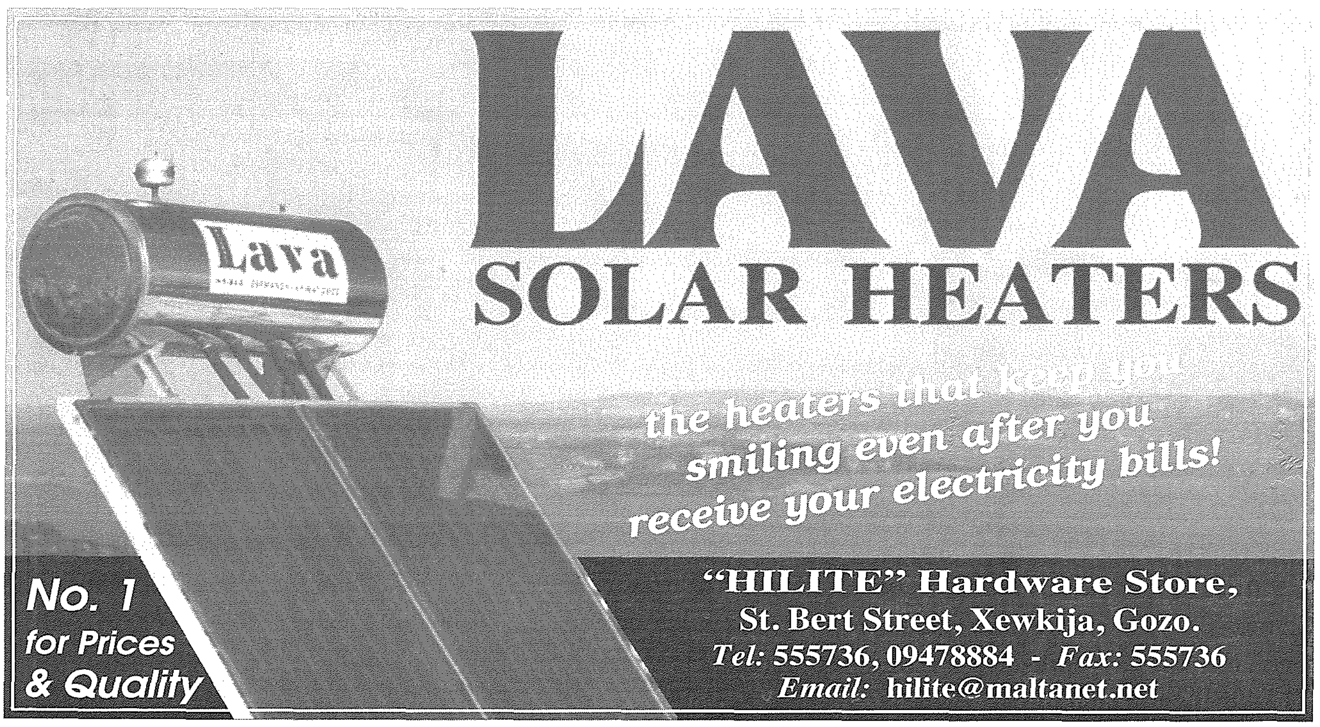

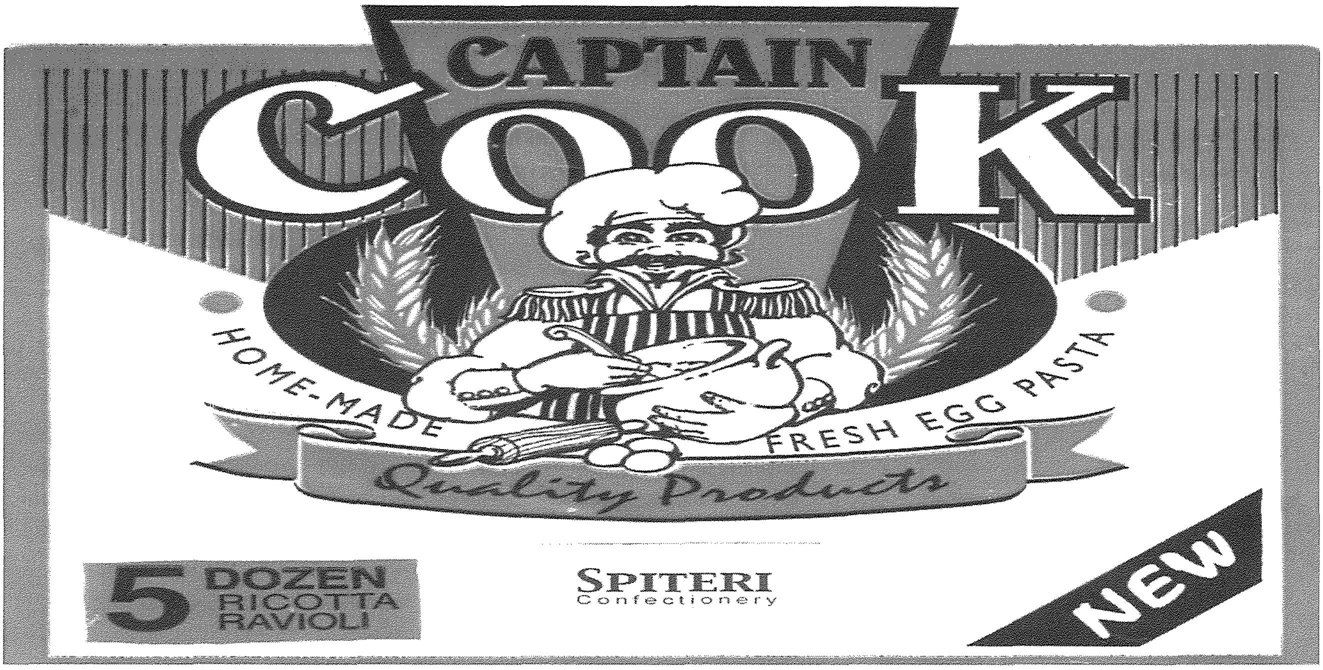

GELLUXA
LIMITED

We are at your Service

- Best Quality Animal Feeds
- All famous Liqueur Brands
- Large variety of Confectionery
- Everything at most Competitive Prices

GELLUXA SUPERMARKET
St. Anthony Street, Mgarr, Gozo.
Tel: 2155 1555 - 2155 4273

għal ikla mill-aqwa
bl-irħas prezzijiet
fil-festi tal-Milied

15, Ramla Road, Nadur, Gozo - Malta.
Tel.: 2156 4890 Mob.: 9942 5830

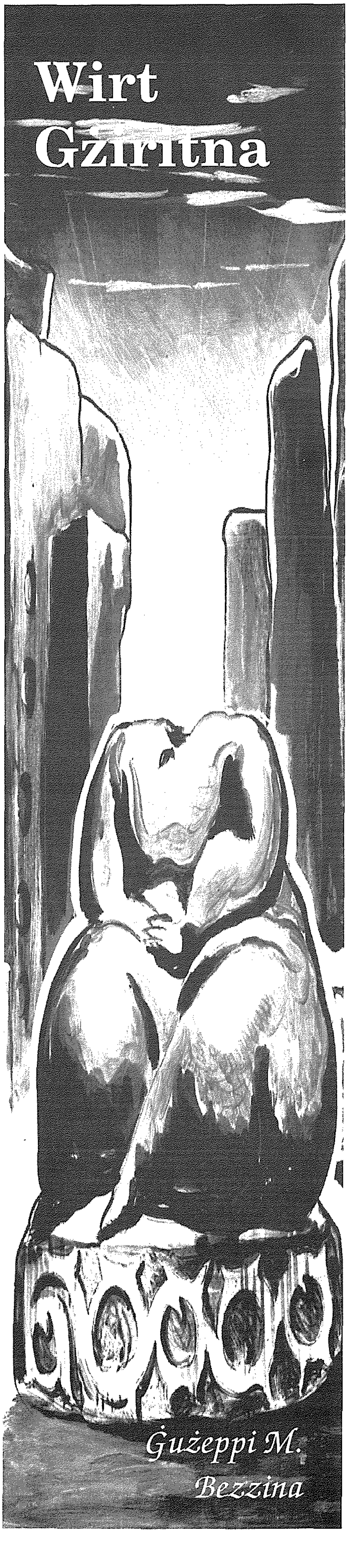

IL-MUŻEW TA' L-ISTORJA NATURALI

(It-Tielet Parti)

L-oriġini tal-bniedem

L-evidenza li nstabet mill-fossili ta' l-antenati ta' qabel il-bniedem modern, hija maqsuma f'żewġ kategoriji: *Australopithecus* u *Homo* u jibdew madwar 5 miljun sena ilu. Huwa ċert ħafna ż-żmien ta' qabel dawn l-ispeċi fl-evoluzzjoni li wasslet għall-ewwel forom tal-bniedem.

Bejn 7 u 20 miljun sena ilu forma primittiva ta' annimali li jixbħu x-xadini kienu mifruxa sew fil-kontinent Afrikan u aktar tard fil-kontinent Ewrasjan. Għalkemm instabu kwantità kbira ta' għadam u snien fossilizzati, il-mod kif kienu jgħixu dawn il-kreaturi u r-relazzjoni evoluzzjonarja tagħhom max-xadini u s-suriet umani għadu punt dibattibli fost ix-xjenzjati. Waħda minn dawn l-ispeċi ta' xadini magħrufa bħala Sivapithecus, tidher li għandha ħafna fatturi li jixbħu lix-xadina li tgħix fl-Asja, l-orangutan, u li tista' tkun l-antenat dirett tagħha. Madankollu ebda waħda minn dawn il-fossili ma jagħtu provi konvinċenti biżżejjed li juru li huma fil-linja li wasslet għall-familja li minnha ħarġet ir-razza umana.

Paragun mal-proteini tad-demm kif ukoll tad-DNA (*deoxyribonucleic acid*: sustanza li ġġorr informazzjoni ġenetika fil-kromożoni) tax-xadini Afrikani ma' dawk umani, jindikaw li l-linja li wasslet għall-bniedem modern ma sseparatx minn dik taċ-ċimpanże u tal-gorilla qabel tard ħafna fl-evoluzzjoni. Għalhekk fuq dawn il-paraguni, ix-xjenzati jemmnu li ż-żmien ta' separazzjoni evoluzzjunarja seħħet madwar 6 jew 8 miljuni snin ilu. Huwa għalhekk possibli li l-fossili ta' l-ewwel tip ta' xbieha umana li bdiet tidher madwar 5 miljun sena ilu titfa' iktar lura l-bidu tal-linja umana. Bi kxif t'aktar fossili fil-futur, huwa l-mod li wieħed ikun jista' jagħti aktar żmien preċiż meta l-antenati diretti ta' l-ispeċi tax-xadin modern Afrikan issepara minn dawk li waslu għall-bniedem modern u allura jkun jista' jingħad li minn hemm bdiet l-evoluzzjoni umana.

Australopithecus

L-evidenza fil-fossili ta' l-evoluzzjoni umana, tibda bl-ispeċi *Australopithecus*. Fossili ta' dan l-ispeċi nstabu f'numru ta' siti fil-lvant u fin-nofsinhar ta' l-Afrika. Frammenti mill-iskeletru ta' dan l-ispeċi jmorru lura għal madwar 4 jew 5 miljun sena. Dan il-ġeneru ġie estint madwar 1.5 miljun sena ilu. It-tipi ta' l-*Australopithecus* kollha kienu kapaċi jimxu fuq żewġ saqajn u għalhekk jidħlu fir-razza umana. Imbagħad jekk nidħlu fid-dettal tas-snien, ixdqa u daqs tal-moħħ, hawnhekk kienu jvarjaw mhux ħażin bejniethom u minħabba f'hekk ġew separati f'ħames kategoriji: l-*Australopithecus anamensis*, *A. afarensis*, *A. africanus*, *A. robustus* u *A. boisei*.

L-eqdem li hu magħruf fosthom huwa l-*Australopithecus anamensis*. Dan instab fl-1995 mal-ġnub ta' l-għadira Turkana fil-Kenja. Il-fdalijiet imorru lura bejn wieħed u ieħor madwar 3.9 sa 4.2 miljuni ta' snin. Is-snien u l-ixdqa fossilizzati jixbħu lil dawk taċ-ċimpanże għalkemm in-nejbiet huma akbar u anqas angulati. Madankollu, l-*A. anamensis* kien jippossiedi ġisem distint li jixbaħ lil dak uman u li kien jimxi wieqaf.

L-*Australopithecus afarensis* għex fil-lvant ta' l-Afrika bejn 3 u 4 miljun sena ilu. Misjub fir-reġjun magħruf bħala Afar fl-Etjopja u fit-Tanżanija, dan l-ispeċi ta' *Australopithecus* kellu d-daqs ta' moħħu kemmxejn akbar minn taċ-ċimpanże (minn 400 sa 500 ċentimetri kubi = ċ.k.). Uħud minnhom

kellhom nejbiet li kienu joħorġu 'l barra aktar minn tar-razez l-oħra li kienu jixbħu lill-bniedem. Ebda tip ta' għodod ma nstabu ma' dawn il-fossili.

Bejn it-2.5 u 3 miljun sena ilu l-*A.afarensis* evolva fi speċi ieħor, dak ta' l-*Australopithecus africanus* magħruf l-aktar għal post fejn instab fl-Afrika t'Isfel. L-*A.africanus* kellu moħħ daqs dak ta' qablu, imma għalkemm id-daqs tas-snien, li kien jogħmod bihom baqgħu kbar, in-nejbiet ċkienu għad-daqs tas-snien u ma baqgħux sporġuti 'l barra. Bħal ta' qablu ebda għodod ma ġew mikxufa mal-fdalijiet tiegħu.

Issa, madwar 2.6 miljun sena ilu, mill-fossili ġie nnutat li kienu jeżistu mill-inqas tnejn u forsi anke erba' speċi differenti ta' kreaturi ta' forma umana. Jidher li qasma evoluzzjonarja seħħet f'dan iż-żmien fil-linja li kienet qed twassal għax-xbieha umana, b'parti minnhom tevolvi fil-ġeneru *Homo*, li finalment wassal għall-bniedem modern, filwaqt li l-ispeċi l-oħrajn żviluppaw fl-ispeċi *Australopithecus,* li eventwalment ġew estinti.Dawn ta' l-aħħar kienu jinkludu dawk magħrufa bħala *A. robustus*, li nstab biss fl-Afrika t'Isfel, u *A. boisei* li l-fdalijiet tiegħu nkixfu fil-Lvant ta' l-Afrika.

Il-Ġeneru Uman

Għalkemm ix-xjenzati ma jaqblux bejniethom, hemm ħafna tal-fehma li wara li seħħet il-firda evoluzzjonarja, A. africanus kien li evolva fil-ġeneru Homo. Jekk inhu hekk din it-tranżizzjoni fl-evoluzzjoni seħħet bejn 1.5.u 2 miljun sena ilu. Studju fuq fossili ta' dak iż-żmien juri taħlita kurjuża ta' suriet. Xi wħud kellhom moħħ relattivament kbir - ħafna minnhom kważi 800 ċ.k. - u kellhom ukoll snien kbar daqs ta' l-*Australopithecus*. Oħrajn kellhom snien żgħar bħal ta' l-*Homo*, imma moħħ żgħir bħal ta' l-*Australopithecus*. Numru ta' kranji u ixdqa fossilizzati minn dak iż-żmien, li nstabu fit-Tanżanija, l-Kenja u fil-Lvant ta' l-Afrika ġew imsemmija *Homo* habilis, li tfisser "bniedem kapaċi". Dan għaliex ħdejn uħud mill-fossili nstabu għodod tal-ġebel. L-*Homo habilis* kellu bosta xeħtiet li rabtuh kemm ma' l-ispeċi ta' qablu, l-*Australopithecus*, u kemm mal-membru ta' warajh, il-ġeneru *Homo*. Wisq probabli li dan l-ispeċi jirrappreżenta t-tranżizzjoni evoluzzjonarja bejn l-*Australopithecus* u l-ispeċi li minnha aktar tard ħarġet l-ispeċi umana.

L-eqdem evidenza ta' għodod tal-ġebel instabet f'siti fl-Afrika li ġew datati għal madwar 2.5 miljun sena ilu. Dawn l-għodod ma ġew marbuta ma' ebda ħlejqa

Louis Leakey u martu Mary f'mument ta' studju fuq l-irjus ta' australopithecus ta' l-Afrika t'Isfel u Zinjanthropus li huma sabu f'Olduvai

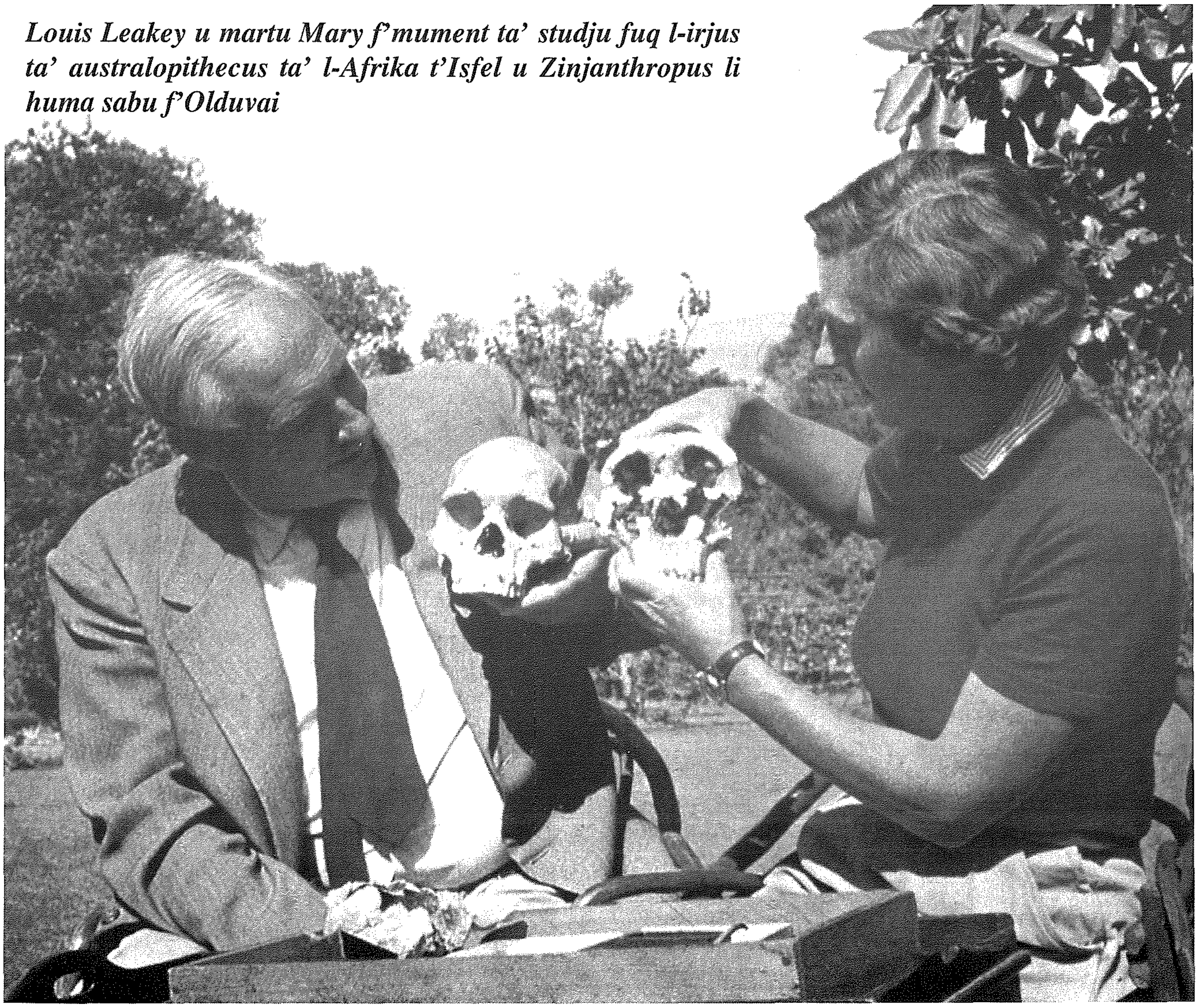

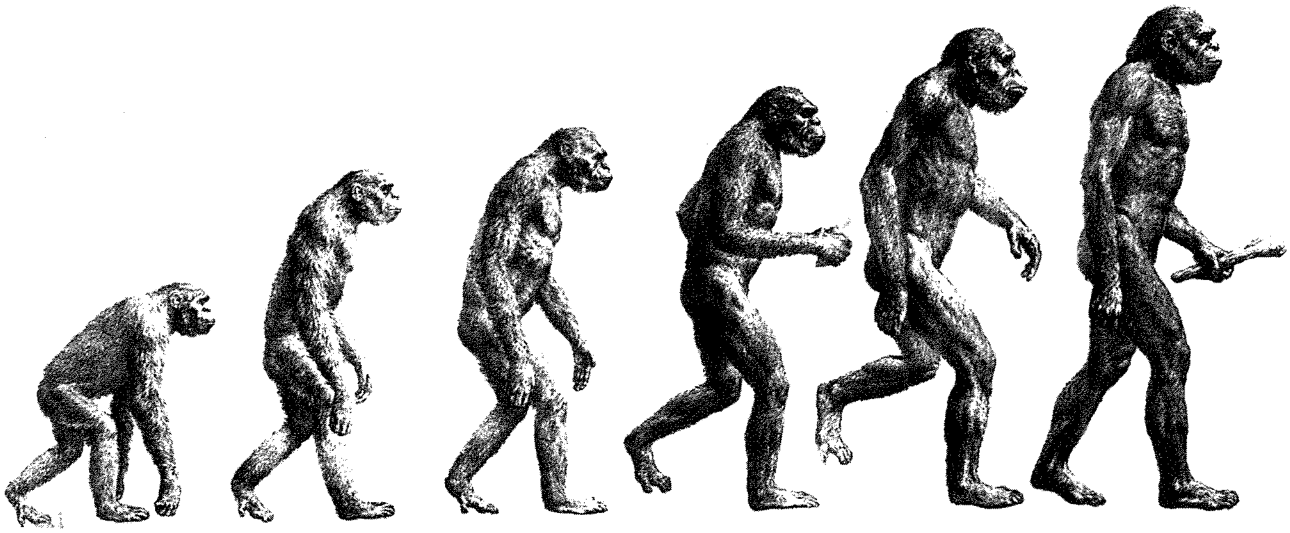

partikulari. Bejn 1.5 u 2 miljun sena ilu, f'siti f'partijiet differenti fil-Lvant ta' l-Afrika, instabu mhux biss għodod tal-ġebel, imma wkoll għadam ta' l-annimali bi grif fuqhom li minn esperimenti li saru, juru li dawn setgħu seħħew biss minn azzjoni umana waqt il-qtugħ tal-laħam. Dan jiżvela l-evidenza li f'dak iż-żmien dawn l-ispeċi umani kienu jieklu l-laħam. Issa mhux magħruf jekk il-laħam kienx ta' annimali kkaċjati jew ta' annimali li kienu diġà mejta. Li mhux magħruf ukoll huwa l-fatt jekk, kienux jieklu ħxejjex ta' l-ikel u ikel ieħor ġej mill-annimal, bħal ħalib. Anqas ma hu magħruf jekk dawn is-siti humiex marbuta ma' l-attività li għamlu l-membri fil-linja tal-*Homo*, jew inkella l-*A. robustus* kienx juża dawn l-għodod u jiekol il-laħam.

Madwar 1.7 miljuni sena ilu, fl-Afrika tfaċċa speċi ġdid li kellu daqs ta' moħħ kbir u kellu snien żgħar. Fl-istess żmien, jew inkella kemm xejn wara, deher speċi bħalu fl-Asja wkoll. Matul id-disgħinijiet tas-seklu li għadda dawn iż-żewġ speċi ġew klassifikati bħala l-*Homo erectus* (il-bniedem wieqaf), għalkemm issa, bosta xjenzjati qablu li jikklassifikawhom bħala żewġ speċi separati fil-linja tal-bniedem. Dak Afrikan issejjaħ *Homo ergaster*, filwaqt li l-fdalijiet li nstabu fl-Asja baqgħu jissejħu *Homo erectus*. Mill-ġdid bosta huma dawk li jaqblu li *Homo ergaster* tfaċċa l-ewwel fl-Afrika u mbagħad tferrex malajr fl-Asja fejn evolva fl-*Homo erectus*. Imma r-relazzjoni bejn dawn iż-żewġ speċi tibqa' kontroversjali. Iżda skoperti riċenti u metodi ġodda ta' datazzjoni, ġagħlu lil xi paleoantoloġisti biex jgħidu li l-*Homo erectus* għex fiċ-Ċina bejn 1.7 u 1.9 miljun sena ilu. Xi xjenzjati oħra ssuġġerew li l-eqdem fossili ta' l-ispeċi umana misjuba fl-Asja jistgħu jkunu l-predeċessuri ta' l-*Homo erectus* fl-evoluzzjoni.

Matul iż-żmien ta' l-*Homo erectus* u l-*Homo ergaster*, l-evoluzzjoni umana baqgħet miexja fid-direzzjoni tagħha. Id-daqs tal-moħħ ta' l-ewwel *Homo ergaster* ma kienx ħafna akbar minn dak ta' l-ispeċi umana ta' qablu li kellu volum ta' bejn is-750 u 800 ċ.k. Aktar tard l-*Homo erectus* kien jippossedi moħħ b'volum ta' bejn 1100 u 1300 ċ.k. li jersaq ħafna lejn dak ta' l-*Homo sapiens* (il-bniedem modern).

F'numru ta' siti arkeoloġiċi ta' żmien l-*Homo erectus* instabu għodod aktar sofistikati minn ta' siti eqdem. Evidenza misjuba fl-Għar tal-Bniedem minn Peking fit-Tramuntana taċ-Ċina, tissuġġerixxi li l-Homo erectus kien juża n-nar. Għadam fossilizzati ta' mammali kbar, bħal ta' l-iljunfanti misjuba ħdejn siti ta' l-*Homo erectus* jissuġġerixxu wkoll li dan l-ispeċi kien żviluppa fih l-abbiltà tal-kaċċa. Dan it-tagħrif jurina li l-ewwel bnedmin bdew jkunu aktar kumplessi u effiċjenti.

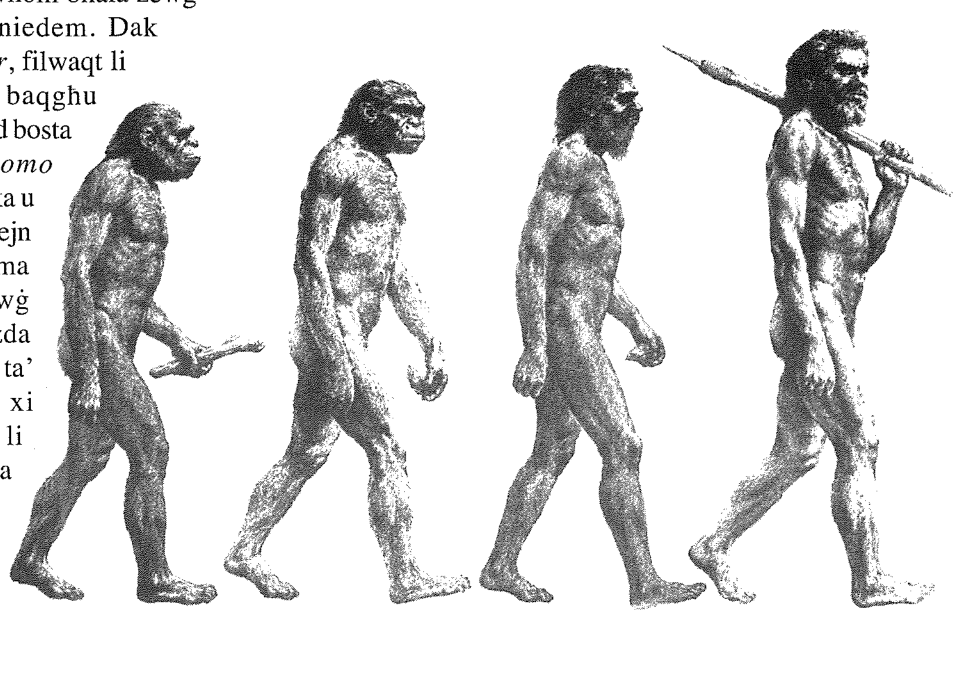

Eħilsu mill-qilla tax-xemx u sebbħu djarkom bil-Vertical & Venetian Blinds & Roller Shades ta'

Tony Camilleri

VARJETÀ KBIRA TA' BLINDS U SHADES TAD-DRAP, ALUMINIUM U PLASTIC, KIF UKOLL FLY SCREENS.

KOLLOX BI PREZZIJIET RAĠJONEVOLI

Għal aktar dettalji irrikorru għand:

GOZO VERTICALS & SHADES LTD.

David Cocco Palmieri Street, Nadur, Gozo
Tel. 553352 / 562211 - Mob. 099 5001 - Fax 562211

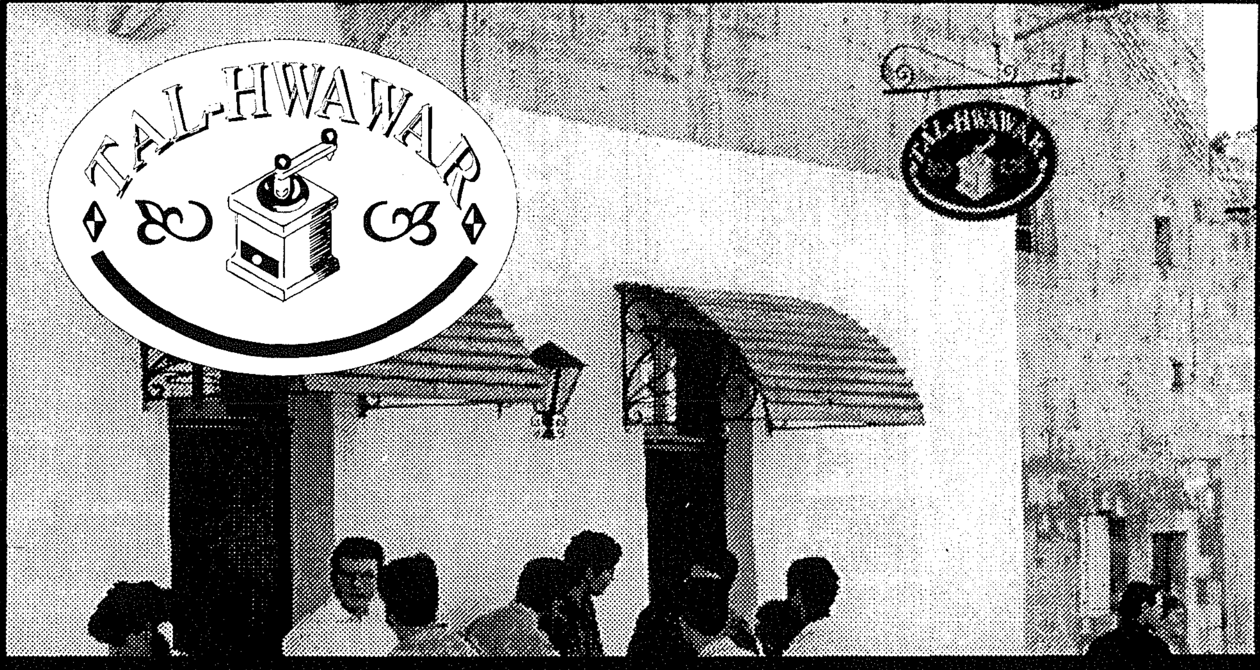

ISSA TISTA' THAWWAR IL-BORMA BĦAL DARI !

ISSIB, HWAWAR, HXEJJEX AROMATIĊI, FROTT IMQADDED GĦALL-ĦELU U PRODOTTI OĦRAJN GĦAL-IKEL.

14-15 KERĊEM RD. VICTORJA, VLP 104 GOZO. TEL: 562160

int u saħħtek

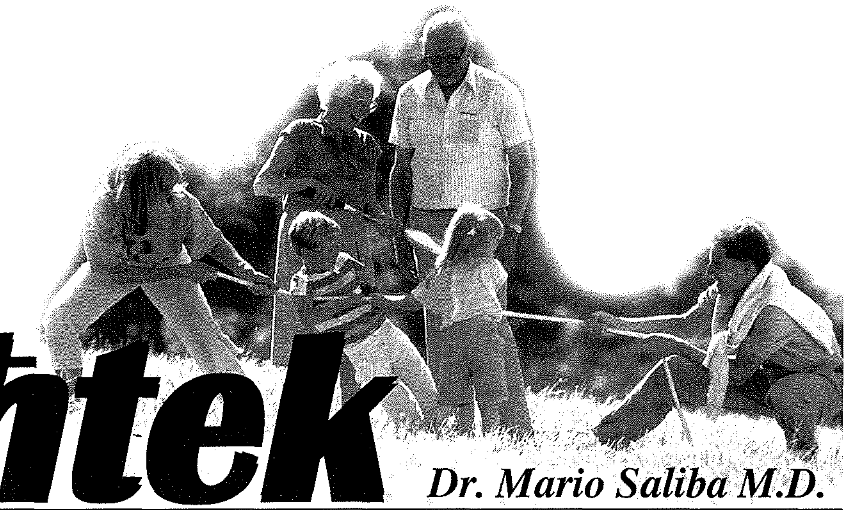

Dr. Mario Saliba M.D.

Stress Skolastiku

L-iskola suppost hija post ta' tagħlim u formazzjoni tal-karattru ta' uliedna. L-ambjent ta' l-iskola għandu jkun wieħed aċċettat minn uliedna u li jtihom ċertu pjaċir minkejja x-xogħol ta' l-iskola. F'xi studenti hemm l-ideja li l-iskola hija ħabs u ma jmorrux għal qalbhom l-iskola. In-numru ta' tfal li jfallu qed jiżdied , u dan ħafna drabi ikun bil-barka tal-ġenituri. Dawn jgħidulek li aħjar iżommuhom id-dar jagħmlu xi ħaġa milli jibgħatuhom l-iskola! Hemm diversi raġunijiet għal dan. B'xorti ħażina l-iskola tista' tkun post ta' stress għal uliedna. Fil-fatt hemm raġunijiet speċifiċi għax l-iskola hija ta' stress għall-istudenti u għalhekk tista' tkun ta' detriment għal saħħithom.

Il-*bullying* fl-iskejjel taghna huwa sinifikanti jekk mhux ukoll allarmanti. Huwa l-iktar fattur li jikkawża stress fuq it-tfal. Hemm diversi tipi ta' *bullying* u naħseb li issa wasal iż-żmien li joħorġu *guidelines* nazzjonali għall-iskejjel kollha biex l-edukaturi jkollhom gwida standard kif għandhom iġibu ruħhom ma' studenti *bullies* u kif jistgħu jgħinu l-vittmi tal-*bullies*. Naħseb li dan huwa possibbli għax ir-riċerka dwar dan is-suġġett li saret hawn Malta u Għawdex kienet waħda estensiva u dettaljata. Anke dwar id-dixxiplina fl-iskejjel hemm ħafna xi tgħid. Hemm ċerti studenti li huma fuq tagħhom iżżejjed u jidhrilhom li kibru. Naf ħafna għalliema li jsibuha diffiċli biex jikkontrollaw dawn l-istudenti u biex ma jiġux fl-inkwiet iħalluhom jieħdu r-riħ. Naf li ġa hemm xi skejjel li għamlu *guidelines* għall-għalliema dwar dan. L-għalliem xi kultant ma jkunx jaf sa fejn għandu jasal fid-dixxiplina tiegħu. Naħseb li kodiċi ta' etika għall-għalliema dwar iż-żamma tad-dixxiplina hija importanti ħafna f'dawn iż-żminijiet. Fl-Ingilterra ġraw każijiet fejn għalliema li ddefendew ruħhom mill-aggressjoni ta' l-istudenti kienu akkużati li ġabu ruħhom ħażin u li kienu aggressivi ma' dawn l-istess studenti!

Il-*homework* dejjem kien suġġett kontroversjali u ta' stress enormi fuq it-tfal. Hemm min jaqbel miegħu u hemm min totalment huwa kontrih. Fil-bidu ta' dan is-seklu l-*homework* kien jingħata mportanza kbira u biż-żmien meta l-eżamijiet saru iktar importanti ċerti skejjel bdew jippruvaw igħollu l-livell fl-eżamijiet billi jżidu l-ammont ta' *homework*. Il-kwalitajiet ta' l-għalliem kienu jitkejlu minn kemm *homework* jagħti. Maż-żmien bil-mezzi ġodda ta' tagħlim bħalma huma l-kompjuter, is-safar bħala mezz ta' tagħlim, u t-televiżjoni, l-importanza tal-*homework* bdiet tonqos, u studju riċenti mill-Istitut Edukattiv tal-Università ta' Londra wera li biex il-*homework* ikun ġustifikat, speċjalment fi tfal ta' taħt il-għaxar snin, irid veru jkollu valur edukattiv.

Kull studju li sar maż-żmien dejjem wera li l-*homework* għandu kemm vantaġġi u kemm żvantaġġi. Dak li huwa żgur huwa li tfal żgħar għandhom jingħataw *homework* mill-inqas u dawk fi skejjel sekondarji ghandhom jingħataw ammont moderat ta' *homework* li jkun komplimentari ma' dak li jitgħallmu fil-klassi. Jekk student jifhem il-lezzjoni ftit għandu bżonn *homework*. Il-*homework* iktar huwa meħtieġ għal min għandu abbiltà medja jew anqas. Il-*homework* suppost igħin biex l-istudent jitgħallem iqassam il-ħin tiegħu aħjar, ikun dixxiplinat u jkun hemm kontinwazzjoni bejn dak li jsir fil-klassi u dak li jsir id-dar. Għalhekk l-ambjent tad-dar huwa importanti ħafna, u inutli li jingħata xogħol għad-dar

jekk fid-dar ikun hemm ambjent instabbli u problemi familjari. F'dan l-ambjent il-*homework* jista' jkun ta' pressjoni fuq it-tfal għax dawn ma jkollhomx is-sapport u l-għajnuna meħtiega fid-dar.

Il-*homework* għandu jkun tkomplija ma' dak li jsir fil-klassi. Jekk l-istudent ma jkunx fehem l-lezzjoni inutli li jingħata skoss *homework* għax dan xorta ma jkunx kapaċi jagħmlu, u minflok iservih ta' stress. Jiena tal-fehma li l-*homework* għandu jkun maniġġabbli, l-għalliema għandhom jagħtu s-sapport tagħhom u mhux jikkastigaw l-istudent jekk dan ma' jagħmilx il-*homework* kollu, u għandhom jippremjaw lill-istudent għax-xogħol tad-dar. S'issa l-ebda studju għadu ma' wera li l-*homework* ikabbar il-livell ta' l-edukazzjoni. Dak li huwa ċert hu li l-*homework* huwa iktar meħtieġ f'livell sekondarju milli fil-livell primarju, u meta t-tfal ikunu ta' abbilità medja jew anqas. Studji oħra urew li biex il-livell ta' edukazzjoni jogħla irid isir enfasi iktar fuq il-qari speċjalment fil-livell primarju.

Barra l-kwistjoni tal-homework iktar importanti huwa l-ambjent ta' l-iskola. Dan għandu jkun wieħed li jilqa' lit-tfal u jagħmilhom kuntenti. Naħseb li hija l-ħolma ta' kull amministratur u x-xewqa tagħna l-ġenituri li l-iskejjel ta' l-istat ikunu modernizzati kontinwament biex il-klassijiet ikunu komdi u jkunu wirja ta' post nadif u li jilqgħek. Ħafna mill-iskejjel ta' l-istat għadhom neqsin anke minn affarijiet bażiċi u ftit huma komdi għall-istudenti. Għalhekk kien pass ta' min ifaħħru li l-Ministeru t'Għawdex beda proġett is-sajf l-ieħor biex jimmodernizza l-iskejjel. Kull ċenteżmu minfuq fl-edukazzjoni huwa investiment għall-futur ta' pajjiżna. L-edukazzjoni ċivika biex it-tfal jieħdu ħsieb l-iskola tagħhom stess għandha tingħata importanza massima u tfal li jagħtu eżempju bl-imġieba tagħhom għandhom ikunu premjati.

Fl-iskejjel ta' l-istat ftit tara *posters* edukattivi mal-ħitan, purtieri mat-twieqi u bankijiet komdi. Fiż-żmien ta' l-edukazzjoni tiegħi kien ikollna attivitajiet barra l-kurrikulum fejn konna nitgħallmu suġġetti interessanti bħal drama, *public speaking,* filatelija, fotografija, eċċ. Illum din it-tip ta' edukazzjoni spiċċat mill-iskejjel tagħna. Minflok ħallew kwantità ta' suġġetti akkademiċi, u anke issa ser ikollhom l-isports ukoll bħala suġġett akkademiku. Fl-opinjoni tiegħi l-istudenti għandhom wisq suġġetti x'jistudjaw. Dawn is-suġġetti kollha qegħdin jikkawżaw stress fuq it-tfal.

Is-sistema edukattiva tiddependi direttament minn kemm ikollok għalliema tajbin. Minn dawn jiena ċert li m'aħniex neqsin. Għalliema kwalifikati u b'esperjenza hemm ħafna. Dawn għandhom ikunu nkuraġġiti biex jibqgħu jgħallmu billi jingħataw inċentivi u żieda fil-paga meta jibqgħu fil-klassi. Ħafna għalliema tajbin u ta' esperjenza sfortunatment qegħdin jintilfu fuq xogħol amministrattiv. Ix-xogħol ta' għalliem huwa fil-klassi mhux fl-uffiċċju. Għalliema li jagħżlu suġġetti bħal matematika u x-xjenzi għandhom ikunu preferuti peress li hawn nuqqas kbir tagħhom. Dawk l-istudenti tajbin li jkollhom dawn is-suġġetti jispiċċaw fil-professjonijiet l-oħra u mhux għalliema.

Meta tqis dan kollu li għidna naħseb li s-sistema edukattiva f'pajjiżna għandha bżonn bidla mill-qiegħ. Tajjeb li kulħadd jibda jaħdem biex il-Kurrikulu Nazzjonali ikun implimentat. Skond dan il-kurrikulu l-istudenti huma l-protagonisti u għalhekk affarijiet li joħolqu stress lill-istudenti għandhom ikunu mneħħija. Is-suċċess tal-kurrikulu jitkejjel minn kemm għandek studenti kuntenti u minn kemm dawn l-istudenti huma kapaċi jiffaċċjaw il-ħajja fil-futur.

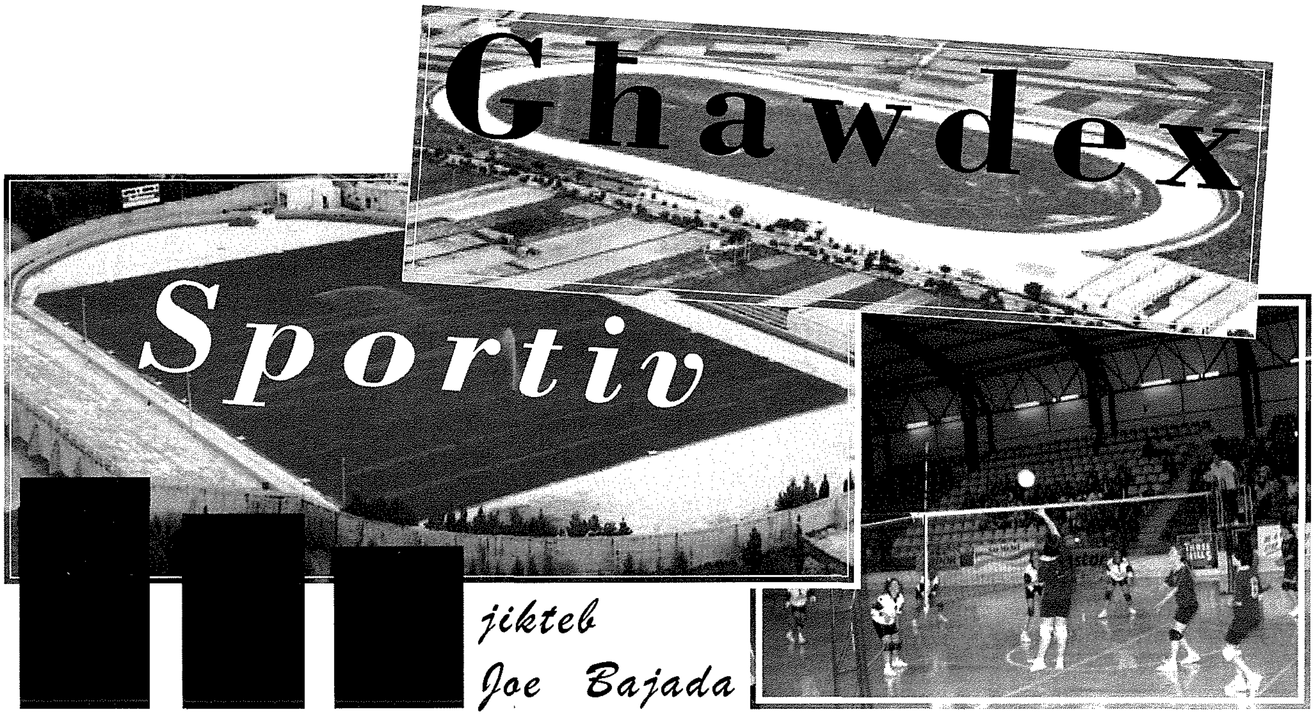

jikteb Joe Bajada

L-Ewwel Unur ta' l-Istaġun

It-Tazza Indipendenza

Nadur Youngsters kisbu l-ewwel unur ta' l-istaġun tal-Gozo Football Association meta fil-finali rebħu 5-3 bil-penalties lil Żebbug Rovers wara li sal-ħin regolmentari u anke wara li ngħata l-ħin barrani, l-iskor kien baqa' dak ta' 2-2. Kienet finali b'waqtiet interessanti fejn iż-żewġ naħat offrew 120 minuta ta' logħob kumbattut bir-rebħa setgħet marret fuq kull naħa. Għalhekk kellhom ikunu l-*penalties* li jassenjaw ir-rebħ ta' din il-21 edizzjoni tat-Tazza Indipendenza. Għal Nadur dan kien is-sitt suċċess tagħhom f'din il-kompetizzjoni.

Din is-sena t-Tazza Indipendenza ntlagħbet bejn l-ewwel erba timijiet li kklassifikaw fl-ewwel postijiet ta' l-ewwel diviżjoni ta' l-istaġun li għadda. Dan sar biex jitnaqqsu l-ispejjes involuti biex torganizza l-logħob fosthom ħlasijiet lill-pulizija, *referees*, *nurse* u nies mal-bibien fost l-oħrajn. Kienet deċiżjoni li tagħmel sens għax ma jistax ikun li l-GFA tkompli togħdos aktar 'l isfel f'dawk li huma finanzi. Bosta jafu d-diffikultajiet finanzjarji kbar li tinsab fihom din l-Assoċjazzjoni Għawdxija li sfortunatament f'dawn l-aħħar staġuni fi sforz li jitjiebu l-faċilitajiet u s-sapport lil Gozo FC,

id-djun kibru bl-eluf. L-ammont eżatt għad mhux magħruf għax għalkemm kienu ġa għaddew iktar minn tliet xhur minn mindu saret il-Laqgħa Annwali Ġenerali tal-GFA, r-rapport finanzjarju kien għadu ma ġiex ippreżentat.

Fil-finali kienu Nadur li bdew l-aħjar fejn wara li Bonello laqat il-lasta, fid-19 il-minuta żblukkaw ir-riżultat permezz ta' Derek Elliot. Żebbuġ wettqu reazzjoni mmedjata fejn tliet minuti wara kisbu penalty li minnu Andy Ezenwata għamel l-iskor indaqs. Iżda fit-32 minuta reġgħu kienu Nadur li marru minn fuq b'daqqa ta ras perfetta ta' Saviour Farrugia. Fit-tieni taqsima Żebbuġ ma setax kellhom bidu aħajr għax fl-40 sekonda reġghu kisbu d-draw bi ġmiel ta' xutt minn barra l-kaxxa ta' Terik Belhaj. Wara li Żebbug tkeċċielhom Cardona, Nadur setgħu mill-ġdid marru fil-vantaġġ meta fid-29 minuta ngħataw penalty iżda Madu ra lill-bravu goalkeeper żagħżugħ Victor Agius isalvalu f'żewġ attentati.

Bil-logħba tibqa' fi draw kellu jingħata l-ħin barrani fejn hawn l-ebda tim ma rnexxielu jiskorja l-golden goal, bl-unika nota tkun li Zebbuġ tkeċċielhom ukoll Camilleri biex spiċċaw jilgħabu b'9 plejers. Il-penalties li taw ir-rebħa lil Nadur skurjawhom Kim Wright, Anthony Portelli, Jude Madu, Saviour Farrugia u Joseph Bajada. Żebbuġ min-naħa tagħhom skurjaw tlieta biss permezz ta' Graham Unah, Mario Azzopardi u Joseph Cordina, filwaqt li Sylvan Galea tefa' barra.

Fi tmiem il-finali l-Ministru għal Għawdex Giovanna Debono ppreżentat it-Tazza Indipendenza lil Saviour Farrugia, captain ta' Nadur Youngters u oħra lil viċi tiegħu Paul Camilleri. Anke Żebbuġ bħala finalisti telliefa ġew ippreżentati b'Tazza oħra fejn kien Alex Tramboo li rċieviha f'isem sħabu.

Il-G.F.A. tiltaqa' mal-Ministru għal Għawdex

Lejn l-aħħar ta' Ottubru, delegazzjoni għolja mill-Gozo Football Association immexxija mill-President Joe Cordina għamlet żjara ta' kortesija fil-Ministeru għal Għawdex fejn iltaqgħet mal-Ministru Giovanna Debono.

F'din il-laqgħa ġew diskussi diversi temi li jirrigwardjaw il-futbol Għawdxi. L-iktar tema li ġiet mogħtija prijorità hija dik tal-proġett ta' l-istallazzjoni tal-floodlights fil-Gozo Stadium, inċidentalment ukoll l-għada li logħba mit-tazza GFA kellha tiġi abbandunata fil-ħin barrani minħabba d-dlam. IL-GFA uriet il-pjanijiet kollha tagħha f'dan il-proġett bix-xewqa ukoll li l-Ministeru għal Għawdex jgħin f'din l-ambizzjoni utli għall-futbol Għawdxi.

Min-naħa tagħha l-Ministru għal Għawdex Giovanna Debono wara li tenniet għal darb'oħra kif il-Ministeru qed jgħin lill-Assoċjazzjoni Għawdxija f'dak li huwa servizz ta' ċerti ħaddiema tal-Gvern fil-Gozo Stadium, kkonfermat ukoll li tista' tagħti iktar għajnuna simili kif ukoll makkinarju fit-twettiq ta' dan il-proġett ambizzjuż.

Għaldaqstant ġie mwaqqaf sotto-kumitat bejn il-Ministeru għal Għawdex u l-GFA biex jikkoordina aħjar ix-xogħlijiet relatati ma' dan il-proġett. Minbarra dan ġew diskussi ukoll affarijiet oħra dwar kif jista' jsir titjib u manutenzjoni tal-Gozo Stadium. Iż-żewġ naħat qabblu ukoll li għandhom jinżammu iktar laqgħat bejniethom biex jiġu konsolidati iktar ir-relazzjonijiet tajba eżistenti.

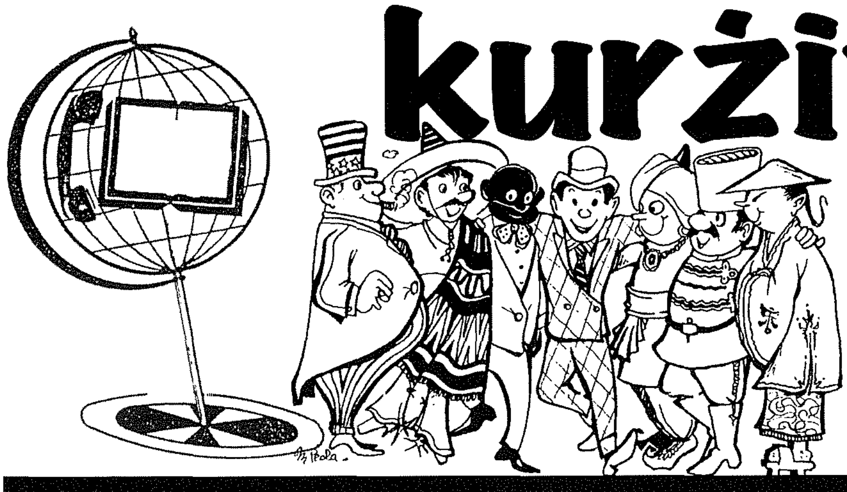

kurżitajiet minn madwar id-Dinja

miġbura minn Pierre Mejlak

- Fl-Afrika skoprew fdalijiet ta' *Titan* (familja tad-Dinosawri) li hu twil xi 30 metru. L-użin tiegħu hu daqs ta' 20 iljunfant flimkien.

- Min jaf kemm hawn nies li jibżgħu minn titqiba żgħira li kultant xi *nurse* jew tabib ikollu jagħmlilna biex jagħtina xi mediċina. Dan il-biża issa se jgħib wara l-invenzjoni tal-Ingliż Peter Crocker. Dan ivvinta labra li tant tidħol b'veloċita kbira fil-ġisem, li ma tagħtikx ċans tħoss l-uġiegħ. Il-labbra tidħol b'veloċita' ta' 100 kilometru fis-siegħa u tieħu għoxrin fil-elf ta' sekonda.

- Is-satellita *Ikonos* ser tibda tintuża biex tagħraf iż-żmien tal-qtugħ tal-għeneb mid-dwieli. It-tagħrif li kapaċi tiġbor din is-satellita iwassal biex wieħed jagħraf liema għeneb wasal għall-qtugħ u liema jkun għad irid jistenna. Naturalment hemm serje ta' analisi, permezz ta' kuluri li tiġbor mill-għalqa tad-dwieli!

- Ħuta kbira bl-isem ta' *Gum* li tinsab fl-akwarju ta' Macduff fl-Iskozja, jnaddfulha is-snien darbtejn kuljum. Problemi ta' iġjene? Lanqas xejn. Dan ix-xogħol jagħmluh b'paċenzja kbira l-kustodji ta' l-akwarju biex ifakkru lill-istudenti li jżuru l-akwarju ħalli ma jinsewx inaddfu snienhom u jieħdu ħsiebhom!

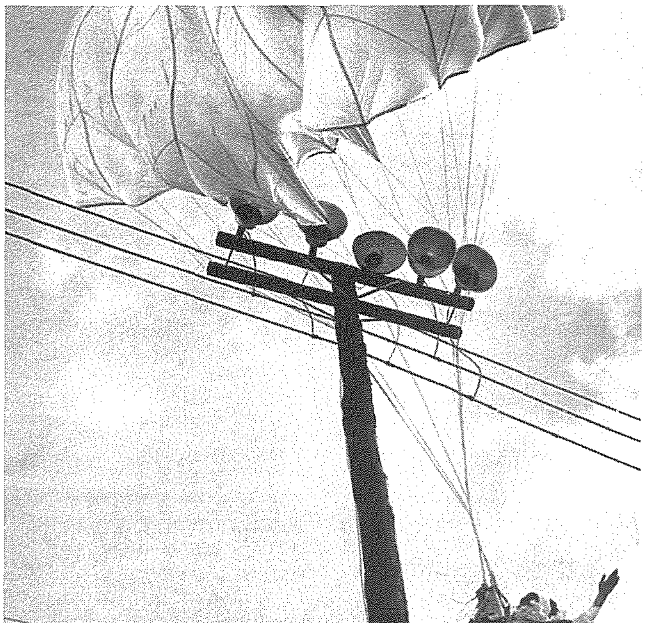

"FATHER CHRISTMAS" JAF IDAĦĦAK LIL KULĦADD!

Żewġ ritratti mhux tas-soltu bi tbissima għall-Milied. L-ewwel wieħed ta' Father Christmas li fl-1949 kien qabeż "mis-sema" u spiċċa mħabbel ma' arblu tad-dawl ġo Florida (U.S.A.); it-tieni wieħed fil-Milied tas-sena l-oħra, li ħareġ idur mat-toroq ta' Londra bi snow-man "imħabbel"(!) ġo xagħru. Dik id dinja, imħallta b'aċċidenti u avventuri tad-daħk!

IL-ĦAJJA f'Għawdex

WERREJ SENA 2001

ARTIKLI ĠENERALI

Betlem qabel u wara t-twelid ta' Ġesù (Mons. L. Sciberras)	Diċembru	20
Dun Ġorġ Preca. Appostlu tat-Tagħlim Nisrani (Bennie Mercieca)	Mejju	30
Esperjenzi fil-Ġermanja (Mons. Anton Borg)	Novembru	20
Esperjenza Servizz fil-Bażilika ta' San Pietru (Joshua Muscat)	Novembru	24
Esperjenzi ta' Volontarjat (Orietta Azzopardi)	Ottubru	19
Esperjenzi ta' Volontarjat (Rita Buttigieg)	Ottubru	20
Esperjenzi ta' Volontarjat (Charles Sultana)	Ottubru	21
Esperjenzi ta' Volontarjat (Frances Galea)	Ottubru	21
Evanġelizzazzjoni Ġdida fil-Bidu Ta' Millennju Ġdid (Dun Michael Galea)	Jannar	18
Giuseppe Verdi. Mitt Sena minn Mewtu (John Ardoin)	Frar	24
Il-Moviment Missjunarju "Ġesù fil-Proxxmu"	Frar	20
Il-Qaddejja t'Alla Madre Margerita Tal-Qalb Ta' Ġesù. Digriet tal-Kongregazzjoni tal-Qaddisin dwar il-validità tal-Proċess Djoċesan (Dun Mario Grech)	Frar	8
Is-Soċjetà tal-MUSEUM tas-Subien f'Għawdex (Emmanuel Attard)	Mejju	22
Kif Tifforma l-Qalb tar-Ragħaj (Dun Alex Refalo)	Ġunju/Lulju	18
Konsagrazzjoni tal-Familji lill-Qlub Imqaddsa ta' Ġesù u ta' Marija (Dun Ġorġ Bezzina)	Frar	20
L-Għalqa tad-Demm (Mons. Lawrenz Sciberras)	Marzu	18
Rajna l-Knisja tinbet fl-Albanija (Dun Gerald Buhagiar)	April	26
Rakela. Il-Matrijarka tal-MUSEUM f'Għawdex (Pauline Grech)	Mejju	20
X'Sens fih li ssum? (Achille Degeest)	Marzu	17
Xhieda nisranija fit-Traġedja ta' New York (Geoffrey G Attard)	Ottubru	25
Xi tfisser Beatifikazzjoni? (Geoffrey G. Attard)	Mejju	34

ARTIKLI TA' ANĠLU XUEREB

Dehriet u Viżjonijiet fil-ħajja ta' Karmni Grima	Diċembru	25
Dun Ġorġ Preca, Profeta tal-Konċilju Vatikan II	Mejju	36
Dun Ġużepp Cauchi (1900-1955)	Awissu/Sett.	27
Id-devozzjoni lejn il-Madonna	Ġunju/Lulju	28
It-Talb u l-Għolja ta' Għammar	April	30
Karmni Grima 1 - L-ambjent li fih għexet Karmni Grima	Ottubru	29
Karmni Grima 2 - Semgħet leħen mill-kwadru	Novembru	29
Jagħti pariri ta' gid spiritwali	Marzu	25
Min kien Frenċ ta' l-Għarb?	Jannar	24
Qisu tabib li jfejjaq il-ġisem	Frar	25

ARTIKLI TA' MONS. ISQOF NIKOL Ġ. CAUCHI

Il-Ġid Komuni	Jannar	28
Il-Ġustizzja Soċjali	Frar	28
Il-Misteru tal-Milied	Diċembru	18
It-Tliet prinċipji fundamentali	Marzu	28
It-Tliet Kandidati għall-Beatifikazzjoni	Mejju	18
Kristu-Persunaġġ Storiku - 1	Awissu/Sett.	24
Kristu Persunaġġ Storiku - 2	Ottubru	26

Kristu u r-Rivelazzjoni	Ġunju/Lulju	24
L-Għid il-Kbir u l-Misteru ta' Kristu Rxoxt	April	20
L-Istoriċita' ta' l-Evanġelji	Novembru	27

BOOKMARK (*KOTBA ĠODDA*)

Cauchi M.N., *Ix-Xjenza u s-Soċjetà*	Ġunju/Lulju	23
Cauchi Nikol Ġ., *It-Tagħlim Soċjali tal-Beatu Papa Ġwanni XXIII*	Jannar	22
Curmi Albert, *Ix-Xlendi ta' Ċkuniti*	Awissu/Sett.	22
GauciAnton, *Sant'Anna*	Ottubru	22
Hanlon, Kevin J., *Pawlu. Ragħaj għall-Komunitajiet ta' Żminijietna*	Marzu	24
Mercieca Bennie, *Pariri Spiritwali tal-Beatu Dun Ġorġ Preca*	Mejju	26
Naguyer Van Thuan Francois Xavier, *Talb ta' Tama - Tlettax-il sena fil-Ħabs*	Novembru	22
Schembri Gwido, *Is-Sagramenti f'Ħajjitna*	Frar	22
Schembri Gwido, *It-Tama fil-Messija*	Diċembru	22
Sciberras Lawrenz, *Sinjali u Simboli fil-Liturġija*	Ġunju/Lulju	22
Xuereb Angelo, *Quddiem Ġesù Tarbija*	Diċembru	22
Xuereb Angelo - Debrincat Josephine, *Kelmet il-Qaddisin*	April	22
Xuereb Edward, *Il-Formazzjoni ta' l-Abbati*	Ġunju/Lulju	21

ĊIKKU L-GĦAWDXI

Jannar-Dicembru (b'eċċezzjoni ta' Mejju meta ma dehritx.)		10

DRAWWIET MISSIRIJIETNA (ANTON F. ATTARD)

Il-Biedja f'Għawdex (L-Ewwel Parti)	Novembru	30
Il-Biedja f'Għawdex (It-Tieni Parti)	Diċembru	26
Il-Folklor tal-Festi Titulari (L-Ewwel Parti)	Ottubru	31
Il-Mara fil-Folklor Għawdxi (L-Ewwel Parti)	Jannar	30
Il-Mara fil-Folklor Għawdxi (It-Tieni Parti)	Frar	30
Il-Mara fil-Folklor Għawdxi (It-Tielet Parti)	Marzu	30
Il-Mara fil-Folklor Għawdxi (Ir-Raba' Parti)	April	32
Twemmin Fieragħ ta' l-Għawdxin (L-Ewwel Parti)	Mejju	38
Twemmin Fieragħ ta' l-Għawdxin (It-Tieni Parti)	Ġunju/Lulju	30
Twemmin Fieragħ ta' l-Għawdxin (It-Tielet Parti)	Awissu/Sett.	30

EDITORJALI

Ambaxxaturi Għawdxin	Marzu	3
IL-Papa mill-ġdid fostna	Mejju	3
Lejn edukazzjoni sħiħa	Ottubru	3
Ma Ninsewhomx	Frar	3
Milied 2001	Diċembru	3
Naħdmu fuq il-Pjan Pastorali	Jannar	3
Nifthu jew ma nifthux?	April	3
Paċi u Sigurta`	Novembru	3
Progress u Valuri	Awissu/Sett.	3
Qaddisin Maltin u Maltin Qaddisin	Ġunju/Lulju	3

GĦAWDEX SPORTIV (JOE BAJADA)

Il-Handball. Sports Ġdid għal Għawdex	Jannar	40
Ir-Referee Għawdxi Anton Zammit fuq il-panel tal-FIFA	April	40
L-Ewwel Unur ta' l-Istaġun	Diċembru	36
Mingħajr Fair Play M'hemmx Sport	Frar	40
Nadur Youngsters Champions tax-Xitwa	Marzu	40

Premjazzjoni Annwali tal-G.F.A.	Ottubru	40
Preżentata t-Tmien Edizzjoni ta' l-Annwal tal-Futbol Għawdxi	Mejju	48
Sannat Jibqgħu Champions tal-Logħob Mingħajr Konfini	Novembru	40
Tony Cauchi l-Isportiv Għawdxi tas-Sena	Awissu/Sett.	40
Xewkija Tigers Champions Għawdxin	Ġunju/Lulju	40

GĦAWDEX 300 SENA ILU - *Paġna mill-Arkivju Nazzjonali* (JOSEPH BEZZINA)

Bandu Għall-Ħatra ta' Ħażżien tal-Qamħ	Ġunju/Lulju	9
Il-Broxka għall-għoti tas-Sinjali miċ-Ċittadella	Diċembru	9
Il-Ħlas li ma sarx tal-Qamħ	Frar	17
Il-Kwareżimalist ta' l-Avvent u tar-Randan fil Matriċi ta' Għawdex	Jannar	9
Il-Pont fuq il-Foss taċ-Ċittadella	Novembru	9
Is-Siniskalk iżur Għawdex	Mejju	9
L-ispiża tal-Palji tat-Tiġrija ta' Santa Marija - 1701	Awissu/Sett.	9
L-Uffiċjali tar-Riġment il-Ġdid	April	17
Mini u Passaġġi Sigrieti fiċ-Ċittadella u fit-Tokk	Ottubru	9
Tiswija ta' Tanbur u Ħlasijiet Oħra f'Marzu 1701	Marzu	9

INT U SAĦĦTEK (DR. MARIO SALIBA)

Ftit Togħma Tajba!	April	38
Ġenerazzjoni. Com	Marzu	38
Ħarsa lejn il-Futur	Mejju	46
Il-Ħsara mix-Xemx	Ġunju/Lulju	38
Il-Mad Cow Desease	Frar	38
Il-Mediċina u l-Mirakli	Novembru	38
Is-Seklu ta' l-Anzjani	Jannar	38
It-Telefonini!	Ottubru	38
Stress Skolastiku	Diċembru	34
X'Inhi Dieta Tajba?	Awissu/Sett.	38

L-INTERVISTA (DUN EDDIE ZAMMIT)

Dun Ġorġ Preca u s-Soċjetà tal-MUSEUM	Mejju	10
Ħidma b'risq il-familji Għawdxin	Marzu	13
Il-Ftuħ tar-Respite Centre	Jannar	12
Il-Mewt fil-Komunità Nisarnija	Novembru	12
Il-Milied fil-MUSEUM tan-Nadur	Diċembru	12
Is-Seminarju. Formazzjoni Spiritwali u Akkademika	Ġunju/Lulju	12
L-Iscouts f'Għawdex	Ottubru	12
L-Esperjenzi ta' Lukandier Għawdxi	Awissu/Sett.	12
Rebbieħ fuq il-Mewt	April	13
Titjib għall-Passiġġieri fiċ-Ċirkewwa u l-Imġarr	Frar	13

MILL-KNISJA FID-DINJA (DUN EDWARD XUEREB)

Bush ma' grupp ta' Isqfijiet	Marzu	31
Eloġju mistħoqq lill-Papa	Mejju	37
Għeluq tal-Ġublew il-Kbir	Jannar	27
Ingilterra: Iħalli l-linja tat-tron biex isir Kattoliku	Ottubru	23
Is-Sinodu ta' l-Isqfijiet	Novembru	23
Is-Summit tal-G8	Awissu/Sett.	29
Konċistorju tal-Kardinali għal Mejju	April	31
L-Ewwel Quddiesa Kattolika fuq it-TV fil-Greċja	Ġunju/Lulju	28
Martri ta' Nisel Malti	Frar	27

MINN MADWAR ID-DINJA (PIERRE J. MEILAK)

Minn madwar id-dinja	Jannar	42
Minn madwar id-dinja	Frar	42
Minn madwar id-dinja	Marzu	42
Minn madwar id-dinja	April	42
Minn madwar id-dinja	Mejju	50
Minn madwar id-dinja	Ġunju/Lulju	42
Minn madwar id-dinja	Awissu/Sett.	42
Minn madwar id-dinja	Ottubru	42
Minn madwar id-dinja	Novembru	42
Minn madwar id-dinja	Diċembru	38

MIXXELLANJI

"*Ho bisogno di te*". Kunċert ta' Kant Reliġjuż (Diversi)	Jannar	23
Il-Funeral tax-xwejjaħ Feliċ (Mons. S. Borg)	Marzu	26
Il-Ġimgħa Mqaddsa u l-Għid fil-Mużika Klassika (Dun Anton Sultana)	April	24
Monument Sant'Anton Abbati	Marzu	20
Programm Uffiċċjali taż-Żjara tal-Papa f'Malta	Mejju	25
Ristoranti Għawdxin (Dun Anton Sultana u Francesco Pio Attard)	Awissu/Sett.	16

POEŻIJI

Attard Francesco Pio: *Novembru ifakkarna*	Novembru	28
Attard Joe M.: *Milied 2001*	Diċembru	24
Attard Joe M.: *Żmien ir-Randan*	April	23
Camilleri Fr. Eddie: *Malta Tagħna*	Frar	23
Camilleri Fr. Eddie: *Marsalforn*	Awwissu/Sett.	23
Camilleri Fr. Frans: *Innu lil Dun Ġorġ*	Mejju	28
Psaila J. W.: "*For the Record*", "*Mucca pazza fiha l-E mail?*"	Marzu	21
Psaila J. W.: *Jixirqu dawn l-għoljiet*	Ottubru	28
Psaila J, W.: *L-Arloġġ*	Mejju	29
Sultana Francis: *Ejja, mbierek, ħu sehem fis-Saltna*	Mejju	27
Xuereb Mons. Alfred: *Mhux f'ħobbu biss*	Ġunju/Lulju	20

RIFLESSJONIJIET MINN A.C.M.

Id f'Id: Skola u Familja, Għalliema u Ġenituri	Ottubru	17
Inġibu 'l quddiem il-Kultura tal-Paċi	Jannar	16
Kliem il-Papa jitnaqqax f'qalbna	Ġunju/Lulju	16
L-Għada tal-Ġimgħa l-Kbira. Is-Sibt Qaddis	April	18
L-Ittra Apostolika tal-Papa f'Egħluq il-Ġublew	Marzu	22
Mal-Konċilju daqqet tassew is-siegħa tal-Lajċi	Frar	18
Milied 2001: Id-Dawl jiddi fid-Dlam	Diċembru	16
Nitolbu mal-Beatu Dun Ġorġ Preca	Mejju	16
Il-Missjoni ta' l-Isqof	Novembru	16
Is-Sbuħija Tal-Ħolqien Turi L-Kobor Ta' Alla	Awissu/Sett.	21

WIRT GŻIRITNA (ĠUŻEPPI M. BEZZINA)

IL-Mużew tal-Arkeoloġija (It-tieni parti)	Jannar	34
IL-Mużew tal-Arkeoloġija (It-tielet parti)	Frar	34
IL-Mużew tal-Arkeoloġija (Ir-raba' parti)	Marzu	35
IL-Mużew tal-Folklor (L-Ewwel Parti)	April	34
IL-Mużew tal-Folklor (It-Tieni Parti)	Mejju	42
IL-Mużew tal-Folklor (It-Tielet Parti)	Ġunju/Lulju	34
IL-Mużew tal-Folklor (Ir-Raba' Parti)	Awissu/Sett.	34
IL-Mużew ta' l-Istorja Naturali (L-Ewwel Parti)	Ottubru	34
IL-Mużew Ta' l-Istorja Naturali (It-Tieni Parti)	Novembru	34
IL-Mużew Ta' l-Istorja Naturali (It-Tielet Parti)	Diċembru	30

Cortelli Woodworks

For all kind of Furniture and Home appliances, Office Desks and Chairs, Filing Cabinets and Cupboards.

Workshop:
26, P.P. G.M. Camilleri Str.,
Għarb, Gozo.
Tel./Fax: 560020

Showroom:
Borg Oliver Str.,
Victoria, Gozo.
Tel: 564664

Mobile: 0940 5295

Ask for Bernard... With 25 Years of Experience

Lumen Christi Media Centre

Triq Fortunato Mizzi, Victoria, VCT 111 - Ghawdex
Tel: 560496/7 Fax: 561860

Kotba
u rigali
reliġjużi

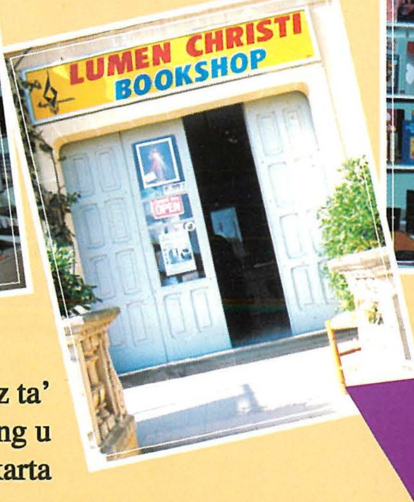

Kull xorta ta' Stationery u kiri ta' Videos edukattivi

Servizz ta' Photocopying u bejgħ ta' karta

Ħinijiet tal-Ftuħ
mit-Tnejn sas-Sibt
9.30a.m. - 12.30p.m.
5.00p.m. - 9.00p.m.

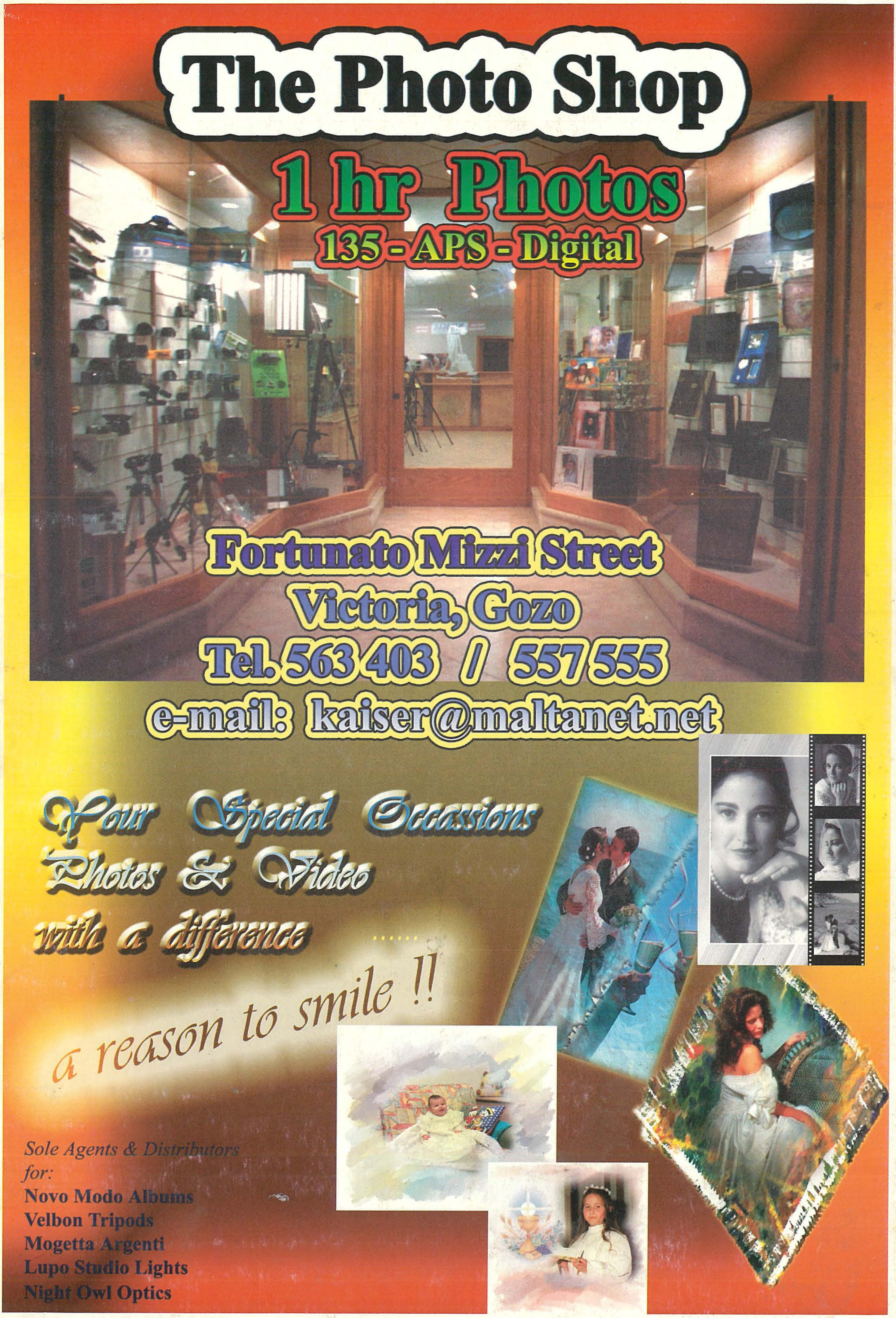
The Photo Shop
1 hr Photos
135 - APS - Digital
Fortunato Mizzi Street
Victoria, Gozo
Tel. 563 403 / 557 555
e-mail: kaiser@maltanet.net
Your Special Occassions
Photos & Video
with a difference ....
a reason to smile !!
Sole Agents & Distributors
for:
Novo Modo Albums
Velbon Tripods
Mogetta Argenti
Lupo Studio Lights
Night Owl Optics